AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • 250.000 .TL.(KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

İNSANCIL

• Sekiz Yıllık Eğitim ve Sorunlarımız • Felsefenin Niteliğini Tartışmanın Felsefi Anlamı Üzerine • İslamda Özgür Düşünce Hareketleri • Nasıl Bir Gerçekçilik? • Popüler Kültür • Üç Milletvekili Şair: Kamu, Uşaklı, Tecer • İsmet Alıcı ile Söyleşi

EŞBER YAĞMURDERELİ

Düşünceye Özgürlük

YIL: 8 SAYI: 85 KASIM'97

İÇİNDEKİLER

TÜTEN ANG Sekiz Yıllık Eğitim ve Sorunlarımız — **1**
2 — (Şiirler) **ANIL MERİÇELLİ**
MUSTAFA TOPAL Felsefenin Neliğini Tartışmanın... — **3**
5 — Bir Arada (Şiir) **AFŞAR TİMUÇİN**
SİNAN KUTLU Nasıl Bir Gerçekçilik? — **6**
9 — (Şiirler) **GÜNEL ALTINTAŞ**
BAUDELAİRE Eskicilerin Şarabı (Şiir) — **10**
11 — Popüler Kültür **TEMEL DEMİRER**
GÜLNİHAL KÜKEN İslamda Özgür Düşünce Hareketleri **12**
18 — Üç Milletvekili Şair: Kamu, Uşaklı, Tecer **AFŞAR TİMUÇİN**
MOLLA DEMİREL Sanata Bakışımız ve Görevlerimiz **23**
24 — İzledim (Şiir) **CANAN YANIK**
DOST KÖRPE Aforizmalar — **25**
26 — Adalet Yerini Bulmadan (Şiir) **İSMET ALICI**
RUŞEN HAKKI Günler/Kitaplar/Dergiler — **27**
32 — Türkçe Yazım: Bir İleri İki Geri **CAFER YILDIRIM**
BAHAR ULUKAN (Şiirler) — **34**
35 — Sahne (Şiir) **MÜŞÜR KAYA CANPOLAT**
YILMAZ ELMAS Kapital'den Emperyalizme — **36**
38 — Kalıntı (Şiir) **MİKLÓS RADNÓTİ**
HAYRİ KAKO Berhudarlar — **39**
43 — Bahar Dediğin (Şiir) **İBRAHİM AYDOĞAN**
MURAT TUNCEL Diwali (Divali) — **44**
45 — Masal (Şiir) **UMUT GERMEÇ**
ZÜHTÜ BAYAR Beyoğlu... Beyoğlu — **46**
46 — (Şiir) **HULUSİ DOĞAN**
GÜNGÖR GENÇAY Batıda Gençlikle İlk Kucaklaşmalarım **47**
48 — (Şiirler) **BERRİN TAŞ**
NERMİN ERSOY Tıp'da Etik — **49**
51 — Dağ Gölleri **RUHAN MAVRUK**
HAZAN SUADİYE Güleç — **56**
57 — Ne Varsa (Şiir) **M.İRFAN BENLİ**
CENGİZ GÜNDOĞDU Yıldız Güncesi — **58**

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur.

Sahibi
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
YILMAZ ELMAS

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
AJANS D
Tel: (0212) 528 64 64

ISSN 1300-4158

Kapak Tasarımı
İBRAHİM KARAKAŞ
Ön Kapak Resmi
Albert Edel - Kumsalda Çocuklar
Arka Kapak Resmi
İrfan Benli - Dinlenen Adam
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: (0212) 880 40 75
Dağıtım **Bir-Yay**

Adres : Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu/İSTANBUL Tel:(0212) 513 93 99 Fax: (0212) 511 79 94

İlan Koşulları:
Arka Kapak (Renkli) 50 milyon TL. Arka kapak (iç) 40 milyon TL. İç sayfalar 30 milyon TL. Kutu ilan (5x5) cm. 10 milyon TL.

Abone olmak için:
Yurtiçi 2.500.000 TL. Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul 6002323-6- T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy-İstanbul 1137 38678
Yurtdışı:(150 D.M.) T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy-İstanbul 11 37 30 100 317 9305-(84 Dolar) Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul 6101756-6 veya 666 043 no.lu posta çeki hesabına para yatırmanız, durumu İnsancıl'a bildirmeniz yeterlidir.

Sekiz Yıllık Eğitim ve Sorunlarımız

Tüten ANG

Sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitim ile ilgili tartışmalar, ülkemizde eğitimin ve eğitim sorunlarının nitelik ve nicelik açısından ne denli yaşamsal olduğunu açık bir şekilde gözler önüne sermiştir. Eğitim ve eğitim sorunları gerçekten ülkemiz için yaşamsaldır. Çünkü bireysel, toplumsal ve ulusal geleceğimiz doğrudan eğitimle bağlantılıdır. Yapılan tartışmalar bir gerçeği daha apaçık ortaya çıkarmıştır; o da, herşeyde olduğu gibi, eğitim alanındaki politizasyonun dayanılmaz ağırlığını.

Eğitim alanında, ulusallığı sadece formel olarak koruyup, gerçekte giderek ondan uzaklaşmak, onu yok saymak için gerekli olan herşeyin yapılmaya başlamasını 1950'li yılları kadar geri götürebiliriz. 1950'li yıllardan itibaren sistemli bir şekilde Öğretim Birliği Yasası'nın ihlâl edilmesi girişimleri, ulusallığın ortadan kaldırılması amacına yönelik olup, temelde ulusumuzun teokratik bir yapı içinde yeniden ümmet olmasını talep etmektedir. Günümüzde de bu talep her fırsatta, her alanda bazen kapalı bazen de çok açık bir şekilde dile getirilmektedir. Bu bağlamda, eğitimin her kademesinde akıl almaz bir kadrolaşma yıllardan beri sürüp gitmektedir. Bu nedenle, 1950'li yıllardan başlayarak günümüze kadar giderek ivme kazanan bu girişimlere karşı her yönden mücadele edilmesi gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Atatürk'ün: "Hattı müdafa yoktur satıh müdafa vardır, o satıh bütün vatandır" ünlü deyişindeki anlayışla hareket edilmesi gerekiyor. Çünkü, ülkemizin bugün içinde bulunduğu durumda, sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitimle ilgili tartışmalar, yapılması planlanan düzenlemeler, sadece imam hatip liselerinin orta kısımlarının ve kuran kurslarının kapatılmasına, din derslerinin yeniden ele alınmasına indirgenmeyecek kadar çok boyutludur. Sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitim, sorunlarımızdaki bu çok boyutluluğu kavramamız, irdelememiz ve üretilecek çözümlerle uzun vadede onların üstesinden gelmemiz için gerçekten büyük bir fırsattır. Bu nedenle, sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitimle ilgili her türlü çalışma, yapılması gerekli bir eğitim seferberliği, başarmamız gereken bir devrim, elimize geçen bir tarihi fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda, sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitim, ilk ve orta öğretim kurumlarının, saptanacak amaçlar doğrultusunda yeniden yapılanmasına olanak sağlayacaktır. Örneğin, dünyanın hiçbir yerinde, biz de olduğu kadar çok lise çeşidi yoktur. Teknik ve meslek liseleri, genel liseler, süper liseler (hiper ve mega liseler olmadığına şükredelim) anadolu liseleri, imam hatip liseleri, anadolu imam hatip liseleri, fen liseleri, yabancı dilde öğretim yapan lise e kolejler. Dünyanın başka hiçbir ülkesinde göremeyeceğimiz bu çeşitlilikte, eğer gerçek bir yönlendirme sözkonusu ise, böyle bir yönlendirmeden yola çıkılarak liseler amaçlarına uygun olarak kategorilere ayrılmışsa ve böyle bir yönlendirme üniversite tercihlerine kadar gerçekten etkiliyse, o zaman imam hatiplilere sormak gerekir: "Tercihleriniz neden Yüksek İslam Enstitüleri ya da İlahiyat Fakülteleri değil de Hukuk Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Tıp Fakültesi? "Bir eğitim reformu olarak değerlendirildiğinde, sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitimde orta öğretim yeniden yapılandırılmalı ve yukarıda kısaca değinilen bu kaotik durum ortadan kaldırılmalıdır. Bu bağlamda, imam hatip liselerinin varlık nedeni açık bir şekilde saptanmalı ve onu uygun bir düzenleme getirilmelidir. Ancak bu durumda, sekiz yıllık zorunlu kesintsiz temel eğitim sonrası, imam hatip lisesini tercih eden gencin bu tercihi bilinçli bir tercih olacaktır.

Sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitim, Öğretim Birliği Yasası'na aykırı bütün girişimleri, bütün kadrolaşmaları ortadan kaldırabilecek bir yeniden yapılanmaya olanak sağlayacak şekilde ele alınmalıdır. Örneğin bu noktadan hareketle, zorunlu ya da seçmeli, hangi başlık ve içerikte olursa olsun, din öğretiminin örgüt öğretim kurumları dışına çıkarılması gerekiyor. Din eğitimi ise küçük yaşlarda ailelere ileri yaşlarda ise bireylerin kendilerine bırakılmalıdır.

Sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitim hem niceliksel hem de niteliksel olarak ülkemizdeki okullaşma oranının ve dolaylı olarak okur yazar oranının yük-

ODUNLUK İSKELESİ

2.
EMEĞİN DOSTU
SEVGİNİN YOLCUSU

Geceleyin Mozart'ı görür düşlerinde
Başucundan kemanını ayırmayan Pelin

Gündoğdu yazgısını büyütür yüreğinde
Şiiri aşkla aşkı şiirle yoğuran Berrin

Adonis'in baş konuğu Cengiz Gündoğdu
Emeğin dostu sevginin yolcusu

Halkıyla bütünleşiyor Zeynep
Babasının gittiği yoldan giderek

KARŞILIKSIZ BİR AŞKTAN SONRA

Gecenin ve yağmurun altında
Gökyüzüne düşüyor damlalar
Gökyüzünden denize ve dudaklarına

Yüzün bir savaş alanı
Karşılıksız bir aşktan sonra

Anıl MERİÇELLİ

selmesine de olanak sağlayacaktır. Bu amaçla okullaşma ve okur yazarlığın ülkemizdeki durumu her yönden objektif bir şekilde saptanmalıdır. Bölgelerararsı, kırsal ve kentsel kesimlerarası dengelerin korunması, bu amaca yönelik çözümlerin gündeme gelmesine ve gerçekleştirilmesine bağlıdır.

Sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitim, eğitim kadrolarının objektiflik, bilimsellik, üretkenlik, yetkinlik vb. kriterlere dayanarak reorganizasyonu için de tarihi bir fırsattır. Aynı zamanda ülkemizdeki eğitim kadrolarının bilimsel standartlara göre dağılımı, bireysel, toplumsal ve ulusal geleceğimizi kendilerine emanet ettiğimiz tüm eğitimcilerimizin her yönden geliştirilmesi, güçlendirilmesi ve desteklenmesi, özlük haklarının korunması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi için de tarihi bir fırsattır.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitimle, siyasal iktidarların, eğitimi, kendi amaçları doğrultusunda, kendi siyasal çıkarları uğruna bir araç olarak kullanmaları ve eğitimin bir meta olarak topluma sunulması mutlak surette engellenmelidir. İnsanı, onun temel hak ve özgürlüklerini ve yaşamı bir amaç olarak gören bir eğitim anlayışı, sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitimde egemen kılınmalıdır. Her türlü ayrımcılığa, baskıya direnen, özgür düşünmeye ve düşünceye, eleştiriye açık, sevgiyi, disiplini ve toplumsal barışı en iyi şekilde yoğurup yaşama geçiren kuşaklar yetiştirmeyi, sekiz yıllık zorunlu kesintisiz temel eğitimin ana amacı olarak değerlendirelim. Mutlakiyetçi olmaksızın, bilginin, bilimin ve aklın yol göstericiliğini, çağdaş eğitim anlayışının vazgeçilmez dayanakları olduğunu kabul ederek Kant'ın şu sözünü anımsayalım: "Kendi aklını kendin kullanmak cesaretini göster" ki, Tevfik Fikret'in dediği gibi: "Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür" kuşaklar yetişebilsin.

Felsefenin Neliğini Tartışmanın Felsefi Anlamı Üzerine

Mustafa TOPAL

1

Felsefenin neliği, felsefenin tanımlanabilir bir içeriğinin olup olmadığı ya da nasıl felsefe yapılması gerektiği türünden sorunlar filozofların ne aşabildikleri, ne de kendilerini kurtarabildikleri sorunlardır. Doğallıkla bu sorunlar karşısında alınan tavırlarda büyük bir çeşitlilik gözlemlemek olanaklı.

Kimileri-Sokrates, Protagoras vb.- bunları felsefi bir sorun olarak kabul etmediği için hiç ciddiye almaz. Bu nedenle böylesi konularda konuşmaya gerek bile duymaz.

Kimileri -W.James, Nietzsche, vb.- bu tür sorunları görmezden gelmez, ama pek de önem vermez. Bu filozoflara göre bu sorunlar "yapay"dır; felsefeyi böylesi verimsiz tartışmalardan kurtarmak gerekir. Felsefe, yüzünü yaşama çevirmeli, yaşam sorunlarını tartışmalıdır.

Kimileriyse -R.Carnap, Reichenbach vb.- bu türden "sözde" sorunlara daha köktenci bir karşı çıkışla tavır alırlar. Bu sözde sorunları bir kenara bıraktıkları gibi, onları çözümlediklerini, felsefenin "aslını", "doğrusunu" ortaya koyduklarını öne sürerler.

2

Ülkemizdeki durum bundan pek farklı değil. Geçmişten günümüze, değişen moda eğilimlere ve etkilenmelere göre felsefenin neliği karşısında benzer yaklaşımlar sergileniyor.

Dönem dönem,

Felsefenin tanımlanabilir bir içeriğinin olmadığı,

Felsefeyi tanımlama çabasının boşuna bir uğraş olduğu; önemli olanın "felsefi sorunları işbaşında, sorunların çözümü sırasında kavramak olduğu",

Felsefenin neliğini tartışmanın "çocuksu ve skolastik" bir yan taşıdığı...

Öne sürüldüğü gibi, bu sorunları kökten "çözdüklerini" ilan edenler de olmuştur. Bu sonunculardan kimine göre eldeki "biricik bilimsel felsefe" için, felsefenin neliğini çözmenin devede kulak türünden basit bir iş olacağı açıktır (!?)

3

Ne yazık ki bu sorunun "çözümü" sanıldığınca kolay değil. Sorunu görmezden gelmenin, küçümsemenin, yadsımanın ya da basitçe ele almanın gerçeklere bir yararı dokunmuyor. Felsefi bir sorunu felsefece ele alacaksanız, işin kolayına kaçma lüksünüz yoktur.

Titiz bir sorgulama, acımasız eleştiri ve kıyasıya tartışma olmadan felsefi bir sorunu ele almak olanaksız. Felsefenin neliğinin felsefi bir sorun olduğu ortadayken, felsefenin neliğinin tartışılmasına karşı çıkanların felsefi bir sorunun tartışılmasına karşı çıktıkları açıktır.

Felsefenin neliğinin tartışılmasına karşı çıkanların görüşlerini nasıl temellendirdiklerinin ya da hangi nedenleri -gerekçeleri- öne sürdüklerinin pek bir önemi yok. Felsefe açısından birincil önem taşıyan nokta şudur: Felsefi bir sorunun tartışılmasına karşı çıkan anlayışın altında yatan felsefe nedir?

Netleştirilmesi gereken öncelikle budur.

4

Felsefi bir sorunun tartışılmasına karşı çıkan birinin görüşlerini tek tek ele almaya gerek yoktur. Öncelikle yapılması gereken, bu anlayışın dayandığı felsefenin varlıkbilimsel ve bilgibilimsel temellerini incelemektir.

Felsefe tarihi boyunca birçok filozof yalnız felsefenin neliğine değil, bir çok felsefi sorunun tartışılmasına karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışlar ise bazı varlıkbilimsel ve bilgibilimsel tutumlara dayanır:

"Herşeyin ölçüsü insandır. Her şey, bana nasıl görünürse benim için öyledir, sana nasıl görünürse senin için de öyledir." (Protagoras)

"Hiçbir şey yoktur. Varsa bile insan için kavranılmaz. Kavranılsa bile öteki insanlara anlatılamaz." (Gorgias)

"Gerçekten güzel ya da çirkin olan hiçbir şey yoktur. Herhangi bir şeyi güzel ya da çirkin bulan insanın kişisel seçimidir." (Pyrrhon)

"Her şey akar." (Kratylos)

"Biz bilmiyoruz, yalnızca kestirimde bulunuyoruz." (K.Popper)

İlkçağın kuşkucuları, görececileri ve bilinemezcileri; Hume, Kant, Nietzsche, Pierce...; Goodman, Quine, Duhem, Kuhn, Feyerabend... Bu düşünürlerin paylaştıkları bilgibilimsel ve varlıkbilimsel yaklaşımlar gözardı edilerek felsefenin neliğini tartışmaya karşı çakınları değerlendirmek olanaklı olmasa gerek.

5

Hiçbir konuda tümüyle nesnel, yorumsuz ve yansız bir tartışma yürütülemez. Fizik ve kimya gibi kesin bilimler için bile bu olanaksızdır. Tartışmacının bilgi, yorum ve kuramından bağımsız ne deney, ne gözlem, ne de ölçme olur. Dolayısıyla doğabilimlerinin kesin sonuç ve yasaları tartışılmaz-saltık doğrular olamaz. Doğallıkla kesin bilimler için geçerli olmayan "tartışmasız doğrular" toplumbilimler için tümüyle hayaldir.

"Kanıtlanmış", "yadsınamaz", "mutlak", "sarsılmaz" doğruların aranacağı en son düşünce alanının felsefe olduğu ortadayken, felsefi bir sorunun tartışılmasına ambargo koymanın anlamı nedir?

Felsefenin neliğini tartışmanın boşunalığı ancak şöylesi bir durum için geçerli olabilir. Eğer katılımcıların herbiri "yalnızca benim felsefi anlayışım biricik doğrudur" diyorsa, tüm tartışmacılar yalnızca kendi düşüncesini yinelemekle kalıyorsa... böylesi bir tartışmadan kimseye bir yarar gelmeyeceği açıktır. İyi ama böylesi bir sağırlar söyleşisine "Felsefi tartışma" gözüyle bakmak felsefeye haksızlık olmaz mı?

6

Felsefenin neliğini tartışmanın gereksizliğini öne süren görüşlerin dayandığı bilgibilimsel-varlıkbilimsel tutumlar üzerinde çok şey söylenebilir. Konuya ilgi duyanların izleyebileceği felsefi yazın oldukça geniş.

Ancak sorunun uygulayımsal ve güncel yararlar açısından ele alınması da olanaklı. Derin felsefi tartışmalara girmeden, bazı basit nedenlerle de felsefenin neliğini tartışmanın gerekli ve yararlı olduğu savunulabilir. Böylesi bir savunmanın ipuçlarını yaklaşık 150 yıl önce John Stuart Mill ortaya koymuştu. Düşünce ve tartışma yasaklarının savunucularına karşı Mill'in ortaya koyduğu düşünceler tartıştığımız konuya da ışık tutabilir.

"Her tartışmayı susturma, bir yanılmazlık taslamadır" diyen Mill'in haksız olduğu söylenebilir mi? Felsefenin neliğini tartışmayı yasaklamak isteyenler bu tutumlarıyla ne demek istiyorlar? Bu konuda, onların söylediklerinin dışında başkaları bir şeyler söyleyemez mi? Neden onların söyledikleri tek doğru oluyor? Onların yanılmazlık savlarının bir kuruntu olduğunu neden düşünmeyelim?

7

Bütün filozoflar ve felsefe adına konuşma, felsefenin neliğinin nasıl ele alınacağını belirleme hakkını onlara kim veriyor? Bu konuda başkalarının düşünme, irdeleme ve yargılama haklarının olmadığına neye dayanarak karar veriyorlar?

Diyelim dedikleri doğru: felsefenin neliğini belirlemek olanakız. İyi ama bunu onlar nasıl biliyor? Bir şeyin neliğini bilemeyeceğimizi söyleyen birinin, bilemeyeceğimiz şeylerin neler olduğunu bilmesi gerekmiyor mu?

Karşımızda ilginç bir durum var. Tıpkı "doğruya giden tek bir düşünce yöntemi olamaz" diyenlerde olduğu gibi... Tek bir doğru yöntemin olmadığı "doğru sonucuna" nasıl ulaşıldığı açıklanmadıkça, bu "doğru sonucun" da tartışmalı olacağı açıktır. Benzer biçimde, felsefenin neliğini bilemeyeceğimizi-tartışamayacağımızı-söyleyenlerin bu "doğru" sonuca nasıl ulaştıklarını bize göstermeleri gerekmiyor mu?

Felsefenin neliğini tartışmayı yasaklamak birileri bundan eminler diye yapılacaksa, bunun anlamı, bir konunun bu kişilerin gözünde kesin olmasının o konunun mutlak kesinliği için yeterli olacağını kabul etmektir. Bu durumda ortada felsefi bir tartışma olduğundan nasıl söz edilebilir?

Hiç kimse, ama özellikle hiçbir felsefeci ya da filozof, yanılmaz olduğunu öne süremez. Tek sözcükle, Felsefenin neliği tartışılmaz" diyenlerin bu görüşü mutlak bir doğru değildir. Yalnızca tartışılabilir, eleştirilebilir bir görüştür o kadar!

Yine kabul edelim ki felsefenin neliği tanımlanamaz, belirlenemez. Ne var ki bizim bu doğru görüşümüze karşı birileri ısrarla yanlışı savunuyorsa ne yapacağız? Onlara karşı doğru görüşlerimizi savunmayacak mıyız?

Her yönüyle doğru olsa da, kendi görüşümüzü karşıt düşüncelerin sınavından geçirmede ne zarar var? Tartışarak karşıtlarımızı ikna edemezsek bile, tartışmayla kendi görüşlerimizi sağlamlaştırmış, geliştirmiş olmaz mıyız?

Aristoteles'in Metafizik, II. kitapta yazdığı gibi:

"Sadece görüşlerini paylaştığımız kişilere değil, da-

ha yüzeysel görüşler ileri sürmüş olan insanlara da minnettar olmamız gerekir. Çünkü onlar da düşünme yetimizi geliştirmek suretiyle bize yardımcı olmuşlardır."

Felsefenin neliğiyle ilgili yanlış görüşleri savunanları eleştirerek kendi görüşlerimizin daha iyi anlaşılmasını sağlamak elimizdeyken "felsefenin neliği tartışılmaz" deyip kestirip atmanın felsefeye ne yararı olabilir?

9

Bütün dönemler ve bütün toplumlar için geçerli bir insan doğasından, insanın neliğinden söz etmek olanaksız. İÖ. 5. yüzyılın Çin ve Yunanistan'ındaki insan anlayışı bizimkinden çok farklıydı. Sokrates'in ya da Konfüçyüs'ün bir köleyi insan sayması ya da kadınla erkeği eşit görmesi olanaksızdı. Dolayısıyla Sokrates ve Konfüçyüs'ün felsefe anlayışları, felsefenin neliğini algılayışları bizden çok farklıydı.

Bütün tarihsel dönemler ve filozoflar için geçerli bir felsefe içeriği ve tanımının olmaması, her türden felsefe tanımına sırt çevirmeyi haklı kılar mı?

Yüzlerce felsefe tanımının olması ve felsefe tarihinin önümüze net, kesin bir felsefe içeriği koymaması ne anlama geliyor? Buradan, bütün felsefe tanımlarının yalan yanlış soyutlamalar olduğu, felsefenin neliğiyle ilgili tüm tartışmaların yararsız gevezelikler olduğu sonuçları çıkar mı?

Her felsefe tanımı, felsefenin neliğiyle ilgili her tartışma felsefenin belli özgün yanlarına dikkat çeker. Böylelikle tümü açısından yetersiz olsa da her tanım, her tartışma felsefe kavrayışımızı netleştirir, geliştirir.

Bu tanım ve tartışmalar kazıbilimsel bir buluntuya ya da yaşambilimsel taşıla (fosile) benzer. Onlar bize felsefenin geçmişiyle ilgili önemli bilgiler verir. Değişik dönemlerdeki filozofların ilgilerini ve düşüncelerini kavramamıza yardımcı olurlar. Bununsa felsefi kavrayışımızı geliştireceği ortadadır.

10

Felsefi tanımların çeşitllik ve bolluğu ya da felsefenin neliği tartışmalarının net sonuçlar ortaya koymaması bunların yararsızlığının bir kanıtı olarak değerlendirilmemeli.

"Ne kadar filozof varsa o kadar farklı felsefe anlayışı vardır" diyerek felsefenin tanımlanmasından ve içeriğinin belirlenmesinden kaçınmak ne anlama gelir?

Böylesi bir kaçamaktan şu sonuç çıkabilir: felsefe, tümüyle bireysel ilgi ve yeğlemelere açık, nesnel bir temeli olmayan, öznel bir yapıntıdır (!) Bunun felsefeye yapılacak büyük bir haksızlık olacağı açıktır. Felsefe, adına yaraşır bir etkinlik olduğu sürece, hiçbir zaman bu türden bir etkinlik olmadı.

Felsefe; somut, yaşayan insanı gözönünde tutan, yaşamın ve insanın geliştirilmesinin bir aracı olagelmiştir.

Gelişmesinin sonraki dönemlerinde kimi öznelci eğilimlerin felsefeyi toplumdan, insan ve yaşam sorunlarından uzaklaştırmaları felsefenin değil, filozofların kusurudur. Dolayısıyla onun her zaman için nesnel bir içeriği ve somut bir yapısı olmuştur. Bu içerik ve bu yapı ele alınıp tartışılacak bir oluntudur.

BİR ARADA

Her zaman seninleyim
Yüzünde gözlerinde
En güzel yerlerindeyim
Atılmamış taş yazılmamış şiir
İzinde gölgendeyim

Eksiksiz düşüncendeyim
Kolay kolay anlatılmaz
Tutkunda sevincindeyim
İçinin derininde
Ya da saçlarında biraz

Ne yapsalar sendeyim
Ufkunda yörüngendeyim

Afşar TİMUÇİN

Nasıl Bir Gerçekçilik?..

Sinan KUTLU

Gerçek, gerçeklik, gerçekçilik... Yaşamda -kuşkusuz yaşamın düşünsel boyutunda- sürekli karşımıza çıkan, değişik görünümdeki çok sayıda sorunun dokusunu oluşturan kavramlar. Tarihin ilk evrelerinden bu yana, düşünme ediminin evrensel gerçekliği ya da bağlı öğelerini tanımaya ve açıklamaya yöneldiğini, bundan doğan birbirinden farklı eğilimlerin de gerçekçilik temel savı çerçevesinde hesaplaşmaya girdiğini görüyoruz. Bu, daha farklı bir biçimde de söylenebilir:

Bugüne dek yazılı belgelerle saptanabilen hiçbir düşünür, düşünce akımı ya da dizgesi kendisini gerçekçi olmamak, gerçekliği dile getirme kaygısı taşımamak nitelikleriyle tanımlamamıştır. Kaldı ki, bırakalım düşünürleri, söylediklerinin var olanı yansıtmadığını, dolayısıyla doğru olmadığını kabullenen bir inanç adamı, peygamber ya da dinsel kişiye de rastlanmaz tarihlerde; kanıt göstermediği, en küçük bir temellendirme kaygısı duymadığı halde...

Demek ki bugüne dek, bir şeyin belirli bir biçimde var olduğunu savlayan ve dile getirdiği tasarımın doğru olduğunu, yani verili gerçekliğe ilişkin geçerli ölçütleri yerine getirdiğini öne süren her düşünce çabası, kendisini bu anlamda gerçekçi olarak tanımlamış, varlıklar evreninin kendi savlarında betimlenen yasalılıkla -ya da rastlantısallıkla- devindiğini kabul etmiştir. Gerçekliği ortaya koyuş biçimi çok büyük farklılıklar gösterse de, düşünce eğilimleri gerçekçilik niteliğinden asla ödün vermez: İnsanın dışsal gerçekliği aslında olduğu gibi bilemeyeceğini, ancak öznel deneyimlerini ortaya koyabileceğini savunan içkin idealistler ya da tinsel gerçekliğe ilişkin tasarımların da yalnızca yapıntılardan oluştuğunu, dışsal ve içsel hiçbir varlığın kesinkes asıl nitelikleriyle bilinemeyeceğini ileri süren aşkın idealistler de kendi savlarınca gerçekçidir. Çünkü insanı çevreleyen varlıklar bütününü kesin çizgilerle tanımlayanlar kadar, onun hiçbir biçimde ortaya konamayacağını söyleyenler de, insan açısından belirli bir gerçekliği ortaya koymaktadır aslında.

Tam ve kesin bir belirlilik gibi, belirsizlik ya da görelilik de insanın evrendeki duruş biçimine ilişkin bir gerçekliği dile getirir; gerçekçilik, zorunlu olarak insan açısından ve insan içindir, o dışımızdaki varlığın kendisini değil, bir tasarımını ve yeniden üretimini dile getirir.

Bilindiği gibi özne, nesne, varlık ve varoluş gibi kavramlar, daha başka ilişkin kavramlarla birlikte gerçekçilik tartışmalarının yapıtaşlarını oluşturur. İlksel dönemlerden günümüze dek bu sorunsal çerçevesinde ortaya çıkan tartışmaların tümünde özne ve nesne kavramlarının öncelikli olarak anılması, hiç kuşkusuz bu kavramların sözügeçen tartışmada zıt kümeleri ya da kutupları kendinde toplamasından ileri gelmektedir. Uzun bir geçmişe, binlerce yıllık tarihe yayılan bu tartışmanın seyri içinde ortaya çıkan farklı yaklaşımların önümüze koyduğu skalaya kabaca göz atarsak, ayrımların hemen yalnızca, konuya öznenin ya da nesnenin içinden bakmak, özneye ya da nesneye daha yakın olmak durumlarından doğduğunu rahatça görürüz. Bu arada özne ve nesne kavramları da, tartışmaya katılan tarafların yükledikleri farklı anlamların sayısı oranında nitelikler edinmiş, söylemin içeriğiyle uyarlı işlevler üstlenmiştir. Sözgelimi "nesnel tin"in varlığını a priori olarak kabul eden ve gerçekliği insani özneye sıkıştırdıkları için öznel idealizmi eleştiren nesnel idealizmin temsilcileri, kavramsal repertuarlarında nesnel'i öne çıkarmalarına karşın, dış dünyada duyusal karşılığı olmayan kurgul bir varlığı temel almakla öznelliğin en yetkin örneklerini ortaya koyarlar.

Özne ve nesne kavramları her ne kadar farklı anlamlar edinmiş olsa da, gerçekçilik tartışmlarını bugüne getiren iki temel karşıt uç, yine de saptanabilir: Bunlardan birincisi genel olarak öznel gerçekçilik olarak adlandırılmaya uygundur; çünkü bu geleneğin temsilcileri, kendi içlerinde bazı noktalarda ayrılsalar da, ortak bir söylemle, duyulara güvenilemeyeceğini, gerçekliğin duyularımıza sunulandan çok farklı olduğunu ileri sürerler. Buraya dek ortaya konan argümanlar, dışdünyanın nesnelerinin bizim algı biçimimizden farklı olduğunu, onları gerçekte oldukları gibi algılamaya yetkili kılınmadığımızı betimler. Ancak, öznel gerçekçilik olarak -şimdilik- adlandırdığımız bu gelenek, bu noktada da kalmaz. Onun aşkın -transcendental- türev-

leri, duyusal olarak algıladığımız hiçbir şeyin, ne algıladığımız biçimiyle ne de başka bir biçimde varolmadığını savlar; buna göre dışdünyanın nesneleri yalnızca öznenin yapıntılarıdır (kontrüksiyon); asıl gerçeklik ise insanın hiçbir biçimde ilinti kuramayacağı bambaşka bir yerdedir.

İkinci eğilim ise, insana verilmiş olan duyular aracılığıyla gerçekliğin doğru olarak algılanabileceğini, duyu verilerini işleyen zihin yetileri aracılığıyla da gerçekliğin doğru bilgisine varılabileceğini savlayan nesnel gerçekçiliktir. Böylece bir yaklaşıma göre, bilinmiş ya da henüz bilgisine varılamamış tüm gerçeklik, kendisini duyularımıza sunan dış dünyadadır.

Tarihsel çizgisi içinde bilgikuramsal anlamda idealizm-materyalizm, varlıkbilimsel olarak da metafizik-diyalektik eksenlerinde sürüp giden gerçekçilik tartışmaları, bu temel başlıkların karşıolumu dışında, ortak başlıklar altında da gerçekleşebilmektedir. Örneğin materyalist ve diyalektik yaklaşım, ya da çerçeveyi daha geniş tutarsak, kendisini sol olarak tanımlayan çevreler içinde de alabildiğine çetin geçen böylesi tartışmalara rastlamak, öteden beri olağandır. Bu düzlemde, yani sol kimlik altında hangi ayrımların ortaya çıktığına gelince, buradaki seyir de tartışmanın artık klasikleşen karakteristiğine uyum gösterir: Ana eksen, gerçekliğin algısında, kavramında ve kılgısında özneye ve nesneye ne kadar yakın, ne kadar uzak olunmalı, sorunu/sorusudur. Nicel ayrımlar bir yana, güncel sol yelpazede bu anlamda üç temel yaklaşım ortaya çıktığını söyleyebilir, bunlardan ilk ikisini özne merkezli ve nesne merkezli olarak şimdiden belirleyebiliriz; üçüncü yaklaşımsa bu ikisinin irdelemesinde doğal olarak kendini açığa vuracaktır.

Özne merkezli olarak adlandırdığımız yaklaşıma, genel olarak felsefede, sanatta ve güncel politikada postmodernist eğilimler sergileyen geniş bir türev yığınını örnek gösterebiliriz. Sözü geçen bu kesimler arasında, dışardan bakılınca farklılıklar göze çarpsa,hattâ bizzat kendileri bunun altını özenle çizmeye çalışsa da, en azından özne merkezli olmak gibi bir ortak özellik,onları sımsıkı birbirine bağlar. Bu yakınlık, tarihsel düşünce kalıtları, ya da büyük felsefe dizgeleri içinden, bilerek ya da bilmeyerek aynısını seçmiş olmaktan, dünyaya, yaşama ve olaylara onun yol göstericiliğinde yaklaşmaktan doğan bir tür akrabalıktır. Derin kuramsal anlatılara hiç girmeden, felsefi terminolojiye olabildiğince başvurmadan da, onları özdeş kılan bu bakış tarzını dile getirmek olasıdır: "Karşımda gördüğüm şu ağaç, onun kalın gövdesi, yeşil ve tırtıklı yaprakları bu görünümünü özne olarak benim etkinliğimden alır. Eğer ben olmasaydım, benim belirli bir duyum yeteneğim ve algılayış tarzım olmasaydı bu ağacın varlığı ayırt edilemez, bilincine varılamazdı. Varlık, bir bilinç kategorisi olduğuna ve hiç kimsenin algılamadığı şeye bir varolan denemeyeceğine göre, o ağaç bir nesne olarak var oluşunu bana, yani özneye borçludur. Atomaltı süreçlere, temel parçacıklara yönelik bilimsel araştırmalar da bunu kuşkuya yer bırakmayacak biçimde ortaya koymuştur. Elektronun davranışına yönelik gözlemler, onun belli bir deneysel düzenekte parçacık, farklı kurulmuş diğer bir düzenekte ise dalga olarak göründüğünü belgelediğine göre, Niels Bohr'un da söylediği gibi, nesne ile özne arasında bir etkileşim vardır; yani doğa bizim gözlemlerimize kayıtsız değildir, bu da nesnenin öznedeki yaşantılara göreli olarak var olduğunun çok açık bir kanıtıdır. Öyleyse, düşünce eylemimizin gerçekçi olabilmesi için, dünyaya yönelik bakışımızı bilimsel etkinliğin bu en son bulgularına göre düzenlemek artık kaçınılmazdır. Böyle bir düzenlemede, doğal olarak, insanın tüm yapıp etmeleri, toplumsal ve tarihsel gelişmeler, evrensel gerçekliğin üreticisi olan öznenin merkezinde sorgulanacak, yaşamı belirleyen ve doğrudan tabi olduğumuz kimi dışsal yasalılıkları mutlaklaştıran klasik determinizm, geçersiz bir yöntem olarak geride bırakılacaktır. Bu anlamda, toplumsal bir erek olarak insanın özgürleşmesi sorununu, nesnel yasalılıkların kendiliğinden çözmesi beklenemez. Artık tümüyle yeni, kendi yasalarını yaşamın geneline egemen kılan bir toplumsal düzen beklemek yersizdir. Özgürleşme, bireyin kendisinde başlayacak ve bir istenç özgürlüğü olarak yaygınlık kazandıkça da, çoğunluğun bilincini belirleyecek, toplumsal özgürlüğün yolunu açacaktır." İşte, aralarında bazı ufak tefek ayrımlar olsa da, özne merkezli olarak tanımladığımız güncel sol eğilimler, çizmeye çalıştığımız bu yörüngeden kolayca izlenebilir...

Nesne merkezli eğilimlere gelince, bunlar öncekilere göreli olarak, parçalı bir dağılım sergilerler. Çünkü, ilk bakışta çelişkin gibi gelse de, onlara kaynaklık eden geleneğin izlerini postmodernist oluşumlar içinde gözleyebildiğimiz gibi, aynı oranda, tümüyle postmodernizm karşıtı bir tutum sergileyen kesimlerde de bulabiliriz. Bu, son derece yaygın, en az bir önceki -özne merkezli- eğilime kaynaklık eden kadar eski bir düşünme geleneğidir ve tahmin edilenin çok ötesinde yerlere sızmıştır: Postmodern solcular, yapısalcı marksistler, gelenekçi devrimciler vb.. Geldiğimiz noktada en iyisi, kuramsal tanımlarda fazla boğulmadan, bir öncekinde

yaptığımız gibi bu eğilimden de dünyaya bir pencere açmaktır:

"Karşımda duran ve duyularımla algıladığım ağaç, var oluşunu ve varlık biçimini hiçbir biçimde bana borçlu değildir. O kendinde bir varlık olarak benim bakışımdan etkilenmediği gibi, onun bilgisini edinmek için de ussal bir etkinliğe gerek yoktur.

Duyuları kusursuz işleyen herkes, hiç bir biçimde düşünsel işlemlere başvurmadan, ussal bir etkinliği yaşama geçirmeden, onun doğru bilgisini edinebilir. Çünkü her nesne salt göze göründüğü gibidir ve onun gerçek bilgisine ulaşmak için bir soyutlamaya gerek yoktur. Bu anlamda, görünüşle gerçeklik, özle olgu, biçimle içerik özdeştir. Böylesi ayrımlara gitmek, nesnel gerçekliği yapay parçalara ayırmaktan, pozitif bilime, empirist geleneğe güvensizlik duymaktan başka bir anlam taşımaz. Marx'ın ilk dönem metinlerinde, özellikle 1844 Elyazmaları'nda da bu türden yönelimler olduğu bir gerçektir, ancak, daha sonraki ekonomi ağırlıklı çalışmalarında Marx, kendi kuramına içkin olan maddeci öğe lehinde bu çelişkiyi büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Yine de marksist kuramın bütününde sözügeçen çelişkinin pürüzsüz ve net bir biçimde çözüldüğü savlanamaz; bu anlamda, kurama ilişkin tüm okumalarda ve yeniden yapılandırmalarda, materyalist öğe lehinde düzenlemelere gereksinim olduğu bir gerçektir. Bilimsel-materyalist bir bilgikuramında özne kategorisinin bu ölçüde yer tutması, kesinkes çözümlenmesi gereken bir sorunu duyurur. Proletaryanın toplumsal dönüşümlerin itici gücü olarak tanımlanması, ister istemez onu bir kurtarıcı güç, bir mutlak özne olarak anlamaya ve bu da maddi yasalılıklar dışında bir takım güçleri meşrulaştırmaya götürür. Oysa toplumsal devrim, bir takım nesnel koşulların olgunlaşması sonucunda kaçınılmaz olarak gerçekleşecek, öznenin müdahalesine hiçbir biçimde bağlı olmayan bir zorunluluktur. Maddeci bir dünya görüşü, öznenin yapıp-etmelerine bel bağlamak yerine, dünyayı bu zorunluluğun bilinciyle açıklamalı, gerçekçiliğini nesnel yasalılıklara bağımlı kılmalıdır." Nesne merkezli solun penceresinden bakınca da, dünya aşağı yukarı işte böyle görünür...

Buraya dek adını ve tanımını vermediğimiz üçüncü eğilim, gerçekten de yukarıdaki örnek anlatılarla karşıtlaştığı ve onları bütünlediği oranda kendiliğinden açığa çıkar. Onun, her iki eğilimde de uzlaşım ve karşıolum noktaları vardır. Şöyle de söylenebilir: Üçüncü eğilim, diğer ikisine dağılmış olan uzlaşım noktalarının yanyana gelmesiyle kimlik bulur. Burada yine, adlandırma ve tanımlamaları biraz daha erteleyerek, daha önceki eğilimlerin penceresinden izlediğimiz aynı yöne, bir kez de onun gözüyle bakmakta yarar vardır: "Karşımdaki ağaç, onun kalın gövdesi, yeşil yaprakları ne benim öznel deneyimim ne de yapıntımdır. O tıpkı duyularımla algıladığım biçimiyle, rengi, kokusu, hışırdayan yapraklarıyla kendinde bir gerçekliktir ve varlığını, var oluş biçimini benim öznel etkinliğime hiçbir biçimde borçlu değildir. Doğal gelişim süreçleri bir özne olarak bana, onu gerçek görünümüyle algılama yetisi kazandırdığı için, onu bu olgusal görünümüyle, tıpkı olduğu gibi algılayabilirim. Ancak bununla birlikte, bu ağaç, doğal süreçlerin bir parçası olarak benim duyularıma verilmiş olan olgusal görünümünden daha fazla bir şeydir. Bu nedenle duyu yetilerim, beni onun yetkin bilgisine ulaştırma konusunda yetersiz kalır. Çünkü o herşeyden önce alt tekil bir varlık değil, tümel bir evrenin, geniş bir yasalılığın parçası olarak, kendisini aşan nitelikler içerir. Öyleyse yetkin bir bilgi denince, içinde belirlendiği bütünsel süreçle ilişkili bir biçimde nesneyi anlatan bilgi anlaşılmalıdır. Örneğin, duyu verileri bana bu ağacın türünü, dünyadaki diğer ağaçlarla benzeşim ve ayrım noktalarını, kurucu öğelerini vermez. Bunların yanında, onun gelişmesini ya da çürümesini etkileyen koşulları, buradan yola çıkarak, hangi koşullarda nereye kadar gelişebileceğini de ancak bazı ussal işlemler sonucunda bilebilirim. Kuşkusuz bunlar, kendinde kalan ve duyu verilerinden bağımsız salt us ürünlerini ortaya koymaz. Her nesnenin yetkin bilgisine, ancak, duyu verilerini işleyerek kavramları oluşturan düşünce etkinliğiyle ulaşabilir ve bilgimin doğrulunu da kılgıda, yaşamın içinde sınayabilirim. Evrende, özne ve nesne olmak üzere kesin çizgilerle ikiye ayrılmış, varlık koşulları birbirini gerektirmeyen iki ayrı alan değil, öznenin nesneyle bağlılaştığı bir oluş süreci sözkonusudur. Başka türlü söylersek evren,yapısal anlamda maddidir, ancak, özne de onun içinde kendi bilincine varan bir olanak biçiminde vardır. Yani özne ve nesne kavramları, birbirine zıt öğeleri değil, var olanın, oluş sürecinin birer görünüm biçimini anlatır. Nesnenin ya da öznenin olmadığı koşullarda, yaşamın, bilginin, doğruluk ve gerçekliğin bir anlamı yoktur. Evrensel gerçeklik, nesnede kendisini bilen ve özneye kendisini sunan, karmaşık, çok boyutlu bir süreçte yatar.

Diyelim ki, yukarıda aktarılan birinci yaklaşımla, karşımda duran ağacın gerçek olmadığını düşünür, bu varsayımla dosdoğru ona doğru yürür ve başımı çarpıp yaralarsam, bu olayın da bir gerçekliği olmadığına, yalnızca duyularımın bir aldatmacası olduğuna inanmam gerekir. Ya da oturduğum sandalyenin benim gördü-

ğümden farklı olduğunu, dahası onun gerçekte hiç var olmadığını düşünmek, olmayan bir şeyin üstünde oturur gibi yapmaktan pek de farklı değildir. Böylesi trajikomik bir durumda, bırakalım bilgi edinme çabasını, yaşamın kendisi bütünüyle anlamını yitirir. Aynı ağaca bu kez ikinci eğilime uygun biçimde baktığımda, ona yönelik insani bir yaklaşımı, diyelim onu sulama, budama gibi edimleri özneden bağımsız, kendinde ve salt maddi bir yapının zorunlu kaçınılmaz evreleri olarak anlamam kaçınılmazdır. Oya, o ağacı sulamamda beni dışardan güden bir etken değil, kültürüm, kişiliğim, eğilimlerim, kalıtsal özelliklerim, duyuş ve düşünce biçimlerimle benim öznel seçimim belirleyici olur.

"Yaşam, ne tümüyle öznenin iç yaşantılarından ibarettir, ne de ondan bağımsız biçimde salt maddidir. İnsanın da bir parçası olduğu evrenin kendinde bir gerçekliği, zorunlu yasaları vardır. Ancak insan, o zorunluluğun bilincine vardığı oranda, yaşamı yeniden ve kendisi için üretme yetisiyle donanmıştır. İşte bu anlamda, sosyalist toplumun gelecekte zorunlu olarak gerçekleşmesi, nesnel ve öznel boyutlarıyla oluş sürecinin bir gereğidir; böyle bir öndeyide bulunabilmenin koşulları sürecin gidiş yönünü doğru görmekte yatar. Devrimin öndeyisinde bulunmak, ne -birinci yaklaşıma uygun olarak- öznel bir tercihi tüm dışsal yasalılıkların üstüne çıkarmak, ne de -ikinci yaklaşıma uygun olarak- salt nesnel bir gerçekliğin insandan bağımsız, mutlak yasalarını dile getirmek anlamına gelir. Bu yalnızca, toplumsal ve tarihsel gerçekliğe ilişkin geçmiş deneyin ortaya koyduğu verileri değerlendirmek ve bundan yola çıkarak onun nereye yöneldiğini saptamakla gerçekleşen bir bilincine varma edimidir: nesne, geçmiş-bugün-gelecek ekseninde verilerini özneye sunar. Özne ise bunu kavramakla etkinlik kazanır ve gerçeklik böylece bütünlenir. Emekçi sınıflar, yani insanlığın büyük çoğunluğu, gelişimin önünü tıkayan nesnel koşulların -kapitalizm-bilincine vardığında, bulunulan tarihsel evreye uygun olan yaşam biçimini -sosyalizm- kurma yolunda eyleme geçecek; böylelikle de nesne-özne birlikteliği demek olan gerçeklik, kendisini dönüştürecektir." Üçüncü eğilimin bakış tarzı da, ana hatlarıyla böyle bir yaşam görünümü sergiler...

Buraya dek özgül söylemlerini genel çerçevede yansıtmaya çalıştığımız bu üç tarihsel eğilimi, artık kısaca tanımlamakta, ya da adlandırmakta bir sakınca yoktur. Genel olarak sol çerçevede ele aldığımız tarihsel eğilimlerden birincisini, en temel anlamda felsefi idealizm, ikincisini ise metafizik geleneklerine geri götürebiliriz. Verili duruma daha yakından bakılınca birinci eğilimde bilgikuramsal anlamda idealist düşünce öne çıkmakla birlikte, metafiziğe özgü öğelerin de daha geriden etkili olduğu görülür. İkincide ise bilgikuramsal idealizmin yerine, metafiziksel bir yöntem, bir karşı-diyalektik kendini duyurur. Günümüz koşullarında, her türden sapmanın eninde sonunda buluştuğu yer olan postmodernizm, zaten bu iki tarihsel geleneğin üst düzeyde bir işbirliği, uzlaşımı gibidir. Üçüncü eğilime gelince, o ne diyalektik bir idealizm, ne de metafizik yöntemli bir materyalizmdir.

Diyalektik materyalizm, yaşamı tüm boyutlarıyla kavrama kaygısı duyan ve edindiği bilinci yaşamı güzelleştirme ereğine bağlayan bir gerçekçilik, insani bir gerçekçiliktir.

AĞUSTOS BÖCEĞİ

Biz kırk kişiyiz
otuz dokuzumuz para kazanır
şiir düzer birimiz

COPTAN

Bir şiir yazıp attım arabama
molada okurum diye
azap melekleri çevirdi yolumu
el koydular mısralara
kurcaladılar orasını burasını
mahvoldu uyaklar
aşkı fuhuşla karıştırdılar
isyan sandılar özgürlük kıpırtısını
kanlı bir imgeye dönüştürdüler şiiri
anlatamadım bir türlü derdimi
onlarsa, zaten gereksiz buluyor sözcükleri
bir deliğe tıktılar sonunda beni
hep şaşmışımdır deliklerin büyüsüne
yine o çözdü bu evrensel denklemi:
Senin baban belli
onlarsa, coptan türedi

Günel ALTINTAŞ

Kasım ayında çıkacak
Sevdalı Nehir adlı kitabından

ESKİCİLERİN ŞARABI

Alevini, camını rüzgarın zorladığı
Bir sokak lambasının, solgun, kızıl ışığı
Ve, fırtınalı bir mayada fıkırdayarak
İnsanlığın kaynaştığı kocamış bir sokak,

Çamurlu bir labirent. Tıpkı şairler gibi
Duvarlara yaslanan ve çarpan bir eskici
İşten dönmüş, yorgun, artık evine gidiyor,
Sallayarak başını sanki bir şeyler diyor.

Aldırmadan peşindeki ispiyonculara
Yüreğini döküyor nice tasarılara,
Gökkubbesinin altındaki asma bir sayvan
Gibi, kendi erdeminin saltanatına hayran,

Yeni yüce yasalar düşlüyor and içerek,
Zalimi yere vurup mazlumu göstererek.
Evet, çoluk çocukla, geçim sıkıntısıyla
Ev denen, kırık dökük hurdaların altında,

Bulanık kusmuğunda bir koskoca Parisin
Ezilmiş bu insanlar, sürekli didinmenin
Ve yaşlılığın yeyip tükettiği insanlar
Fıçı kokularıyla evlere dönüyorlar.

Bıyıkları eski bayraklar gibi sarkmış
Ve nice savaşlarda beyazlanıp arınmış
Eski tüfekçilerle dönüyorlar evlere.
Bir bakın, sancaklara, tak'lara, çiçeklere

Onlar geçerken nasıl kalkıyorlar ayağa,
Ne büyü! Aşkla esrik, sevdayla esrik halka,
Güneşin, çığlıkların, borazanlı, davullu
Işıklı bayramında taşıyorlar utkuyu!

Şarap, gözkamaştıran Pactole, yuvarlayarak
Altınını uçarı insanlığa, kayarak
Gırtlağımızdan yiğitlik şarkıları söyler,
Armağanlarıyla kral gibi saltanat sürer.

Sessizce ölen tüm eski lanetlenmişlerin
Acısını dindirmek, rahatlık vermek için,
Pişmanlık duyan Tanrı uykuları yarattı,
İnsan ona güneşin oğlu Şarabı kattı.

Baudelaire

Türkçesi: Erdoğan ALKAN

Popüler Kültür

Temel DEMİRER

Kültür, emeği ve düşün yapıtlarını maddi ve manevi bağlamda içeren, bazen simgelerle özümlenen aktarılan açık-kapalı, davranışları oluşturan bütündür. Sınıfsal özellikleri dışında ele alınması mümkün olmayan kültürün temel çekirdeğini, geleneksel (tarihsel olarak ortaya çıkarılmış ve seçime uğratılmış) düşünceler ve özellikle bunlara bağlı değerler oluşturur.

Kültür, etnografik açıdan irdelendiğinde, bilgi, sanat, ahlâk, hukuk, görenek ve insanın toplumun üyesi olarak edindiği diğer sınıfsal alışkanlıkları kapsar. Yani kültür, sınıfın egemenlik aracıdır. Her türlü insan faaliyetini kapayan bir iktidar aygıtıdır. Alternatif anlamdaysa, özgürleşme faaliyetleri toplamıdır.

Sömürücü yapılardaki sınıf savaşımıyla kültürel sürecin farklılaşması, kültürün de farklı alt başlıklarda ele alınmasını 'olmazsa olmaz' kılmıştır. Farklılaşma, egemen kültürün de kendi içinde çeşitlenmesini devreye sokmuştur. Örneğin kapitalist egemenlik koşullarında popüler kültür gündelik yaşamın kültürüdür. Dar anlamıyla, eğlenceyi içerir. Geniş anlamıyla, belirli bir yaşam tarzının ideolojik olarak yeniden üretilmesinin ön koşullarını sağlar. Resmi ideolojinin yaygınlaşma ve onaylanma ortamını yaratır. Popüler kültürün toplumsal ideolojik işleviyle, tarihin derinliklerine kadar indiğine dikkat çeken Oskay, popüler kültürün işlevini şöyle açıklar, "Reel yaşamı, fantazyada da aynen tekrarlayarak, reel yaşamın sürdürülmesini kolaylaştırmakta; yerine başka türlü bir yaşamın olabileceğini düşünmenin yolları tıkanmakta; bu kırgınlıkları hafifletmekte; varolanı benimsemenin acısını, utanıcını "hafifletmektedir." Ahmet Oktay ise, popüler kültürün ideolojik boyutu daha net ifade ederek "Popüler kültür, yaşamın her alanında olumsuz anlamıyla ideoloji üretmekte ve bu ideolojik içeriği kitlelerin bilinçaltına yerleştirmektedir." der.

Popüler kültür hem nicel, hem nitel olarak uyuşturucudur. durmadan gerçekle ilişkisi olmayan kişilik mitolojisi üretir. Oluşturduğu yapay evrende, gerçeği deforme ederek kapitalist potada eritir; iktidar güdümünde biçimlendirir. Popüler kültür, emekçi insan(lar)ın kapitalist gündelik yaşamındaki olumsuzlukları meşrulaştırmayı, sömürüyü ussallaştırmayı ve insanları pazar ekonomisinin ortak duyusu çevresinde bütünleştirmeye hizmet eder. (Frankfurt Okulu'nun "bilinç endütrisi" olarak tanımladığı üretim de budur zaten...) Popüler kültürü, (tüketenlerin dışında) resmi ideolojinin karar odakları oluşturur. Yani yöneten ile yönetileni, varlıklı ile yoksulu, özgür olan ile özgür olmayanı, mutsuz insan ile onu mutsuz kılan toplumsal realiteyi özdeşleştiren yanılsamayı güçlendirir.

Popüler kültürün tahribatıyla, emekçiler için kendisi olmak, onları giderek daha az tatmin eder, başkaları (yani egemenler) gibi olma isteğini (hayâlini) güçlendirmeye hizmet eder. Resmi ideolojinin seri üretimine, egemen kültürün standartlaşmasına, kültürün ticaret konusu haline getirilmesine ve düzeyinin düşmesine neden olan popüler kültür; emekçilerin amorflaşmasına, pasif yansıtıcılara-aktarıcılara dönüşmesine yol açar. Sermayenin oyunu şeklinde gerçekleşen popüler kültür, emekçilerin muhalif konumlarını anlamlandırmasının önünü tıkar. Çünkü popüler kültür, Devletin İdeolojik Aygıtları'ndan (DİA) biridir.

DİA'lar üzerine yeni açılımlar getiren Louis Althusser, DİA olarak din, hukuk, kültür, vb'i kurumları sıralayıp, "Hiç bir sınıf DİA'lar içinde ve üstünde hegamonyasını uygulamadan devlet iktidarını sürekli olarak elinde tutamaz." der. Egemen sömürü düzeninin ayakta kalmasına hizmet eden DİA'lar, resmi ideolojiye hizmet eder. Unutulmamalıdır ki, binlerce yıldır sınıf-sömürücü koşullanma sürecinin dişlileri arasında övütülen insan(lık), DİA'ların ürettiği imgelerin, mitlerin dolayımıyla biçimlendirilmiş; koşullanmayı da içselleştirmiştir.

Örneğin Mezopotamya kralları, her savaş sonrası yaptırdıkları anıtlara zaferlerinin öyküsünü resmettirirlerdi. Anıtlar, savaş belgesi ve tanığıydı. Anıt resimlerin ilginç yanı, hiç bir Asurlu askerin ölü ya da yaralı olarak çizilmeyişiydi. Pek çok Asurlu'nun yaralandığı, yaşamını yitirdiği savaşlardan görüntüye aktarılan yan: Mağlup edilen tarafın ölüleri, yaralılara arasında savaşan Asur askeri ve düşmanına son darbeyi indiren Asur kralıydı. Asurlular, "Altedilmiş düşmanın boynuna ayağına basmış kralın imgesi var olduğu sürece, boyunduruk altına alınan kabilenin bir daha baş kaldıramayacağına inanıyordu." (E.H. Gombrich, Sanatın Öyküsü)

Özetle popüler kültür, yıllar öncesi Asur egemenlerinin işlevini üstleniyor. Yani siyasal tercihleri belirleyen yaşam alışkanlıkları oluşturan mitler oluşturuyor.

İslamda Özgür Düşünce Hareketleri

Gülnihal KÜKEN

İslam'ın erken zamanlarında akıl, din dogmasına paralel olarak kendi varoluşuyla savaş halindeydi. İslamın daha sonraki dönemlerinde akılcılar (rasyonalistler), İslam'ın kaynağını ve teolojik sistematiği, teolojik bilgiyi eleştirmeğe, başladılar. Onların sorgulamaları şöyle başlıyordu: 'Sebeblilikle düşündüğümüzde, bütünüyle gerçekten göreceğimiz nesnedir (şeydir, maddedir) ve daha sonra diğer şeylerdir. Bir'in diğer şeylerin sebebi olduğunu nasıl bileceksiniz? Gerçekten de Bir'in diğerlerini meydana getirdiğini gördünüz mü? Sakın gördükleriniz üzerine heybetli hayaller meydana getiriyor olmayasınız? '(1) Bu ve buna benzer eleştirilerledogmatik teoloji akıl karşısında kırılıyordu. Ancak dogmatik teologlar (aşırı dindar olan din bilimcileri) bu gibi rasyonel saldırılar karşısında sonsuz ve limitsiz olanın (Tanrı'nın), sonlu ve limitli (insan) tarafından bilinmesinin imkansız olduğunu tıpkı eski Hristiyanlar gibi dile getirdilerse de asla 'eğer böyle akıl yürütmeyi sürdürürseniz inanç (din) hakkında herhangi bir şey bilemezsiniz' demediler. Dogmatik teologlar zaman zaman geleneklere müracaat ederken zaman zaman da daha çok 'içe doğma olarak kabul ettikleri içgüdüye, sezgiye başvurdular. Müslüman teologların akılları bilinemezliğe (agnostisizme) saplanmadı. 'Akıl sadece olumsuzlukları ispatlar ve bu yüzden hiçbir şey bilemez' demediler. Onlar akıllarını evren ve hayat hakkında felsefi olasılığı geçersiz kılmak için kullandılar ve inançlarını kendilerinden öncekilerin anlattıklarına bağlı kalarak sürdürdüler. Böylece İslam mistiszimi, teker, teker ruhlarda direkt ve aniden parlayan gelenek ve akıldan uzak olarak varlığını sürdürdü. Böyle bir sonuç, sezgici sufilerin kendi söylediklerine göre 'ışığın ruhlarına gelmesi' gibi bir şeydi. Buna karşılık olarak İslam'ın rasyonalist kelamcıları olarak bilinen Mu'tezile mensupları vahyedilen herşeyin teorik olarak mantıkla yargılanması gerektiğine inanıyorlardı.

Mu'tezile ismi 'ayrılanlar' manâsında kullanılmaktadır. SSöylentiye göre İmam Hasan el-Basri (ö. 728) camide öğrencilerine ders verirken 'büyük günah' meselesi üzerinde çıkan tartışmada öğrencisi Vasıl İbn Ata (699-748)'nın; "Büyük günah işleyenler ne tam mü'min, ne de tam kafirdir; iman ile küfrün arasında bir yerdedir" diyerek cemaatten ayrılması üzerine 'ayrılanlar' anlamında olmak üzere 'Mu'tezile' adını alan bir mezheptir. Tevhid (birlik) ve adaleti inançlarının temel ilkeleri olarak kabul eden Mu'tezile mensupları kendilerine 'Ehl-i tevhid ve'l-adl' demişlerdir. Tevhid ve adalet temel ilkelerinden ortaya çıkan bazı inançlarının özeti şöyledir:

"1-Allah'ın adaleti her insanın kendi yapıp etmelerinin yaratıcısı olmasını gerektirir. İnsan ancak bu suretle özgür ve hareketlerinden sorumlu olur. Mu'tezileler hiçbir şeyin önceden tayin edilmediği (total indeterminizm) teorisini kabul ederler.

2-Allah'ın adaleti O'nun adalet ve eşitliğe aykırı birşey yapmasına engeldir. Onlara göre akıl sahibi kişi sadece iyi işler yapar, kötülüklerde bulunamaz.

3-Allah'ı bu ve öte dünyada görmek mümkün değildir; zira görme ancak mekan ve yön ile olur ve Allah mekan ve yönden tenzih edilmiştir (uzak tutulmuştur).

4-İslam Peygamberinin peygamber olarak yaratıldığına ve aynı şekilde Kur'an'ın da yaratılmış olduğuna inanırlar.

5-Allah'ın rahmet ve gazabı O'nun sıfatları değildir; çünkü bir hal olan rahmet ve gazab değiştiği halde Allah'ın özü (zâtı) değişmez. Rahmet ve gazab; cennet ve cehennem olara kalınabilir.

6-'Havz' ve 'Sırat'ın fiziki varlığını, cennet ve cehennemin halen varolduğunu reddederler; onlar kıyamet günü yaratılacaklardır. (Bu anlayışa göre şimdiye kadar ölenlerin hepsi sorgulanıp cennet veya cehenneme gitmek için kıyamet gününü beklemekteler.)

7-Allah'ın hiçbir peygamber, melek veya bir hizmetkarıyla konuşmadığını veya onların hiçbirine nazar etmediğini (bakmadığını) söyleyerek 'Misak'ı (sözleşme, andlaşma) da reddederler.

8-Velilerin kerametini, İslam Peygamberinin Mirac'ını (Hz. Muhammed'in göğe çıktığı gece. Receb ayının yirmi yedisine rastlayan kandil gecesidir.)

9-Namaz kılıp dua edenin sevabı kendinedir, başkalarına gitmez,İlahi hüküm değiştirilemeyeceğine göre duanın hiçbir anlamı yoktur. Dua ile kimse birşey kazanamaz.

10-Kabir azabı ve mükâfatını ve ölülerin 'Münker' ve 'Nebir' adlı melekler tarafından sorguya çekileceklerini redederler.

11-Kıyamet alâmetleri olan Ye'cüc ve Me'cüc'ün ve Deccal'ın görüneceğini (zuhurunu) redederler.

12-Allah kullarının işlediği bütün amellerden haberdar olduğuna göre insanların Kıyamette amellerinin tartılmasının bir anlamı yoktur ve dolayısıyla bu amelleri kaydeden meleklerin (Kiramen Katibîn) varlıkları da söz konusu olamaz; zira ancak Allah'ın kullarının işlediklerinden haberi yoksa bu meleklerin varolmasının bir anlamı olur." (2)

Kısaca özetlemeye çalıştığımız görüşlerinden anlaşılacağı üzere Mu'tezile kelamcıları bütün İslami inançları rasyonel bir tarzda ele almış, akılla yargılayıp aklın tasdik etmediği konuları da reddetmişlerdir. Mu'tezile tam anlamıyla rasyonel bir gruptur. Ancak bütün Mu'tezile taraftarları her görüşte tamamen uyum içerisinde değildirler, kendi aralarında da görüş ayrılıklarına düşmüşler, Bağdad Mu'tezilileri, ve Basra Mu'tezilileri olarak aralarında gruplaşmışlardır.

Orientalist (Doğu düşüncesi ile uğraşan, Doğu bilgini) Macdonald; Mu'tezile'nin 'cinlere inanmadığını' belirtir. (3) Yine orientalistlerden Nicholson'a göre ise Mu'tezile'nin mücadelei St. Thomas Aquinas, Duns Scotus (1274-1308) ve William of Ockham (1280-1347 civ.) zamanındaki Nominalistler ve Realistler (4) arasındaki mücadelenin aynısı idi. Mu'tezile Kelamcıları Abbasi halifelerinin kendilerini dinin bağımsız savunucusu olarak kabul ettikleri ve düşünceye tolerans gösterdikleri bir devirde yaşamışlardır. Bu devirde sık sık ortaya çıkan tartışmalarda önemli inanç preniplerinin tehlikeye girmesi durumuyla karşılaşılıyordu. Akıl ve din arasındaki karşıtlıkta herşey basit bir soruya dönüşüyordu: "Kur'an yaratılmış mıdır yoksa Tanrı'nın bir sözü, bir kelamı mıdır? Dindar müslümanlara göre Kur'an yaratılmamış fakat Tanrı'nın kelimesi kelimesine uygun sözüydü. Mu'tezile ise Kur'an'ı Tanrı'nın bir fiili, bir işi olarak kabul ediyordu. Serbest düşünceyi ve özgür iradeyi savunan Mu'tezile'ye göre insan kendi aklı sayesinde iyi ve kötüyü herhangi bir vahye (Allah tarafından Peygambere bildirilen fikir, düşünce) gerek kalmadan da bulabilir." (5)

Eş'ari Kelamı: Önceleri hayatının çok uzun bir bölümünü Mu'tezili olarak geçiren Ebu'l-Hasan el-Eş-ari (ö. 936), hocası Ebu Ali el-Cubbaî (ö.915) ile yaptığı meşhur 'üç kardeş meselesi' ile ilgili tartışma sonucu Mu'tezile akımından ayrılarak kendi ismiyle anılan Eş'ariyye Kelamının kurucusu olmuştur. Ebu'l-Hasan el-Eş'arî, irade problemiyle ilgili tez ve antitezlerden yola çıkarak nasların (dogmaların) bildirdikleri ile bağdaşan eklektik bir çözüm önermiştir. Geliştirdiği doktrin her konuda aşırılıktan uzak olduğu ve orta yolu benimsediği için Ehl'i Sünnet'in de resmi görüşü olarak kabul edilmiştir. Bilindiği üzere Mu'tezile irade hürriyetiyle ilgili adalet problemini yorumlarken Allah'ı zorunluluk altına sokarak; 'Allah'ın kulları için en uygun olanı yapması gerekir' derler. Eş'ari bu problemi gündeme getirerek hocası ile şu tartışmayı yapar: Eş'ari şöyle sorar: "Biri kafir, biri mü'min, biri de reşit olmadan ölen üç kardeş düşünelim. Bunların ahiret hayatında durumları ne olacaktır?

Hocası el-Cubbai:

-Kafir azabda kalır, mü'min yüksek derecelere erişir, küçük kardeş ise ne sevaba erdirilir ne de azaba düçar olur.

-Küçük kardeş mü'min olanın eriştiği makama ulaşmak istese ona izin verilir mi?

-Hayır. Ona şöyle denir; senin kardeşin bu yüksek derecelere iyi ameller işleyerek ermiştir. Senin ise iyi amellerin yoktur.

-Eğer çocuk: Ya Rab, kusur bende değil, sen beni yaşatmış olsaydın sana itaat ederdim... derse Cenab-Hak nebuyurur?

-Şöyle buyurur: Sen yaşamış olsaydın isyan edecek, azabıma dûçar olacaktın. Bunu bildiğimden seni yaşatmadım, senin için hayırlı olanı yaptım.

-Ya kâfir: Ey âlemlerin Tanrısı, ey acıyanların en çok acıyanı. Onun halini bildiğin gibi benim halimi de bilirdin, neden onun hayrına olanı yaptın da benim hayrıma olanı yapmadın... derse?

-Vesveseye tutuldun.

-Hayır, ben vesveseye tutulmadım. Ne var ki şeyhimizin söyleyecek sözü kalmamış." (6)

Bu tartışmadan sonra Eş'ari, Mu'tezile'den ayrılarak kendi adıyla anılacak olan kelam akımını temellendirmiştir. Eş'ari'ye göre de insanın bütün fiilleri Allah tarafından planlanmış ve yaratılmıştır ancak bir iş ve eylemin meydana gelip gelmemesinde insan irade ve gücünün de etkisi vardır. Allah kendi irade ve kudretiyle bir fiili gerçekleştirirken insanda o yönde bir irade ve güç

yaratır, bu suretle o fiil gerçekleşmiş olur. Böylece Allah yaradan (hâlık), insan ise yapan (kâsib) durumundadır. Eş'ari kelamcıları bu konuda insanın yaratılmış gücü ile, gerçekleşen fiil arasında yani sebeple sonuç arasındaki ilişkinin zorunlu değil, mümkün bir ilişki olduğunu ısrarla vurgulamışlardır. Onların bu görüşü, tabiat kanunlarının zorunsuzluğu anlamına gelmektedir.

İnsanın kendi yaptıklarından sorumlu tutulması,insanın psikolojik olarak bir irade ve güce sahip oluşunun bilincine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Eş'ariler Allah'ın emri ile iradesi arasında bir fark olduğunu belirtirler. Onlara göre kötülüğü irade etmek onu emretmeyi gerekli kılmaz. Allah kötülüğü emretmediğine göre insanın işlediği kötülükler de Allah'a nisbet edilemez. 'Kader diye birşey yoktur, insan her türlü yapıp etmelerini kendi yaratır, bu konuda Allah'ın herhangi birkatkısı söz konusu olamaz' diyerek Allah'ı bilgisiz, aciz, pasif ve kendi yarattığından haberi olmayan bir duruma düşüren Kaderiyye'nin savunduğu ve Mu'tezile tarafından da benimsenip geliştirilen bu görüş ile, irade hürriyeti konusunda tamamen cebirci düşünen; 'İnsan ne seçme, ne irade, ne de bu iradeyi gerçekleştirecek güce sahiptir' diyerek insanı adeta programlayıcısının istediği şekilde hareket eden bir robota çeviren Cebriyye (Fatalizm) akımı arasında Eş'ariler bir orta yolu bulmaya çalışmışlardır.

Asıl konumuz İslâm materyalistleri olduğu halde, İslam Kelamcılarından bu kadar uzun sözetmemizin sebebi; herşeyden önce materyalist fikirlerin ortaya çıktığı devirde yapılan genel tartışmaların hangi düzeyde olduğudur. Gördüğümüz üzere ilk din filozofları diyebileceğimiz Mu'tezile Kelamcıları Sokrates'ten önceki materyalist ve atomcu filozoflardan olan Demokritos gibi atomculuk kavramından hareket etmişlerdir. Ebu'l-Huzeyl, İbrahim Nazzam ve Cahiz gibi Mu'tezile kelamcıları Demokritos gibi atomcu sayılmalarına rağmen, eski Yunan atomculuğuyla Müslüman kelamcılarının atomculuk anlayışlarında farklılık vardır: Demokritos ve izleyicilerine göre atomlar yaratılmış değil, başsız ve sonsuzdurlar, atomlar evreninde tanrının yeri yoktur, halbuki Mülüman kelamcılarına göre tersine atomlar Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya yarar. Atomların sonlu ve ölümlü olduğunu öyleyen kelamcılara göre madem ki boşluk vardır, öyleyse her atom yer kaplar. Her uzam (hayyiz) sınırlıdır. Sınırlı ve bitimli olan şeyler ise ölümlüdür, bu demektir ki atomlar da sonludur. Sonlu olan şeyler onalara göre yaratılır ve yok edilirler. Leibniz (1646-1716)'in monad'ları gibi bunlar da yaradılışla başlayıp yok oluşla biterler. Atomlar sınırlı, sonlu ve yaratılmış oldukları için bunların toplamından meydana gelen âlem de sınırlı, sonlu ve yaratılmıştır.

Kelam akımlarından sözetmemizin önemli nedenlerinden bir diğeri ise İslam dünyasının en tanınmış materyalist filozofu olan İbn el-Ravendi yanında, materyalist ahlak anlayışlarını şiir ve edebiyat yoluyla ifade eden Şair Beşşar gibi düşünürlerin başlangıçta Mu'tezile kelamı içinde yer almış olmalarıdır. Aynı şekilde materyalist görüşlerini edebiyatçı ve şair kimliği ile yaymaya çalışan Ebu'l Alâ el-Ma'arri de Bağdad'da serbest düşünür ve rasyonalist olarak tanınan Mu'tezile kelamcıları ile birlikte haftanın cuma günleri birarada sohbetlere ve tartışmalara katılırdı. Ebu'l Alâ el-Ma'arri'nin de Mu'tezile kelamcılarından çok etkilendiği söylenmektedir.

Mu'tezile'nin özgür düşünce ve akla, rasyonalizme verdiği önemle ortaya çıkan bu akım bir süre devlet inancı haline de gelmiştir. Nitekim bazı Abbasi halifeleri, bu görüşü benimsedikleri gibi o devrin bilginlerine de bu görüşü zorla kabul ettirmek istemişlerdir. Abbasi halifelerinin bu tutumu; özgür iradeyi inkâr ederek Cebriyye (Fatalizm) akımını destekleyen Emevi halifelerine karşı bir tepki olarak çıkmıştır.

İşaret etmeye çalıştığımız diğer bir nokta; İslamın ilk filozof teologları diyebileceğimiz kelam (logos) bilginlerinin materyalistlerin bir kısım düşüncelerinden etkilenmekten kendilerini alamadıklarıdır. Bu durum ise bize dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda materyalist düşüncelerin İslam âleminde geniş bir alana yayılarak tartışıldığını göstermektedir. Materyalistlerin eserlerinin hasımları tarafından tahrip edildiği ve onların düşüncelerinin fazla yayılmayıp dar bir alanda, sınırlı kaldığı genel olarak iddia edilse de aslında başlangıçta İslam dinini karşıt fikirlere savunmak amacıyla yola çıkan kelam düşünürlerinin, zamanla karşı koymaya çalıştığı akımların tesiri altında da kalması ve özellikle materyalistlerin akılcı metodunu benimsemeleri, yine materyalist fikirlerin yaygınca tartışıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Kelamcıların ele aldıkları atomculuk anlayışı, onların dini akıl ile sorgulayıp, aklın kabul etmeyeceği dogmalarına karşı çıkarak İslam'ın temel prensiplerini kökünden sarsmaya çalışmaları bizim butezimizi doğruluyor mahiyettedir. Nitekim Müslümanların en büyük filozoflarından biri olarak kabul edilen Gazzali'nin kelamcıları eleştirip, kendisinin de kelamcıların Eş'ari fırkasına bağlı oluşu, kelamcılar vasıtası ile de materyalist fikirleri bildiğini göstermektedir. Din konularını akıl ile açıklamaya çalışmanın gerekliliğini savunan Eş'ari kelamcısı Ebu'l-Maâlî el-Cüveynî, Gazza-

li'nin hocasıdır. Ayrıca Gazzali felsefecilerin birinci sınıfını teşkil ediyor dediği dehrileri (materyalistleri) tarif edip eleştirmeden önce her düşünce sistemini iyice araştırıp öğrendiğini ve hatta kendisini onlar gibi düşünmeye zorladığını da belirtmektedir ki (7) bu durum dahi bize materyalistlerin fikirlerinin ne derece yaygın olduklarını göstermektedir. Gazzali kelam ilminin kendisini niçin tam anlamıyla tatmin etmediğini belirtirken, kelamcıların başlangıçta dini savunurken zamanla eşyanın hakikatlerinden, cevherden, arazdan ve bunların durumlarından sözetmeye başladıklarını, kelamın amacının bu suretle saptırıldığını sebep olarak göstermiştir.(8). Mu'tezile kelamcılarının akılcı tutumlarını eleştirerek aklın yerine sezgiyi (mükâşefe) ön plana çıkaran Gazzali'nin kendisi de sonuçta eleştirdiği kelamcılar ve felsefecilerden de etkilenmekten kendisini alamamıştır. Ele aldığı bütün konuları, objektif bir tavırla önyargısız olarak öğrenip içine sindirmek isteyen Gazzali, kendisinin en acımasız eleştiricisi olan İbn Rüşd tarafından hiçbir mezhebi tam olarak benimsememiş olmakla suçlandırılır. İbn Rüşd'e göre Gazzali, Eş'ariler ile Eş'ari, sufiler ile sufi, felsefeciler ile de filozoftur. Hattâ o: "Yemenli'ye rastlarsam bir gün Yemenliyim. Maadlı'ya rastlarsam da Adnân'a mensubum" (Mısrasında) denildiği gibidir (9). Bütün bunlar bize materyalizm gibi her sistemin karşı çıkılmak için dahi ele alınsa devamlı olarak gündemde kaldığını ve zaman içinde bazı görüşlerinden kaçınılmazcasına etkilenildiğini göstermektedir.

Materyalist Eğilimli İslama Karşı Hareketlerin Politik ve Ekonomik Nedenleri:

İslamın ilk devirlerinde Müslüman topluluğunu üç gruba ayırmak mümkündür:

1- İlk Müslümanlar; yani Peygamberin ashabı ve İslama ilk iman edenler. Bunlar Arap olanlar ve olmayanlar diye ayrılmaz, bütün müminleri kardeş sayarlardı.

2- Mekke'nin zaptedilmesinde Peygamberin yanında yer alan ve zafer kazanan Müslümanların hemen tamamının Arap soyundan olması ve bunların daha sonra gelen ilk iki halifenin hakimiyetini kabul etmeleri bu Araplar arasında bir ayrıcalık ve üstünlük yaratıyordu. Bu Arapların başında Kureyş kabilesinin Emevi kolu bulunuyordu ve bu kolun İslamiyete bağlılığını Peygamber'in de aynı kabileden gelmesi temin ediyordu.Böylece Kureyşliler İslamiyet içinde bir nevi aristokrasi ve prestij kazanmış oluyorlardı. Emevîlerin bu üstünlük iddiasıyla diğer kabileler üzerinde belirli bir kontrol havası yaratmaları kabileler arasında İslamiyetten önceleri olduğu gibi bir kıskançlık havası yarattı. Kureyş kabilesinin üstünlük iddiasıyla ortaya çıkışı, eski rakip kabilelerin kızgınlığını körüklemişti." Hakiki arap gurubunun birçok bakımlardan dine karşı farklı bir davranışları vardı; bu şimdi de öyledir.." (10) diyen De Lacy O'Leary, iddiasını güçlendirmek için Browne'den şu alıntıyı yapar: "... Hakiki çöl arabı kalbi itibarı ile daima şüpheci ve materyalisttir. Onun sert, açık ve keskin fakat bir dereceye kadar dar zekası, kendi sahasında daima tetikte olup, maddeden gayri ve son derece hissî şeylere karşı ne merakı vardır, ne de böyle şeylere safiyane inanır; onun bencil ve kendine itimad eden tabiatı, himaye edecek kadar kudretli bile olsa, titiz iş ve feragatı nefs isteyen bir Allah için herhangi bir ihtiyaç duymamaktadır.." (11)

Fethedilen topraklardaki insanların İslamiyeti kabul etmiş olmaları bile Arapların onlara bir kardeş olarak bakmalarını sağlayamamıştır. Fetihlerle kazanılan geniş topraklar Araplar için büyük bir kudretin ve büyük servetlerin kazanılması anlamına gelmektedir. Fethedilen toprakların halkı için zaten iki seçenek vardı; ya İslamiyeti kabul edecekler veya cizye denen vergiyi ödeyeceklerdi. Ancak Emevilerin zalim hükümdarı Haccac bin Yusuf (ö. 713-714) ihtida ederek İslamiyeti kabul etmiş halkları bile hukuken muaf oldukları halde cizye ödemeye zorlamıştı.

3- Üçüncü grubu 'mevai' (müfredi mevlâ=tekil kullar) meydana getirir. Bunlar Arap olmayan Müslümanlardır. İlk Müslümanların kardeş gözüyle baktığı bu grup teorik olarak kardeş olarak kabul edilseler de Emevî zihniyetli Araplar bunlara köle gözüyle bakmışlardır. İslamiyet fetihlerle yaygınlaştıkça bunların sayıları da artmış ve hicrî ikinci yüzyıldan itibaren çoğunluğu teşkil edecek kadar süratle sayılarını artırmışlardır.

İlk iki halife Ebu Bekir ve Ömer'den onra üçüncü halife olan Osman da Peygamberin ashabındandı ve Emevi koluna mensuptu. Mekke'de yükek bir itibara sahip olan Emevi koluna Halife Osman büyük imtiyazlar sağlamış, Suriye, Mısır, Irak ve İran fetihlerinin yönetimini onlara vermek suretiyle kabile zihniyetinin bir hastalığı olan adam kayırmacılığından kendisini kurtaramamıştı. Osman (h. 35/656)'da bir cinayete kurban gidince yerine ilk Müslümanlardan Peygamberin yeğeni ve damadı olan Ali geçmişti. Ancak hilafete Ali'nin geçmesi İslam dünyasında ilk büyük bölünmenin nedeni oldu. Suriye valisi olan Emevi Muaviye ve taraftarları Ali'nin hilafetini tanımamak ve onu, Osman'ın katlini hazırlamakla veya katilleri himaye etmekle itham ettiler. Diğer taraftan, aslında Emevilerin kudret ve zen-

ginliklerini kıskanan askeri topluluklarından ibaret Araplardan olan Hariciler, eski Müslüman tipini temsil ettiklerini iddia ederek başlangıçta Ali'yi desteklemişler fakat daha sonra Ali'nin aleyhine dönerek (h. 41/661)'de onun öldürülmesinden sorumlu duruma düştüler.

Ali'nin ölümüyle Muaviye halife oldu ve (h. 41/661'den h. 132/750)'ye kadar hüküm sürecek olan Emevi sülalesini kurdu. Emevi devri boyunca başa geçen halifelerin çoğunluğu, öncelikle Arap milliyetçiliğini düşünmüş ve Müslümanlığı ikinci planda tutmuş gözükmektedir. Başta Muaviye olmak üzere Emevi yönetimi İslam hilafetini saltanata çevirmek suretiyle yaptıkları zulüm ve haksızlıkları mazur göstermek ve doğacak tepkileri önleyebilmek için İslam toplumunda Cebriyye akımının yayılmasını desteklemişlerdir. İşledikleri cinayetleri, zulüm ve haksızlıkları mazur gösterebilmek için; 'her şey Allah'dandır, kulun bu konuda hiçbir etkisi yoktur' şeklindeki slogandan daha etkili bir gerekçe bulunamayacağı için Cebriyye akımının görüşlerine sığınmışlardır. Emevilerin bu haksız yönetimleri sonuçta onların çöküşünü hazırlamıştır. Emevilerin düşüşünü felsefe tarihçisi Mes'udi (ö. 956) şu nedenlere dayandırmaktadır: "...Biz, işe haredilmesi gereken zamanı, zevke hasrettik.Tebaamıza sert muamele ettik. Onlar adalet hususunda ümitsizliğe düştüler, bizden kurtulmak hasreti içindeydiler. Vergi ödeyenler, zorla alınan fazla vergiler yüzünden bizden uzaklaştılar... Bizi desteklemiş olan mahdut sayıdaki kimseler, bizi düşmanlarımıza karşı müdafaa etmeyerek terkettiler. Nasıl ayakta durduğumuz hususundaki cehaletimiz, düşüşümüzün başlıca sebeplerinden birisi idi..." (Mes'udî, VI. s. 35-36) (12)

Emevilerin son dönemlerinde Arap olmayanların (Mevalî) başlattığı Mevalî hareketi önceleri Irak dışında ortaya çıkmakla birlikte asıl olarak Irak'ta yoğunlaşan Şuubiyye ve Zendeka hareketine dönüştü. Katıksız İran kaynaklı olan bu hareket, şeffaf bir İslamî örtü altında, değer ve inançları keyfî te'vil (yorumlama) ve onlardan şüphe ettirme yoluyla İslamı yoketmek isteyen Maniheizmin yoğun bir çabasından başka birşey değildir. Şuubiyye hareketi ise diğer milletlerle özellikle Farsların ulusal bilinçlerinin bir ifadesiydi. Şuubiyye katipler, şairler ve tarihçiler arasında ortaya çıktı. Tercüme ve telif yoluyla Araplara ait her değer ve başarıyı kötülemek amacıyla İran kültürünü diriltme ve yüceltmeye çalıştı. Çoğunluğunu Fars kökenli bazı vezirlerle katiplerin oluşturduğu bu grup, Abbasi kurumlarını İranlı bir karaktere büründürmek için Arap kültür ve temelleri yerine İran kaynaklı değer ve kültürü yaymak için Farsça'dan çeviriyi teşvik ettiler. Nitekim bir materyalist ve zındık olarak nitelenen İranlı İbn el-Mukafaa'nın Farçadan Arapçaya yaptığı önemli tercümeler bulunmaktadır. İran bilinci; İran toplumundaki durumlara karşı sosyal bir direniş ve Arap otoritesine karşı ayrılıkçı bir direniş olmak üzere iki isyanı kapsayan Haremmiye hareketinin bayrağı altında girdiği bir dizi ayaklanmada sembolize edilmişti. Bu ayaklanmalar birinci Abbasi dönemi sonuna kadar devam etti. Haremmiyye hareketi Abbasi devletinin gücü karşısında ve İran'daki toplumun ileri gelenleri ile halk arasındaki çıkar çatışmaları sonucunda başarısız oldu. İran ileri gelenleri, emirlikler kurmalarından sonra Abbasilerle karışıp onlarla yardımlaşmaya başladılar. Zendeka hareketi de Abbasi yönetiminin baskısı ve Abbasilerin kendilerine karşı düzenledikleri kültürel hamleler sonucunda başarısızlığa uğradılar. Bu dönemden sonra da süren Şuubiyye hareketi ile ilk defa olarak ortaya çıkan Arap olma anlayışını kuvvetlendirdi. Bu süretle Araplar kendilerine, ortak dilleri, İslam öncesi ve sonrası ile birbirine bağlı kültürel mirasları açısından bakmaya başlayarak, tarihteki kültür birliğini ilân ettiler: Bu aşamadan sonra dil ve kültür birliği ve ortak özelliklere sahip Arap milleti düşüncesi bazı tarihçi ve edebiyatçıların eserlerinde görülmeye başlandı. (13)

Mevali hareketi başlangıçta değişik eğilimlere bürünse de içlerinden bir kısmı samimiyetle müslümanlığı kabul etmişti. Bu yüzden İslam'ın mesajına, adalet ve eşitlik davetine inanarak, Emevilerin Arap ve Arap olmayanlar arasında yaptığı haksız ayrımı kınadıkları için Emevi düşmanı hiziplere katılıp direnişçi akımlara ilgi göstermişlerdi. Fetih öncesi İran ve Irak'ta mevcut sosyal hareketlerin üyeleri olan diğer bir kısım halk ise görüşlerini yayıp istediklerini gerçekleştirebilmek için İslamı bir maske olarak kullanmışlardı. Bunlardan en önemlileri Mazdekizm ve Maniheizm'dir. Önce Mazdekizm ve arkasından Maniheizm; Sasani toplumunu soy ve servet ayrıcalığıyla katı sınırlarla ayıran imtiyaz, sömürü ve maddi ayrıcalıklara karşı bir isyan anlayışıyla ortaya çıkmışlardı. İslamın yayılışı Mevali akımının ortaya çıkmasına ve özel olarak Emevi Devleti, genel olarak ise Arap varlığı üzerindeki tehlikenin büyümesine etki etmiştir. Mevali yandaşları arttıkça buna paralel olarak nüfuzları da kuvvetlenmişti. (14).

Abbasi Devleti kendisine muhalefet eden diğer unsurları da kendi bayrağı altında toplamaya çalışarak bu sayede önemli potansiyel kuvvetleri harekete geçirdi. Farsların genel bilincini uyandırıp genişleterek, ege-

menlik ve otorite şuurunu, dahası kaybedilmiş İran gücünün yeniden canlandırılmasını sağlamaya çalıştı. Aynı şekilde mevcut sosyal şartlara isyan eden Haremiyye gibi sosyal hareketleri de faaliyete geçirdi. Haremîlik; İslâmı maske olarak kullanmaya ve faaliyet alanını genişletip kendisini korumak için İslamın bazı ilkelerinden faydalanmaya çalıştıktan sonraki haliyle Mazdekî, Senevî (15) hareketinden başka birşey değildi. Bazı misyonerler daha da ileriye giderek Zerdüştlüğün (16) diriltilmesi ve Zerdüşt'ün müjdelediği kurtarıcının doğuşu konusunda umut beslemeye başladılar.

Dipnotlar:

1- Duncanblack Macdonald, Aspects of Islam, s. 148, New York, The Macmillan Compony, 1911

2- Şerif, M.M., *İslâm Düşüncesi Tarihi*, c.1.s. 237-238 içinde, (Mir Veliyuddin, Mu'tezile) İnsan Yayınları, İstanbul, 1990

3- Duncan Black Macdonald, (M.A.B.D.), The Religious Attitude and Life in İslam, 150-151, The Üniversity of Chicago Press, 1906.

4- Nominalizm; tümel kavramların (idealarn) sadece birer isim (nomen) olduğunu söyleyen görüştür. Nominalistlere göre sadece tek tek maddî nesneler gerçektir (reeldir). Roscelinus (1050-1125 civ) ile William of Ockham (1280-1347 civ.) nominalist görüşü savunurlar.

Realizm; nominalizmin zıddı olarak tümel kavramların (idealarn) gerçek (reel) olduğunu kabul eden görüştür. Bu görüşün temsilcileri Platon (m.ö. 447-327) ve Anselmus (1033-1109) gibi düşünürlerdir.

Realizm bir de Aristoteles (m.ö. 384-322)'in savunduğu şekilde bilgiye konu olan şeylerin gerçek (reel) olduğunu söyleyen görüştür. Bu görüşe göre nesneler, insan şuurundan ayrı olarak mevcuttur. Realizm bu anlamda idealizmin zıddıdır.

Konseptualizm: Nominalizm ile Realizm arasında uzlaştırıcı bir görüştür. Nominalizm, idealarn birer isim'den ibaret olduğunu söylerken, Realizm; idealarn gerçek (reel) olduğunu belirtir. Konseptüalizm ise maddî nesnelerin gerçek (reel) varlıklar olduğunu, nesnelerin meydana getirdiği cinslerin (genel kavramların) ise bunlar sayesinde ve bunların içinde bulunduğunu ve bu bakımdan, onların da birer kavram (konsept, concepte) olarak gerçek (reel) olduğunu kabul eder. Bu görüşü savunan Konseptüalistler arasında Abelardus (1079-1142), Aristoteles, Farabi (870-950),Gazzali (1058-1111) gibi düşünürler bulunmaktadır.

5- Nicholson, Reynold, A., *A Literary History of the Arabs*, s. 367-368 Cambridge at the University Press, 1930.

6-Topaloğlu, *Bekir, Kelam İlmi, Giriş*, s. 23-24/dn. 8, Damla Yayınevi, İstanbul,1991, Dördüncü Baskı.

7-Gazzali, El Munkızu-Min-ad-Dalâl,s.15 (Çev. Hilmi Güngör) Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul. 1944

8- Gazzali, a.g.e., s.24

9-İbn Rüşd, Faslu'l-Makâl, (Faslü'l-Makâl Felsefe Din İlişkisi), s.98 (Çev. Bekir Karlığa), İşaret Yayınları, İstanbul, 1992.

10- O'Leary, de Lacy, *İslam Düşüncesi ve Tarihteki Yeri*, s. 48 (çev. Hüseyin Yurdaydın-Yaşar Kutluay), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay, Ankara, 1971

11- Browne, *A Literary History of Persia*,I, pp. 189-190'dan nakl. O'Leary, de Lacy, *a.g.e.*, s. 48

12- O'Leary, de Lacy,a.g.e., s.50-51

13- Durî, A.Aziz *İlk Dönem İslam Tarihi*, Bir Önsöz, s. 156-157, (Çev. HayrettinYücesoy), Endülüs Yayınları, İstanbul, 1991.

14- Durî, A. Aziz, a.g.e., s. 129-130.

15- Mazdekî: Mazdek inanışına dahil olanlar: İran'da Hükümdar Kavaz (488-531) zamanında onun propagandasıyla yayılan fakat hükümdardan iki asır önceleri yaşamış olan **Hurrakan** oğlu Zaraduşt tarafından kurulmuş olan bir inanç sistemi. Bu inanç sisteminin en çok bilinen özellikleri; insanlar arasındaki bütün kıskançlık ve anlaşmazlık sebeplerini ortadan kaldırmak için mülkte ve kadınlarda ortaklığı kabul etmekti. İbn el-Mukafaa Hudayname adlı eserinde Mazdek ile hükümdar Kavaz'ı Sasani vakanüvuslarına dayanarak Arapça anlatmıştır.

Senevî: (Seneviye taraftarları); yaratıcı iki esas olarak telakki edilen ve ikisi de aynı derecede ebedî sayılan nûr ile zulmet inanışı anlamına gelir. İslamiyet içinde, İslam inanışını Seneviliğe doğru yöneltmek tehlikeleri Abbasi Devri başlarında İbnel-Mukaffa'nın düşünceleri ve Farsların kitle halinde İslamiyeti kabul etmeleri ile kendisini göstermiştir.

16- Zerdüştlük: Eski İran inançlarından olan Zerdüştlük de iki yaratıcı ilkeye inanan düalist bir anlayıştır. Burada iki ezelî prensip vardır ki birincisi İyilik Tanrı (Ormozd=Yezdân), ikincisi de Kötülük Tanrısı (Ehrimen)'dir. Yine bunlardan birincisi nûr (ışık), ikincisi de zulmet (karanlık) ilahıdır. Zerdüşt (Zaratuştra) inançlarının kutal kitabı Avesta'dır. İbn el-Ravendi gibi bu görüşleri savunanlara Zend Avesta'ya mensup olanlar anlamında zendik adı verilmiştir.

Üç Milletvekili Şair: Kamu, Uşaklı, Tecer

Afşar TİMUÇİN

Hece şiiri bir yandan halkın dilini oluştururken bir yandan da klasik şiirimizde Divan şiiriyle özgür şiir arasında geçiş yeri oluşturur. Cumhuriyet şiirimizin bir bakıma çok yavaş bir bakıma çok hızlı dönüşümü içinde şairlerimizden bazıları özgür şiire bir çırpıda geçemediler ya da hiç geçemeyip hecede takılıp kaldılar. Hece şiiri dediğimiz bu ara yerde unutulmaması gereken adlar vardır. Aralarında şiiri ikinci iş gibi sürdürenler de vardı, hatta bunlar çoğunluktaydı. Belki hepsi bir bakıma şiiri birinci iş sayacak koşullarda değillerdi. Şiirin iş olmadığı bir ortamda şiir birinci iş olmasa bile birinci uğraş olabilir. Burada ele alacağımız üç şairimizin milletvekili olduğunu bu yüzden belirtmek gereği duyduk.

Bizim şairlerimiz şiiri çok zaman sessiz zaman aralıklarında, dinlenme duraklarında ya da boş vakitlerinde tasarlamışlardır ve çok zaman şiir için özel bir çaba gerektiğini düşünmemişlerdir. Çok geniş çerçeeli sanat ve düşünce bilgilerinin olmayışı bunun tanığıdır. Bu yüzden şiir yaşamın hızlı akışı içinde iyiden iyiye hevesli işi olup çıkmıştır. Şiir genellikle gençlikte ya da gençlik heyecanlarıyla yazılmış, ileri yaşlarda biraz acıyla da olsa bol bol anılmıştır. Dikkat edin, orta yaşlara doğru şairlerimizin şiir çizelgesinde düşüşler olur, yaşlılık çizgisini geçmiş şairlerimiz yeni şiirler için eski deneyimlerini kullanırlar ve tüm yazdıklarında bir isteksizlik, bir cansızlık, en iyi anlamıyla bir durmuş oturmuşluk sezilir. Evet, böyledir, yakından bakılacak olursa şairlerimizden çoğunun şiir çizgisi belli bir yaştan sonra iniş gösterir: eski buluşlarını çocukça yineleyen pekçok şairimiz vardır. Buna bir de vakitsiz ölümleri eklerseniz tablo iyiden iyiye kabaracaktır.

Bizde hece şiiri büyük ölçüde köylü şiiridir, genellikle yalnız türkü dinlemeyi bilen ve seven insanlara ses verir. Bu şiir tarihten bu yana halk şiiri diye adlandırdığımız o geniş alanı karşılar. Kökü Batı'da olan özgür şiir yepyeni ve apayrı bir duyarlılığı getiriyordu, onda bir toprağın değil bütün bir dünyanın kokusu vardı. Onda her şeyden önce çağdaş insanın çokyönlülüğü vardı. O çağdaş insanın çokyönlülüğünü karşılayacak geniş olanakları kendinde taşıyordu, çağdaş karmaşık yaşam düzeninin ve yeni demokratik düzen kavrayışının zorunlu şiirsel anlatım biçimi olmaya doğru gidiyordu. Ancak bu dünya bir gariptir, sanatın teknik biçimleri de içeriksel ögeleri gibi yaşam koşullarının özellikleri çerçevesinde gelişir. Herkesin her şeyi baskıyla düzeltmeye kalktığı bir ortamda özgür şiir genel koşullar içinde bir özentiden başka bir şey olmayacaktır. Bu yüzden kimileri özgür şiiri sanat dışı saymışlar, onu kendilerine göre alaya almaya kalkmışlardır. Bunu yapanlar sanatın ne olduğunu bilmeyen ve dolayısıyla bir sanat kavrayışına ulaşamamış olan kimselerdir. Özgür şiir kimilerine her eli kalem tutanın becerebileceği kadar kolay görünmüştür.

Bazı şairlerimiz heceden özgür şiire geçerken bir ritmler karmaşığına ulaşacak yerde hece kalıplarının ritmini korumadan edememişlerdir. Bu yüzden bazı özgür şiirlerde hece sesleri duyulur. Zorlama bir biçimde hecenin dışına çıkma çabası elbette büyük iyilikler getirmemiştir. Bazı şairler hece şiirini özgür şiire yeğ tuttular ya da hecede takılıp kaldılar. Hecenin alışılmış ritmi ya da kaba ses kalıplarına bağlı tekdüze ritmi şiire ayrıca bir köylülük anlayışı çerçevesinde bir "memleket havası" katıyordu. Cumhuriyet'in bazı halksever şairleri, halka biçimsel ölçülerde de ola yakın durmak ya da yalnızca yakın görünmek isteyen bazı şairleri özgür şiire yönelmeyi hemen hiç düşünmeden salt halk şiirinin kalıplarını hatta duyarlılıklarını kullandılar. Bu şairler çok büyük bir şair kalabalığı oluştururlar, onların adlarını burada teker teker anmamız elbette gerekmiyor. Gerçekte Cumhuriyet'in sanat açısından öngördüğü bu değildi ama ne yaparsınız onlar sorunu böyle anlamışlar, böyle anlamak istemişlerdi. Sözkonusu şairler bazen halkseverliğe düşmemeyi başararak bazen de halkseverliğin gözüne gözüne basarak kendilerine göre cumhuriyetçilik, halkçılık, devletçilik yaptılar. Hecenin ilkel ritminden yararlanarak kaba ve boş heyecanlar üretmeye çalışan bu kalemler gerçek şair yatkınlığı kazanmayı belki de hiç düşünmeden yapay bir takım bil-

dirilerin üreticisi oldular. Hece kalıpları gerçekte verimli kalıplardır, şair olmayanı şair yapan ya da şairmiş gibi gösteren kalıplardır.

Hececi şairlerimizden birbirine çok benzeyen ikisi, Kemalettin Kami Kamu ve Ömer Bedrettin Uşaklı, bir de onlara pekçok yönüyle benzeyen ama özellikle bir yurtsever-halkseer özelliği gösteren Ahmet Kutsi Tecer sözünü ettiğimiz hececilerin en başarılılarıdır. Her üç şair de bugün genç kuşakların adını bile bilmediği kişiler olup çıkmışlardır, unutulmanın kalın örtülerine bürünmüşlerdir. Elbette bu şairlerimizin bize sunduğu tadlar bizim çok genç damaklarımıza biraz yabancı düşecektir. Ancak sanat sofrası bir ziyafet sofrası değildir, onda tad almak kadar bilmek de önemlidir hatta bilmek tad almanın baş koşuludur. **"Karşımıza çıkmayın Akdeniz dalgaları/Yolumuzu bekliyor yekpare anavatan"** diyen bir Kemalettin Kamu'yu, **"Ayrılık görünmüşken/Yar tutmuyor elimden/Misafirim bugün ben/Bursa akşamlarına"** diyen bir Ömer Bedrettin Uşaklı'yı, **"Orda bir köy var uzakta /O köy bizim köyümüzdür/Gezmesek de tozmasak da / O köy bizim köyümüzdür"** diyen bir Ahmet Kutsi Tecer'i ne diye unutalım?

Kemalettin Kami kamu (1901-1948) ve **Ömer Bedrettin Uşaklı** (1904-1946) her şeyden önce ömürlerinin kısa olmuş olmasıyla birbirlerine benzerler. Kemalettin Kamu Paris'de siyasal bilgiler okumuş, yurda dönünce milletvekili olmuş, yüreği yoğun siyasal çalışmalara dayanamayınca kırk yedi yaşında bu dünyadan göçüp gitmiştir. Ömer Bedrettin Uşaklı Mülkiye'den sonra memurluklarda bulunmuş, milletvekili olmuş, veremden kırk iki yaşında ölmüştür. Şiir için olmasa bile aydınlık bir dünya için iyi yetişmiş olan bu insanlar siyasal yaşamın koridorlarında çokça oyalanmasalardı ve şiirlerinin henüz olgunluğa ermediği zamanlarda belki de şu ya da bu koşulda rahatça altedilebilecek hastalıklardan ölmeselerdi bugün şiir ülkemizde daha iyi bir yer tutuyor olabilirlerdi. **"Kemalettin Kami, uzandığı kahvesini bile alamadan masanın önüne yuvarlandı ve gitti"** (Zahir Güvemli, **Düşen Yıldızlar**). Ömer Bedrettin soğuk bir kış günü Yakacık sanatoryumunda dünyaya gözlerini kapadı.

Kemalettin Kami Kamu'nun çocukluğu Erzurum'da geçmiştir. Kemalettin, 1910'da dışarıdan sınav vererek rüştiyenin birinci sınıfına girer. İptidai okumadan rüştiyeye giren bu çocuğun başarısı çoklarını şaşırtır. Kemalettin küçük yaşta babasız kalır, babasının son görev yeri olan Refahiye'den annesiyle Bursa'ya, ağabeyinin yanına göçer. Öğrenciliğini İstanbul'da sürdürür, bu arada şiir yazmaya başlar. Bir memurluk döneminden sonra gittiği Paris'de siyasal bilgiler okurken Batı'yı her yönüyle kavramaya çalışır. Şiirinin verimli olduğu dönemler bu dönemlerdir. Milletvekili olduktan sonra Kemalettin Kamu'nun yaşam koşulları değişecek, şiir ikinci plana atılacaktır. Vâlâ Nurettin şairin ölümü üzerine yazdığı bir yazıda şöyle der: **"Siyasi hayat meslek ve sanat sahiplerini kendine çekiyor. Ellerinden meslek ve sanatı aldığı için bunların asıl hüviyetleri kayboluyor. (...) Kemalettin Kamu hayatının ikinci devresinde daha iyi hazırlanmış bulunmasına rağmen maalesef birincisine nisbetle az parlayabildi. Sebebi de siyasetin kendisini istidatlı bulduğu sahalardan koparıp alması, başka istikametlere sevketmesi, onun sahalarına ise kalem ve kağıtla ilgisi olmayanları göndermesidir!" (Akşam,** 9 mart 1948).

İlk aşkını unutamadığı için hiç evlenmemiş olan şair ömrünü siyasal bir koşu içinde yapayalnız ve erkenden bitirecektir. O, siyaseti sevdiği kadar yaşadığı toprakları seven bir aydın kişidir ve siyaseti de tam anlamında bir hizmet anlayışı içinde yaptığı bilinir. Şiire aruzla başlayan, aruzdan heceye geçen Kemalettin Kamu şiirlerinde özellikle yurt sevgisi temasını işler. Belki biraz abartarak şunu söyleyebiliriz: şairin tek bir şiiri yoktur ki yurt topraklarından bir ses, bir duyuş, bir seziş, bir esinti, bir koku taşımasın. Onun her şiiri, hecenin de belirleyiciliğinde, yüksek sesle okunmaya yatkındır. En ünlü ya da en beğenilen şiiri **Bingöl çobanları** bu topraklardan bir kesit gösterir bize, bir çobanın duygusallığı çerçevesinde bize tenha derelerin, yırtıcı kayaların, pınarların, kırların ortasında tabloları süsleyecek kadar arı insanların eşsiz yaşamını duyurur: **"Gün biter, sürü yatar ve sararan bir ayla/Çoban hicranlarını basar bağrına yayla.../ (...) Hulyana karışmasın ne şehir ne de çarşı, /Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı/Uçan kuşları düşün, geçen kervanları an.../ Madem ki kara bahtın adını koydu çoban!"** Onda deniz görünümleri de sık sık çıkar ortaya. Şair bu görünümlerle ılımlı bir duygusallık havası yaratır: **"Kıyın yeryüzünün cenneti bize, /Koylar sıra sıra dağlar diz dize, /Giresun, Görele, yemyeşil Rize, /Siyah sularının gerisi deniz" (Karadeniz).** Her dönemeçte, her satırda bir yurt köşesi çıkar karşımıza: İzmir, Polatlı ya da bir başka yer...

GURBET GECELERİNDE
Bekçisiyim bu serin
Ve siyah gecelerin;
Gurbetten daha derin
Bir yara yok içimde!

Korku bilmez ölümden
Her gün yeniden ölen;
Bir bade gibi neden

Biteyim bir içimde!

Ne aşkım, ne emelim...
Soluk bir karanfilim,
Ben gurbette değilim
Gurbet benim içimde.

Kemalettin Kamu

Kemalettin Kamu bir yurt şairi olduğu gibi bir Kurtuluş Savaşı şairidir. İstanbul'un işgalinden yurt topraklarının kurtuluşuna kadar geçen sürenin olaylarıyla ilgili pekçok belirlemeyle karşılaşırız onun şiirinde. İşgalin acısı **İzmir'e tahassür**'de bir çocuğun ağzından dile getirilir: "**Anne deniz nerde, yalımız nerde?/Hani gideceğiz İzmir'e der de/Beni uyuturdun dizinde anne./ /Geçende ablam da öyle diyordu; /Bu bahar İzmir'e girmezse ordu/ Kanmam sözünüze sizin de anne.// (...) Şimdi bir kuş olsam, kanadım olsa, /İzmir'e giden yol eğer bu yolsa/Bir başıma bile giderim anne.//Bir çetin bilmece sorsam Paşadan, /Söylemem memleket bağışlamadan, /Mutlama İzmir'i isterim anne.**" Şairin **Sevgili İzmir'e** adlı şiiri de benzer bir duygusallıkla yazılmıştır. **Esir İstanbul**'a şiirinde de şunları söyler şair: "**Tek zülfünü yabancılar örmesin diye/ Döndü cennet Anadolu bir iniltiye/ Yüzbin oğul bırakarak Gelibolu'da...**"

ENGİNDE HATIRALAR

Enginde gün batıyor suların süsü gibi,
Sular öyle temiz ki annemin yüzü gibi,
Yeni gurbete çıkmış bir kalp öküzü gibi
Baş ucumda en uzak en yakın hatıralar.

Kimi solgun sarışın, kimi ak, kimi kara,
Kiminin arkasında görünüyor Ankara,
Dalmışken onun gibi değişen dalgalara,
Beni uyandırmayın bırakın hatıralar.

Beni bu Bahr-i Muhit akşamında unutun,
Engin muhayyilemde gizli bir köşe tutun,
Üstümden geçtiği gün gölgesi bir bulutun,
Yaş yerine gözümden siz akın hatıralar.

Kemalettin Kamu

"**Enginler gönlümün gurbeti ve sılası, /Mor girdaplar canıma can katan birer kaynak**" diyen Ömer Bedrettin Uşaklı da bir yurt şairidir. Bayburt, Çoruh, Munzur, Uşak ve daha başka yurt köşeleri onun şiirinde başyeri alır. Kemalettin Kamu gibi o da bir yanıyla erkenden aruzun tadlarına bağlanmış da olsa heceyi kendine yöntem edinmiştir. Aruzda Kemalettin Kamu'dan belki biraz daha başarılı olmuştur. Ancak onun aruz şiirleri bize ilk bakışta yapaylık duygusu aşılarlar: "**Bahtım karadır ben seni sevsem de sevilmem,/ Bir gün bile dertsiz kalarak gözyaşı silmem; /Çoktan bilirim kahrını lakin şunu bilmem: /Gül renkli yüzün benli de göğsün niye bensiz?" (Niye bensiz).** Bu yapay söyleyiş elbette aruzun sesleri kalıplamada yarattığı güçlükten gelmektedir. Ömer Bedrettin Uşaklı'nın heceyle yazılmış şiirleri çok daha rahat, çok daha içten, çok daha sevimlidir.

DENİZDE AKŞAM

Akşamı süzme, deniz,
Renginden gözüm yandı...
Engindeki pembe iz
Gönlümde halkalandı...

Ufkun kızıl ateşi
Yanan derdimin eşi.
Ruhum, solan güneşi
Gurbetin gülü sandı...

Ömer Bedrettin Uşaklı

Kemalettin Kamu'da belli ölçülerde kendini ortaya koyan bir özellik, dizelerle resim çizme özelliği Ömer Bedrettin Uşaklı'da oldukça gelişmiş bir eğilim olarak çıkar karşımıza. Şair, Reşat Nuri Güntekin'e armağan ettiği **Bursa'da akşam** şiirinin sonlarında bu eğilimini yoğun bir biçimde ortaya koyar: "**Ovada ince yollar gölgeleniyor işte, /Karşıda renk içinde solgun ay görünüyor. / Güneşin son nurundan bir damlacık içmiş de/ Şu karşıki kulübe bir saray görünüyor.../ / Gözlerime vurunca kubbelerin gölgesi/ Öz cenneti gönlümde seyrettim ben bu akşam; /Göklerde ne bir nefes ne de bir kanat sesi, /Uludağ etekleri al ipekten bu akşam.** " Örneğin **Yayla dumanı**'nda da benzer resim görünümleri çıkar karşımıza: "**Gümüş bir dumanla kaplandı her yer; / Yer ve gök bu akşam yayla dumanı; /Sürüler, çimenler, sarı çiçekler, /Beyaz kar yeşil çam yayla dumanı.**" **Irmakta akşam**'dan da şu dizeleri alalım: "**Deniz kokan iplere ince dallar dolaşmış; /Mavi küpeştelerde ışık dolu bir akış. /Bahçeler gölgeleşmiş, yelkenler sırmalaşmış; /Altundan köprü kurmuş güneş ırmak üstüne.**"

Bu resim çizen dizelerde dağlarla kırlar kadar deniz de belirleyicidir. Ömer Bedrettin Uşaklı'ya bir deniz şairi demek hiç de yanlış olmaz. Onda her kara parçası bir denize açılır, bir denizi düşündürür sanki. Deniz olmayan yerde de deniz özlemi çeken biridir o. *Deniz hasreti*'ni şöyle dile getirir: "**Gözümde bir damla su deniz olup taşıyor, /Çöllerde kalmış gibi yanıyor yanıyo-**

rum./Bütün gemicilerin ruhu bende yaşıyor, /Başımdaki gökleri bir deniz sanıyorum." Adında ve içinde "deniz" olan pekçok şiiri vardır. **"Ah deniz diyen gönlüm sanki deniz garibi/Kanadı parçalanmış yorgun bir martı gibi/ Uçuyor dalgaları andıran şen dağlara..." (Deniz garibi).** Denizli ya da değil, şiir başlar başlamaz bir renk ve ışık cümbüşü başlar, acele fırça vuruşlarla hemen bir görünüm çizilir: çekici ya da çarpıcı doğa görünümleri masalsı bir gizemlilik içinde önümüze serilir: **"Girdapların kararmış gözleri süzülünce, /Korkunç birer dev gibi sulara girer dağlar, /Karlı dağlar adından titrek bir ay gülünce/Çoruh zincir içinde bir esir gibi ağlar..." (Çoruh akşamları).**

Anadolu yakınlığı belki de memur çocuğu oluşundan gelir. Evet, o da bir memur çocuğudur, Uşak'da doğmuş, yıllar öncesinin koşullarında hemen her memur çocuğu gibi orada burada kalmış, bir orada bir burada öğrenim görmüştür. O yıllar zor yıllardır, Milli Mücadele yıllarıdır. O zamanın milletvekilleri için doğaldı bu: sonunda kendisi de memur olmuştur ve maiyet memurluğu, kaymakamlık, vali vekilliği, mülkiye müfettişliği yaptıktan sonra Meclis'e girmiştir. O zamanlar milletvekili olmak için bir kasaba yerlisi, tücardan ya da esnaftan ya da toprak kesiminden bir **oralı** olmanın zorunlu olmadığı zamanlardır. Ama bütün bu **olmalar** arasında şiir ikinci plana atılmıştır. Baki Süha Ediboğlu onunla ilgili olarak şöyle söylüyor: **"Fakat itiraf etmek lazımdır ki, bu temiz yürekli Anadolu şairi sanatta bir noktaya gelmiş, orada kalmış, yeni şiiri sevip benimseyememiş, üstelik eski tarzda ve eski havasında ısrarla yazmaya devam etmişti. Halbuki arkasında hızla gelişen, şiiri şah damarından yakalayan bir Cahit Sıtkı, bir Ahmet Muhip, bir Fazıl Hüsnü kuşağı vardı ki Ömer Bedrettin cinsinden şairler bu genç nefeslerin yanında hemen sönüp unutuluverdi"** (Şener Öztop'un **Ömer Bedrettin Uşaklı** adlı kitabından).

Evet, Ömer Bedrettin Uşaklı da Kemalettin Kamu gibi yurt sevgisiyle dolu yüreğinde ezilmiş, horlanmış, işgale uğramış toprakların acısını yaşadı, daha sonra Kurtuluş'un onurunu derinden duydu, şiirlerini bu duygusallık içinde yazdı, bu duygusallık içinde yoğurdu. Daha derin duygulara, daha yoğun duygu-düşünce bileşimlerine ulaşamadı, şiirinde insanı bir bütün olarak görüp göstermeyi bilemedi. Ancak Kemalettin Kamu da o da hecenin yetmezliğiyle yetinmiş olsalar da bize göre kalıcı, en azından dikkatli kuşakların gözünden kaçmayacak şiirler yazdılar. Öte yandan yapayalnız yaşayan Kemalettin Kamu aşkla hemen hiç ilgilenmemiş olsa da Ömer Bedrettin Uşaklı aşka da yer verdi. Buraya son iki dörtlüğünü aldığımız **Fidan boyluma** adlı şiir çok ekimiş estetiğine karşın aşkı abartmadan işleyen şiirlerden biri olarak ilgimizi çeker: **"Yokluğun bir ateş varlığın derman;/Sürüme gönlümü yine arkadan./Kanlı gözyaşımı sen kurutmasan/Derdimden ne anlar el fidan boylum/ /Bu akşam ben gibi sen de mahmursun; /İlişme kolların boynumda dursun;/Karanlık geceme yıldız olursun/ Gel gitme bu akşam gel fidan boylum."**

Ahmet Kutsi Tecer'e (1901-1967) gelince, o Kamu'dan ve Uşaklıgil'den daha az etkili olmuş bir şair de olsa adını onlardan çok duyurmuştur. O da memur çocuğudur, Kudüs'de doğduğu için "Kudsî" olmuştur. İlkokulu ve ortaokulu Kırklareli'nde okumuş, İstanbul Kadıköy Sultanisi'ni bitirmiştir. Halkalı Ziraat Yüksek Okulu'ndan sonra 1929'da İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden diploma almıştır. Öğretmen, yüksek memur ve milletvekili yaşamı içinde, bir başka deyişle son derece dışa dönük bir yaşam içinde o da şiiri ikinci plana atmış ya da yaşamın koşullarına uydurmuştur. Bu yüzden şiirleri abartılı bir halkseverliğin belirleyiciliğinde boş sözlerle ve yavanlıklarla doludur. Her şairin bir birinci şiiri vardır, o şair çok zaman o şiirle anılır. Ahmet Kutsi Tecer'in birinci şiiri de **Nerdesin** şiiridir: **"Geceleyin bir ses böler uykumu, /İçim ürpermeyle dolar:-Nerdesin?/Arıyorum yıllar var ki ben onu, /Aşıkıyım beni çağıran bu sesin.// (...) Bütün sevgileri atıp içimden /Varlığımı yalnız ona verdim ben,/Elverir ki bir gün bana derinden /Ta derinden bir gün bana gel desin."**

Ahmet Kutsi Tecer'in ilgi alanlarından biri de halkbilimdi. Bu arada tiyatro oyunları da yazdı. Onun şiiri halk şiiri havasında son derece özentili, içeriği oldukça zayıf bir şiirdir, ancak yükek sesli bir şiirdir, hatta yer yer bağıran bir şiirdir. Bildirisi ne olursa olsun bu şiir ülkenin sesi gibidir, azçok resmi bir hava da taşır, bu arada çok bir şey söylemeye, bir şeylerle çelişmemeye uyarlanmış gibidir. Duygu ve düşünce açısından yoksuldur, sanki etsiz kemiksizdir, ama gene de kendine göre bir yurt havası estirir. Ölçü ve uyak açısından eksiksiz denilebilecek olan bu şiirde zaman zaman kalıpların dışına çıkma eğilimi kendini gösterir. **"Gece yatarız erken, sabah kalkarız erken,/Bulutlar evimizin üstünden aşan yelken" (Uzaklara gidelim)** gibi dizelerin çok bir şey anlattığı söylenemez. Şairin insanlar ya da kentler üzerine anlam düşüren şiirleri daha ilginçtir: **"Mersin küçük bir limandır, /Bir iskele bir de salon./Kah uyuklar kah uyanır, /Minimini bir istasyon/ (...) Pamuk çeltik balya balya, /Sabun zeytin dalya dalya/Ne Adana ne Antalya,/ Yetiştirir böyle ton ton" (Mersin destanı).**

İNSANCIL'DAN

İNSANİ KÜLTÜRE KATKI

Spartaküs'ün yol göstericiliğinde başlayan insanın anlam mücadelesi bugün de devam ediyor.

Anlam mücadelesinin başarılı olması için, insanın ışıltılı bir bilinçle, sağlam doğru içerikli kavramlarla bakması gerekir dünyaya.

İşte bu eser, bilinci ışıtacak... doğru, sağlam içerikli kavramlara ulaştıracak seni.

Afşar Timuçin görünüşte sessiz... dingin bir insandır. Bu dinginlik mücadelesiyle tarih yazmış, egemen sınıflara başkaldırmış, ama çelişkiyi çözememiş insanın trajedisini yaşayan bir insanın dinginliğidir.

Bu dinginlik, insani birikimle donatılmış, insanileşmiş insanın, insani bir dünya için ergeç başlatacağı mücadeleyi bilmenin dinginliğidir.

Düşünce Tarihi, insani bir dünya özlemiyle yaşayan trajik insanındır.

Bu kitap senindir.

Afşar Timuçin, lüks salonların değil, sokakların düşünürüdür. Sokaklardan gelen insan seli, kasırganın sesidir. Bu ses insani birikimle berkitlenmelidir.

Düşünce Tarihi, insani mücadele yolunda yürüyen insan için bir ışıldaktır.

Cengiz Gündoğdu

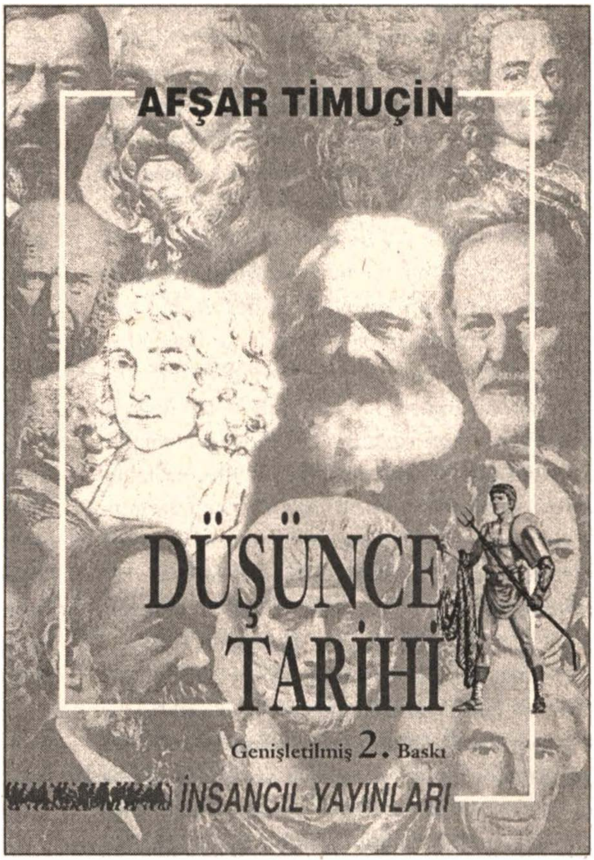

AFŞAR TİMUÇİN

DÜŞÜNCE TARİHİ

FİYATI: 3.000.000,- TL

İnsancıl abonelerine elden satışlarda %50, posta yoluyla satışlarda %40 indirim yapılır.

İNSANCIL YAYINLARI:

Mollafenari Sokak Nadir Han No:40-42 Kat:5 Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: (0.212) 513 93 99 • Fax: (0.212) 511 79 94

Sanata Bakışımız ve Görevlerimiz

Molla DEMİREL

Geçenlerde Antalya TÖMER'de iki okumaya katıldım. Tömer'de 750 civarında Türkçe ve diğer dilleri öğrenen başka ülkelerden gelen öğrencinin olduğunu öğrenince şaşkınlığım ve sevincim sarmaş dolaş oldu. Avrupalılar şurada ucuz iş gücü ithal ettikleri daha 35 yıldır kendilerine "Multikulturelles Gesellschaft" anlayacağımız çok kültürlü toplumuz diyorlar. Biz binlerce yıldır Moğalistan'dan Macaristan'a uzanan bir toplumuz. Halen ülkemizde yaşayan 47 milliyetin dilini, kültürünü bir çırpıda sayıyoruz. O halde biz neden çok kültürlü bir toplumuz demiyoruz kendimize

Ancak TÖMER'deki okumada çok kültürlülüğümüze yavaş yavaş sahip çıkmaya başladığımıza kanaat getirdim. Bu okumada dinleyici öğrencilerin büyük çoğunluğu Afgan, Kırgız, Alman, İngiliz ve Japonlar başta olmak üzere birçok ülkeden gelmiş insanlardı. Sohbetimiz sırasında katılımcıların geneli ne başbakanımızın, ne dışişleri bakanımızın ne de başka bir bakanımızın adını biliyorlardı. Sadece birkaç tanesi Cumhurbaşkanımız Demirel'in adını biliyordu. Ama bu insanlara Türkiyeli sanatçılardan kimleri tanıdıklarını sorduğumuzda, hiç düşünmeden Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Fakir Baykurt, Yılmaz Güney, Orhan Pamuk, Zülfü Livaneli gibi isimleri bir çırpıda saymaya başladılar. Bu okuma, bu sohbet bile, bir ülkeyi politikacıların değil sanatçıların temsil ettiğini yeterince kanıtlıyordu. Ayrıca dünya barışının temel taşlarını da sanat insanının döşeyeceğini seriyordu gözlerimizin önüne.

Bence artık Türkiye'deki çok kültürü teke indirgemeye çalışanlar, tarihi kalıntıları sanat olarak görmeyip içine tüküren ve yıkıp ortasına cami yapmak isteyen, sanatçıyı mahkeme kapılarında, cezaevlerinde süründürenler bu ülkeye, bu halka zarar verenler, hizmet etmeyenler, sanata ve sanatçıya düşman. Sahillerde koy, dağ ve ormanlarda yaylak yeri kapma peşinde olmayan, her türlü tehlikeyi ve zorluğu göze alan, sanatçılar ülke halkını layık olduğu dünya halkları arasına oturtabileceğine ve dünya barışının temel taşlarını sanatçıların döşeyeceğine inananlar sanat insanına kucak açmaktalar. TÖMER'deki okuma ve söyleşide gördük ki, Afgan, Alman, Fransız, İngiliz, Kırım, Japon insanı, Türkiye sanatçısının ortaya koyduğu roman, öykü, şiir, film ve müziğini tanıyarak bu ülkeye gelme düşüne kapılmış. Gelirken düşünün gerçekleşmiş olmasının mutluluğunu tatmışlar.

Ancak sanatçımızın, uluslar düzeyinde temsil ettiği, başka insanlara sevdirdiği ülkemize gelen konuklara biz de gerçekten çok kültürlü olmanın güzelliğini ve tadını verebiliyor muyuz? Yalnız siyasi yapılarımız değil, birey olarak hepimizin bu sorunun üstünde düşünmesi gerekiyor sanırım. Biz çeşitli ülkelerden her yıl ülkemize gelen milyonlarca insana ırk, dil, din ve yaş farkı gözetmeden topraklarımızdaki onlarca dili, kültürü, binlerce yıllık tarihi, doğayı tanıtarak onları coşkuyla sevinçle hayal kırıklığına uğratmadan göndermemizin bilincinde olmamız gerekir. Her insan kendisini gönüllü çağdaş bir kültür elçisi gibi hazırlamalı. Gelen konuklara karşı çağdaş insana yaraşır davranılar sergilersek tüm dünya halkların kapısı kolaylıkla halkımıza açılacağına inanıyorum. Çünkü konuk severlik, umut, korkusuzluk, güven gibi toplumun can damarı sayılan olgular yaşayan, oturmuş bir sanat ürünü ile genç kuşaklara ve dünya insanına aktarılabilir. Onu da sanatçılar üretir ve yaygınlaştırır.

Ben katıldığım tüm okuma ve söyleşilerden "Türkiye sanatçısının ve insanının dünyanın en çağdaş gelişmiş ülke insanıyla, sanatçısıyla en az haliyle eşit seviyededir." dediğimde "bunun anlamı nedir?" sorusuyla sık sık karşılaşırım. İşte sanatçımızın direnişi, güzel günlere olan özlemi için verdiği korkusuzca direnişin birinci ve ikinci paylaşım savaşında ve bu son yirmi yılda yaşananlar karşısında toplumumuzu dağılmaktan kurtardığını vurgularım. Ayrıca ırkçı bir toplum değiliz. Etilerden günümüze, Moğalistan'dan Macaristan'a kadar yüzlerce halkın yaşadığı geniş bir toprağın birikimlerinin mirasçısı olduğumuzu dilimin vardığı kadarıyla anlatmaya çalışırım. Bu nedenle çok dilli, çok dinli, çok kültürlü Türkiye toplumunda faşizmin ve fanatik dinciliğin uzun süre dikiş tutturamayacaklarını, derinlere kök salamayacaklarını, çünkü tarih boyunca Türkiyeli sanatçıların direniş ve umudun kaynağı olduğunu açıklamaya, belgelemeye çalışırım.

Özellikle özgürlük ve bağımsızlıktan yoksun ortamlarda toplum büyük depresyonlar geçirir sorumlulukla-

rın ayrımına varamaz. İşte burada sanatçının duyarlılığının bilim adamların titizliğinin önemi ortaya çıkar, toplumsal değerlerin yok edilmesinin ve bireylerin kişiliğini yitirmesinin önüne dikilir. Fikir özgürlüğünün temsilcisi olurken toplumu da yeniye, güzele, insana ve çağa layık olana yönlendirmeyi iş edinir. Her türlü baskıya, ırkçılığa ve gericiliğe kafa tutar. Bizim insanımızın acılarını, sevdalarını, insanca yaşama mücadelesini, haksızlığa, zorbalığa karşı direnmesini çok iyi anlatır.

Ülkemizde zaman zaman sanattan ve kültürden ürken, çarpık kafalı politikacıların, yöneticilerin, insanların söz sahibi olması bu toprakların, bu insanlığın bir şansızlığıdır. Ama bu topraklar tarih boyunca büyük sanatçılar çıkarma geleneğine sahiptir. Homeros'tan, Yunus Emre'ye, N.Hikmet'e, Yaşar Kemal'e kadar yüzlerce saygın sanatçı çıkarmıştır.

Dünyanın her yerinde dönem dönem çarpık kafalılar sisteme hakim olmuştur. Sanatçıyı, bilim insanını süründürmüş, başını kesmiş ve yakmıştır. Bu yüzkarası davranışlar sadece Türkiye'de olmamıştır. Fransa, İngiltere, Almanya, Amerika, Rusya başta olmak üzere her ülkede olmuştur. Ancak Türkiye'de, uzay çağında da olması kabul edilmez bir durum. Bütün olumsuzluklar hiçbir yerde bilim insanları ve sanatçıların çalışmalarını durduramamışlardır. Bugün elimizde bulunan tüm elektronik, teknik ve bilim malzemesi bilim insanı ve sanatçıların ufak ufak geliştirdiği çalışmalarının ürünüdür. Onların ortaya koyduğu, yaşamı üstünde tüm insanlıkla birlikte sanat ve bilim insanına çarpık bakanlar da lüksü yaşıyorlar.

Çünkü tüm bilimsel ve sanatsal çalışmalar birey olarak, toplum olarak bilgi dağarcığımıza yeni bilgiler aktarır. Sanatçı, bilimciden farklı olarak bize sadece yeni bilgiler aktarmakla kalmaz, onunla birlikte duygularımıza, yüreğimize seslenir. İçinde yaşadığımız çağdaki sorunları en önce görür ve parmak basar. Ardından en açık ve anlaşılır çözüm önerileri sunar. Bilime, sanata, sanatçıya kuşkuyla bakan bir toplum bir sistemin sürekli gelişmesi ve çağdaş kalması mümkün değildir. Çünkü maddi ve manevi yapı geliştiği, kendisini yenilediği sürece başka bir dünyanın yeni güzelliklerinin kapısını açar. Bu işlevi politikacılar yerine getiremez. Ancak yönetim ve siyasi yapı bilim ve sanat insanın işlevini ya engelleyerek toplumu dünya halkları arasında zor duruma düşürür ya da bunlara kapıları açarak, çalışmalarının kolaylaşmasını sağlayarak destek olur. Bu durumda ülkenin çağdaş olmasını dünya halkları arasında layık olduğu yere, aydınlığa ancak bilim ve sanat taşır. Kültürden yoksun kaba yönetici ve politikacıların her zaman sanat ve bilim insanına kuşkuyla yaklaştıkları da bilinen bir gerçektir.

Antalya TÖMER'deki okuma ve söyleşi toplumumuzu ancak sanat ve bilim insanlarıyla uluslararasında layık olduğu yeri oturtulabileceğini, kültürümüzü geliştirerek dünya insanlarına sevdirebileceğini ve yücelteceğini bana bir kez daha kanıtladı. Çünkü sanat sadece toplum olarak yaşama, çalışma ve dünya insanlarıyla kaynaşma sevincini artırmakla kalmaz. Uygar dünya ve komşularımızla barışabilme ve birbirimizi sevme şansını da yaratır.

Sonuç olarak Antalya TÖMER yöneticileri, bu önemli konuya parmak basarak ülkemize gelen, dil öğrenmek isteyen konukları, sanatçılarımızla biraraya getirerek, onlara kültürümüzü tüm boyutlarıyla tanıtmaya sevdirmeye özen gösteriyorlar. Her Türkçe öğrenen bireyi, bu toplumun gönüllü kültür elçiliğini üstlenmeye hazırlamaya çaba gösteriyorlar. Ayrıca bu durum kültür ve eğitim kurumlarımızın, sanatçılarımızdan ayrı ele alınamayacağının bilincinde olan yöneticilerimizin de olduğunu kanıtlıyor. İçimdeki umuda güç ve aydınlık verdiler. Umarım tüm okullar sivil kuruluşlar ve siyasi partiler bu güzel örneği alarak yaygınlaştırmayı görev edinirler.

İZLEDİM

Fadimenin gözyaşlarına bir şey denmedi
melekler yüklüyken darağacında
Acıklı bir film gibi izledim

Gidin
Gidin gidelim boynu bükük çiçek tarlasında
ceplerimizi güneşle doldurmaya

Yaram var
Dilimin ucunda
Başladı irin kokmaya.

Canan YANIK

Aforizmalar

Dost KÖRPE

Çölde günlerce susuz kalmış bir adamın kendisine sunulan bir şişe suyun ilk yudumdan en büyük zevki alması, onun yaşadığı deneyimden kayda değer bir şey elde edememiş olduğunu gösterir.

*

Acıya boyun eğiş, *andan* kaçınmadır.

*

Hiç kurnaz olmamış olmanı, kurnaz olup bunu benim kötülüğüm için kullanmamayı seçmiş olmana tercih etmem.

*

En etkili maske doğallıktır.
En doğal maske şüpheciliktir.

*

Bir an için hiçbir şey yapmamanın arılığına erişebilmek herşeyi yapabilmenin anahtarını sunuyor.

*

Bir melek dönüşümünün tamamlandığını unuttuğunda ve bu unutma maskesi altında alışkanlığının güvenliğinden vazgeçmeye razı olmadığında düşüş başlar. Öyle bir düşüş ki bir anda dünyalar arasındaki boşlukta bulur kendini ve yersiz yurtuzluğunu anımsatan bu boşluk ona ait olduğu yer gibi gelir. Bu ölümcül boşlukta varlığını sürdürebilmesini sağlayan belki de tek savunma aracı savunmasızlığıdır.

*

Evren, sınırsız olanları sınırlandırma çabasından başka bir şey değildir.

*

Az önce öyle bir aptallık yapmış ki, şimdi bu aptallığın farkına vardığını söylemekle o aptallığı yinelemiş olacak.

*

Öylesine ustaca takip ediliyor ki, farkına varması olanaksız; ve iyi bir gözlemci dıştan bakıp durumu incelediğinde, kaçınılmaz olarak, aynı şekilde kendisinin de takip edilmekte olduğu şüphesi uyanıyor içinde. Üstelik diğerini uyarmanın olanaksızlığını da kavrıyor ve umutsuzluğa kapılıyor.

*

Daha önce hiç yaşamadığın bir gücü deniyorsun. Kimsenin sana varlığını öğretmediği bir güç bu. Tüm yaşamın boyunca karşılaşmadın böylesine canlılık dolu bir bedenle. Koşuşuyla peşinden sürüklüyor seni. Seçme şansın yok: Gidiyorsun! Çekiliyorsun aslında, susuzluktan dudakları çatlamış bir adamın çağıldayan derelerin peşi sıra sürüklenişi gibi. Kaygılı bir çabalayış sona ermek üzere, en büyük yoğunluğa yakınlaştığı şu sıralar. Şimdi dansetmelisin, yaşamında ilk kez tüm benliğini ortaya koyarak ve bunu yapmak üzere olduğunu çok iyi biliyorsun.

Çok iyi biliyorsun, herşeyi kavradığın ve hiçbir şeyi değiştirme isteği duymadığın o anda, o sınır çizgisinde, hissederken göğsüne dalga dalga akan ışıltıyı.

*

Biz, varolma dünyasındaki varlıklar, hep varolduk ve varolmayı sürdüreceğiz, varolmama dünyasının nasıl bir şey olduğunu bilme umudunu asla taşımadan. Varolanlara özgü bir mantıkla, aynı şeyin varolmama dünyasındakiler için de geçerli olduğunu öne sürebiliriz; onlar da bizi asla tanımayacak, hatta büyük olasılıkla varlığımıza ilişkin en ufak bir kuşku duymayacaklar. Duyanlara da çok saçma gelecek bu düşünce, her varlığın varolmayanlar dünyasında bir ikizi olduğu düşüncesi kadar saçma.

*

Ancak herşeyi reddeden kişi herşeyi kabullenebilir; ve ancak herşeyi kabullenen kişi kendisini kabullenebilir. Ancak kendisini kabullenen kişi *kendisi* olabilir, ve ancak *kendisi* olan kişi mutluluğu hak ettiğine inanabilir.

*

Kırk yıl sonra şu cümleyi söylemek istiyordu: Yola başladığımda hep günün birinde korkunç bir hata yapacağım hissi vardı içimde. Halâ o günün gelmesini bekliyorum."

*

-Küçüklüğün içinde büyük olmayı mı tercih etmeli, yoksa büyüklüğün içinde küçük olmayı mı?

-Herşeyden önce sorunun temelinde yatan bir yanlışlığa, "tercih etmek" kavramına dikkatini çekmek isterim. Gerçekte böyle bir şey söz konusu değildir. Küçüklüğün içinde büyük olabilen, büyüklüğün içinde küçük olmaya hak kazanır ve bu büyüklüğü küçüklüğe dönüştürebilen (onu küçülterek değil, kendisini büyülterek) sonsuz bir devinimin, yani ruhsal bir görkemin ve alçakgönüllülüğün kapısını aralamış demektir.

-Belki de haklısın, ama açıklamanı bu şekilde ortaya koyman biraz gülünç değil mi sence de?

*

Herşeyden önce nasıl karar verileceğini öğrenmeli insan. Çünkü bir kararla başlar her şey ve boşluk bu kararla doldurulur, ta ki kişi yaşamı bütünüyle kapsayıp onun dışına taşana dek.

*

Özel bir tür delilik vardır ki, insanın kendi kemiğini görmesiyle başlar.

*

Bir kez olsun budala olmayan bir şeytan çıksın karşıma, ya da sıkıcı olmayan bir melek.

ADALET YERİNİ BULMADAN

Bu şiir Orhan İyiler'in
"Öldükleriyle Kalmadılar"
kitabının etkisiyle Sinan Cemgil'e,
ailesine, Orhan İyiler'e adanmıştır.

Gölbaşından çıkıyorlardı
Sabahın eriydi
Sonsuz görülüyordu gökkuşağı
Su sesleri miydi, yapraklardan toprağa çakılan
Ağlıyorlar mıydı içli içli
Yoksa çiçekler
Göğe uzansın diye buradan
Buradan elvan elvan sarsın diye dünyayı
Su sesleri miydi

Hele duralım dedi
Yiğidin babası
Sinanın babası
Duralım hele oğul duralım
Duralım da bir avuç toprak alalım
Serpelim mezarına serpelim de
Koksun bizim oralar Sinan Sinan
Durdular, Baba
Bir çıkına yerleştirmeye başladı toprağı
Durdular, Anne
Üstü açılmış oğlunun
Yorganını örter gibi
Sarı, uzun yapraklı dağ çiçekleriyle
Süslüyordu tabutu

Ve Nurhak'ın eğikti başı
Yeni yiğitler, hatunlar çıkınca belki
Biraz, dikelir başı
Ama Nurhak bu, Kocadağ
Adalet yerini bulmadan
Demirin ezgisi göğü sarmadan
Bilir, dik durmak
Erliğe yakışmaz...

İsmet ALICI

Ruşen HAKKI

"KODUĞUMUN KAMYONU)

(8 Ağustos 1997, Cuma)

İstanbul'da iki ayda bir yayınlanan kültür sanat dergisi **Yine Hişt**'in ağustos-eylül sayısında gene bambaşka tadlarda şiir, yazı, resim ve fotoğraflara rastlıyorum.

Dergideki resim ve fotoğraflardan üzerlerine atladığım yazı ve şiirlerle çıktığım yolculukta önüme çıkan yerlere, kişilere merhaba derken, birdenbire **Altay Öktem**'in "Koduğumun Kamyonu" çıkıyor karşıma!

Ben bu kamyonu bir yerlerden tanıyorum, ama nereden? Bu kamyonu siz de tanır gibi olacaksınız; hele bir okuyun.

"dağdan düşerken ağlayan
masum bir taştım en son rolümde
kaçırıldım gündüz vakti kapatıldım devlet'e

soru soran çocukların parmağını kestiniz
çok yükseğe astınız yarı sivil kadınları

damdan düşerken ağlayan
hırpani bir nalbanttım en son rolümde
boğduruldum gündüz vakti böyle geçtim tarih'e

yakın bizi şehrin en işlek caddesinde
bulutlardan sözeden bir şarkıyı yasaklayın
hadi yaprakları da vurun tek kırmalı sözünüzle

sobe!

koduğumun kamyonu çarptı tarihimize"

Önceleri "Hişt" adıyla çıkan, daha sonra "Yine Hişt" adıyla 35. sayıya ulaşan ve fiyatı 75 bin lira olan dergi, bazılarına ters gelebilir, yadırgayabilirler, aykırı bulabilirler **Yine Hişt**'i. Ama ben onca akıllı uslu derginin yanında bu dergiyi "aykırı" olduğu için de seviyorum.

Bu dergiden size bir de **Vedat Günyol**'un "Cevdet Kudret Denince" başlıklı yazısını sunuyorum:

"İnsanın yaşamında, kimi bulunmaz rastlantılar vardır. Zaten aslını ararsanız, güzel yaşam, hep güzel rastlantılar ürünüdür.

Ben yaşamımda ne kadar mutlu anlar yaşadımsa, hepsini rastlantılara borçluyumdur. Örneğin, bir Orhan Burian, bir Halide Edip Adıvar, bir Nazım Hikmet, bir Aziz Nesin, bir İlhan Selçuk, bir Cevdet Kudret'le doruk noktasına çıkan canciğer yakınlıklar zincirinin halkalarını gözden geçirirken Cevdet Kudret'in, bırakın nefis ürünlerini, onu eşsiz bir insan, bir hümanist olarak tanıma mutluluğuna ermiş olmanın onurunu taşıyorum hep yüreğimde ve kafamda.

Cevdet Kudret, özellikle bağnazlığa, sapkın düşünce ve davranışlara karşı giriştiği eleştirilerle, insan onurunun, dürüst düşünce ve duyguda odaklandığını-kendi özyaşamıyla da-ispatlayan tutumuyla övgüye değer bir büyük aydındı. Anısında yaşamak bulunmaz bir mutluluk benim için."

UĞUR MUMCU'YU NASIL BİLİRSİNİZ?

(12 Ağustos, Salı)

um:ag Yayınları, **Uğur Mumcu**'nun tükenen kitaplarını yeniden basıyor. İlk basımı 1988'de yapılan "Tarikat, Siyaset, Ticaret"in 22. basımı da gerçekleşti.

Uğur Mumcu, sağlığında, kitapları çok satan bir yazardı. Kimi yazarlar gibi ölümünden sonra unutulmadı, adı sokaklara, caddelere, parklara verilirken, kitapları da üst üste basıldı ve daha geniş okur kitlesine ulaştı.

Uğur Mumcu'nun kitapları niye çok satıyor?

Gerçekleri dile getirdiği, silah ve uyuşturucu kaçakçılarının, yobazların, siyaset cambazlarının, tarikatların, çetelerin ipliğini pazara çıkardığı için olabilir...

Ailesinin de bir dilekçede belirttiği gibi, Uğur Mumcu, yaşamı boyunca demokrasi, insan hakları, Türkiye'nin bütünlüğü ve çağdaşlaşması yolunda mücadele etti ve bu uğurda canını verdi.

Dilekçe dedim...

Bu dilekçe, Mumcu ailesi tarafından mahkemeye sunulan dilekçedir. Bu dilekçe ile Balıkesir Belediyesi'nin üç meclis üyesinden 5 milyar lira tazminat istenmektedir. Çünkü meclisin ANAP Grup Sözcüsü **Haluk Turgut Bilgihan**, RP Grup Sözcüsü **Mürşit Gürçay** ve DYP Grup Sözcüsü **Haydar Altıntaş**, 7 Ekim 1996'da Belediye Meclis Başkanlığı'na verdikleri önergeyle halen "Uğur Mumcu" olarak adlandırılan Balıkesir Doğumevi yakınındaki kavşağın adının "Orgeneral Eşref Bitlis" olarak değiştirilmesini isterlerken, **Uğur Mumcu**'yu

"vatan haini" ve "demokrasi düşmanı" olarak ilan ediyorlar!

Uğur Mumcu vatan haini ve demokrasi düşmanı!...

Balıkesir Belediye Meclisi'nin ANAP, RP ve DYP grup sözcüleri ise vatansever ve demokrasi aşığı!

Sevsinler!

Belediyelerdeki iktidar değişikliklerinde sokak, cadde, alan ve park adlarının değiştirildiğini görüyoruz. **Uğur Mumcu** adı da değişebilir, ama Balıkesir Belediye Meclisi, **Haluk**, **Mürşit** ve **Haydar** beylerin önergesini pek saçma bulmuş olacak ki, neredeyse aradan bir yıl geçmesine karşın, kavşağın adını değiştirme gereğini duymuyor.

Önerge yalnızca saçma değil, aynı zamanda pislik!

Çünkü bu önergede **Uğur Mumcu**, "demokrasi düşmanı, devlete karşı suç işleyen ve askerliğini er olarak yapan sakıncalı biri, komünist düzeni Türkiye'ye taşıma mücadelesi veren, terörist örgütlerin gelişmesine yardımcı olan kişi" olarak tanıtılıyor...

Meğerse Türkiye'de ne bilgili, ne üstün zekâlı insanlar varmış da, bizim haberimiz yokmuş!

Ne var ki böyle çok bilgili, çok akıllı olmak da pek iyi değil, çünkü nazara gelebilir ve kendi ürettikleri pislikte boğulabilirler...

GÜNGÖR GENÇAY'IN SALATASI

(23 Ağustos, Cumartesi)

Güngör Gençay, bir haftalığına gittiği Almanya'dan gecikerek döndüğünde telefon etti, "gel de şu kitabının düzeltmelerini yapıver" dediğinde, ben de "düzeltme kolay, sen bunca zaman ne yaptın Almanya'da? Biraz daha gecikseydin, vatandaşlıktan atılacaktın" diye takılmıştım... Bugün Gerçek Sanat Yayınevi'ne geldiğimde, "belki ben de gelirim" diyen Saraybahçe Belediye Başkan Yardımcısı **Ertuğrul Kazancı**'nın benden önce geldiğini görünce, "Bana kastın neydi? Trende çile çektim. Bilseydim geleceğini seninle birlikte gelirdim" diye takıldım.

Ben bir yandan kitabımın (Bir Şafaktan Bir Şafağa) düzeltmelerini yaparken, bir yandan da **Müştak Erenus**, **Güngör Gençay** ve **Muharrem Yurtsever**'in sohbetlerine kulak kabartıyordum. **Erenus**, ezberden kendi şiirleriyle birlikte **Nâzım Hikmet**'ten de şiirler okuyordu, güzel okuyordu. **Erenus**'u geçen yıl Evrensel'de de dinlemiş ve alkışlamıştım...

Biz sofraya otururken **İsmet Kemal Karadayı** telefon etti. **Güngör**, "Hemen gel, rakıya yetiş" dedi. **İsmet Kemal** yetişti. **Güngör**'e "Düşün Sanat Dostlarım" (Anı Portreler) adlı son kitabını verirken, "Kitapta Ruşen'le Güngör de var" dedi. Kitabı daha önce okumuştum. Benimle ilgili portrenin bir yerinde şöyle diyordu; "Hangi ortamda olursa olsun, 'sövgü'ye bayılır, güler, güldürür, bayıltır... Sövgüyü, "küfr'ü güzelleştirir, "ruhun gıdası' yapar, en sivrilerini en çok sevdiği kişilere saklar..."

Müştak Erenus, "Ben de güzel söverim" dedi. Gülüştük ama sövüşmedik, çünkü ortalıkta kaşınan kimse yoktu, bu bir... İkincisi, **Güngör Gençay**'ın o çok ünlü kaşık salatası öyle acıydı ki, insanın dili sövgüye varmıyordu...

Hem rakı içiyor, hem sohbet ediyoruz. Hayrettir, alkolle başı hiç iyi olmayan, bazı durumlarda rakıyı sadece yalayan **Ertuğrul Kazancı** bile kadeh tokuşturuyordu. **Kazancı** için salatanın acılığı, rakıyı bal eyliyor olmalıydı...

İsmet Kemal, Yön Yayınları arasında çıkan ve 62 kişinin portresini çizen kitabını nasıl bulduğumu sordu. "Özgür Kocaeli'ye yazdım. Portreleri güzel çizmişsin. sıcacık bir kitap olmuş. Ben bir solukta okuyup bitirdim" dedim.

Sofradan erken kalkıp çalışmaya başladım. Derken bir kasetten **Müştak Erenus**'un sesi dökülmeye başladı... İşi bıraktım, bir sigara yaktım ve kendimi şiirlere kaptırdım... Kasetin adını sordum, "Boşuna" dedi **Müştak Erenus**... "Boşuna"nın böylesi dostlar başına...

Bir yandan rakı, bir yandan güzelim kaşık salatası, sohbeti dönüp dolaştırıp politikaya dayadı... **İsmet Kemal** İşçi Partisi'ni, **Güngör Gençay** ile **Muharrem Yurtsever** Emeğin Partisi'ni savunuyor... Tartışma oldukça uzuyor ama dostluğu zedelemiyor. Böyle de olsa, ben, içki sofrasındayken ciddi konulara girilmesinden yana değilim... Her şeyin bir yeri ve zamanı var, tıpkı sövgünün olduğu gibi..

DÜŞÜNCENİN MUSLUĞUNDAN

(27 Ağustos, Çarşamba)

Şair **Güngör Gençay**, on bir şiir ve bir öyküler kitabından sonra, bu kez de özdeyişlerini topladığı "Düşüncenin Musluğundan" adlı kitabıyla kucakladı okurlarını. **Güngör Gençay**'ın düşüncenin musluğundan akıttığı özdeyişlerde aynı zamanda bir şiir tadı buluyoruz. Şiir üstüne de düşünen **Güngör Gençay**, bakın ne diyor:

"Kıyımı yapanlar ve yaptıranlar, düşüncelerini gerçekleştirirken, birçok şey yapabilirler. Fakat asla şiir yazamaz ve söyleyemezler."

Güngör Gençay, "Düşüncenin Musluğundan" (Gerçek Sanat Yayınları/Temmuz 1997/62 s.) adlı kitabında şu konular üstüne düşünüp söylüyor: Adalet, Akıl-Düşünce-Kültür, Askerlik, Aşk-Sevgi-Nefret, Basın, Birey-Toplum-Toplumsal Yaşam, Cinsellik, Çocuk, Devlet, Doğa-Dostluk-Arkadaşlık, Edebiyat, Eğitim-Öğretim,Eleştiri-Özeleştiri-Eleştirmen,Emek-Emekçi, Gençlik, İnançlar-Din-Allah, Peygamber, İşkence-Toplu Kıyımlar, Kadın-Erkek, Mutluluk-Mutsuzluk, Okul, Öz-

gürlük, Para, Politika-Siyaset, Sanat-Sanatçı, Savaş-Barış, Şair-Şiir, Tarih-Tarihçi, Yaşam-Ölüm, Diğerleri.

Kitapların arka kapak yazıları, çoğu zaman bir özet ve aynadır. Bu aynaya kitabın içeriği ve yazarın kimliği düşer.

Düşüncenin Musluğundan'ın aynasına baktığımızda şunu görüyoruz:

"Kurnazlığıyla ünlenmiş tilki de, kendinden olmayan her şeyi çok çabuk algılayan fare de, düşünür. Örneğin fareyi insan eliyle ikinci kez zehirlemek olası değildir. Toplu halde gezdiklerinden ikinci bir kez tuzağa düşürmek de mümkün değildir. Onlar ve diğer hayvanların düşüncesi, korunma ve beslenme içgüdülerine bağlı olan durağan bir düşüncedir.

İnsan ise, kendini, hayatı ve doğayı yine insan mutluluğu için değiştirebilecek devingen ve dinamik bir düşünceye sahiptir. İnsanlık tarihi bu yolda yaşamını tehlikeye atmış, yitirmiş, aydınlar, sanatçılar ve bilginlerle doludur. Ama, bu olgunun tam karşıtıyla da her zaman göğüs göğüse gelmekte, hatta acılarını solumaktayız.

Burada biraz durmak, insan kıyımını gerçekleştiren bombalar, silahlar, uyuşturucular ve işkence aletlerinin, nasıl bir düşüncenin ürünü olduğu konusunu gündeme taşımak gerekmektedir.

'İnsan, insanın kurdudur.'

Görülüyor ki insan hem kendini yiyerek, hem de üreterek geleceğe taşıyor.

Belki yüzyıllar sonra dünyaya gelecek olan torunlarımız, bizi hem kınayacak, hem de delmiş olduğumuz ozon tabakasını onaracaklar.

Tarih ve zaman geriye işlemediği için gelecek güzel olacak.

Bu inanışın içinde olan Güngör Gençay'ı, bu kez şiir diliyle şiirin dışında, ama düşüncenin musluğu başında görüyorsunuz."

Düşüncenin Musluğundan, düşünen ve düşünceye açık olan herkes için bir elaltı kitabı kimliği taşıyor.

NİLÜFER BATAKLIKTA YETİŞİR

(8 Eylül, Pazartesi)

Cumartesi günü İzmit Saraybahçe Belediye Başkan Yardımcısı **Ertuğrul Kazancı** ile İstanbul'a gittik, Sarıgazi Belediyesi'nin düzenlediği Sarıgazi 1. Kültür ve Sanat Şenliği'ne ve Belediye Başkanı **Fikret Şahin'e** merhaba dedik.

Fikret Şahin, 1970'li yıllarda İzmit'te öğretmenlik yapmış, TÖB-DER'in yönetiminde bulunmuş bir eski dostumuzdu. Sanırım 1977'de İzmit'ten ayrıldıktan sonra, bir daha birbirimizi görmemiştik. Yemekte İzmit'ten söz ettik, eski günleri andık. Yemekten sonra şenlik yerine doğru yürürken, 150 bin nüfuslu olduğunu öğrendiğim Sarıgazi'nin köy mü yoksa kent mi olduğunu anlamaya çalıştım. Derken, elime geçen ve kapağında "Nilüfer Bataklıkta Yetişir" yazısı bulunan bir güzelim broşürden bilgiler edindim. Başkan **Fikret Şahin**, Sarıgazi için şunları söylüyordu:

"Köy-Kent uygulaması sosyal demokrasinin Doğu Anadolu Bölgesi için kurduğu güzel bir düştü. Ancak Türkiye'deki beklenmedik gelişmeler bu düşü gerçekleştirmeye imkân tanımadı. Koşullar değişti, "köy" ile "kent" niteliklerini birleştiren oluşumlar Batı Anadolu'da metropol kentlerin varoşlarında kendiliğinden ortaya çıktı. Bu örneklerden biri de Sarıgazi Beldemizdir.

Sarıgazi, 1992 yılında 'Belediye' oldu. Öncesi köy'dü. Köy'ün içine "Kent'i" soktuk ve 'Köy-Kent' benzeri bir yola girdik. Belediyemiz bu yolda, Kent'in altyapısını ve kültürünü temsil etti.

Köy'den kente dönüşmek için büyük çaba harcadık. 1992-1997 yılları arasında bu çabalar ortaya 'Sarıgazi Deneyi' gibi bir örnek çıkardı. Bu örneğe dikkatle bakmak gerekir. çünkü, 'köy' ve 'kent' çatışan değerlerdir. 'Kent' değerlerini temsilen göreve gelmiş belediye olarak Köy'ün fiziki ve moral değerlerine karşı bir mücadele yürüttük. Bu mücadeleyi 'Köy' kazansaydı, sosyal demokrasi olarak biz kaybetmiş olacaktık. Oysa biz kazandık ve 'köy' kaybetti. 'Sarıgazi Deneyi' denilince ne anlaşılmalı?

-Tümüyle politikleşmiş bir köyde, 'politik yerel yönetim' anlaşılmalı.

-Köy altyapısından kent altyapısına geçiş, yani yatırım anlaşılmalı.

-Göç istilasıyla bozulan yerleşme düzeninin kurulması, yani imar anlaşılmalı.

-İnsan mozayiğinden çıkarılan birlik ve beraberlik, yani kültür anlaşılmalı.

-Sarıgazi halkı hakkını sonuna kadar arayan bir halktır, yani hizmet anlaşılmalı.

-Sarıgazi halkına tepeden buyruk verilemez, yani demokrasi anlaşılmalı.

-Sarıgazi'de halk laik ve demokratik cumhuriyete toz kondurmaz, bu nedenle Sarıgazi denince çağdaşlık anlaşılmalı.

Evet, Sarıgazi denilince, insan sevgisi, Dostluk, Dayanışma anlaşılmalı."

Peki, böyle bir Sarıgazi'ye ve belde halkına ne yakışır?

Nâzım Hikmet Parkı yakışır..

Metin Göktepe Parkı yakışır...

Sarıgazi'de şenliğin ilk başladığı gün **Nâzım Hikmet Parkı**'nın açılışında nasıl bir coşku yaşandı bilemiyorum. Ama **Metin Göktepe Parkı**'nın açılışı coşkulu

oldu, bu coşkuya yer yer hüzün düştü. Şenliğin sunucusu, sanatçı dostumuz **Gülsen Tuncer**, **Metin**'in annesi **Fadime Ana** gelemediği için, ona sunulacak plaketi vekâleten alırken şöyle diyordu: "Parkın açılışına değil, Metin Göktepe'nin düğününe gelmeliydik..."

Şenliğin ilk günü folklor, video ve film gösterileri, şiir dinletisi ve müzikle geçmiş. Türkiye Yazarlar Sendikası'nın öncülük ettiği "Yazar-Okur Buluşması"nda **Zeynep Aliye**, **Gülsüm Cengiz**, **Emine Erbaş**, **Emin Karaca**, **Hasan Kıyafet**, **Canol Kocagöz**, **Sebahattin Kömürcüoğlu** ve **Mustafa Köz** kitaplarını imzalamışlar. **Hasan Karayol** "Ruhi Su'nun izinden" türküler söylemiş. **Zeynep Aliye**, **Ece Aykız**, **Müslim Çelik**, **Nadir Özmeral** şiirler okumuşlar... İkinci gün, **Nadir Özmeral**'i ben de dinledim, **Nâzım Hikmet**'ten seçtiği şiirler de okuyuşu da çok güzel ve etkileyiciydi... Her şiiri, okuyuşuyla daha bir güzel kılan sanatçı **Gülsen Tuncer**'e gösterilen sevgiyi anlatmaya gerek var mı?

Şenliğin ikinci gününde folklor, spor, dia ve film gösterileri, **Belkıs Akkale** konseri vardı. Yazar-Okur Buluşması'nda **Zihni Anadol**, **Tansu Bele**, **Nevra Bucak**, **Ayla Çınaroğlu**, **Hasan Kıyafet**, **Tanseli Polikar**, **Zuhal Tekkanat**, **Hüseyin Topçugil**, **Cengiz Gündoğdu**, **Yılmaz Çongar**, **Berrin Taş** bir arada oldular... Sünnet ettirilen çocuklara anı belgeleri verildi... "Özgürlüğe Adanan Yaşamlar" bölümünde ise **Aşık Mahsuni**'ye, **Eşber Yağmurdereli**'ye, **Işık Yurtçu**'ya plaketler verilecekti. Gelemedikleri için, kendilerine sonradan verilmek üzere **Eşber Yağmurdereli**'nin plaketi **Zihni Anadol**'a, **Işık Yurtçu**'nun plaketi bana verildi...

Şenliğin son gününde **Aytül Akal**, **İsmet Kemal Karadayı**, **Hüseyin Kıvanç**, **Hasan Kıyafet**, **Ömer Nida**, **Halil İbrahim Özcan**, **Öner Yağcı**, **Cengiz Gündoğdu**, **Berrin Taş**, **Afşar Timuçin** gene birarada olduk. Zaten böyle günlerin en güzel yanlarından biri de arkadaşları biraraya getirmek değil midir?

O gün Belediye Kültür Binası'nda **Cezmi Ersöz**'ün sohbeti ve 8 yıllık eğitimi konu alan panel de gerçekleşti. **Emin Karaca**'nın yönettiği panelin konuşmacıları ise **Öner Yağcı**, **Günay Atalayer** ve **Alaaddin Dinçer**'di... **Sunay Akın**'ın şiir dinletisinden sonra şenliğe katkı sağlayanlara plaketleri verildi ve şenlik **Ferhat Tunç** konseri ve havai fişek gösterisi ile noktalandı.

ŞENLİK'TEN KISA NOTLAR

Öğrencilerin **Zeynep Aliye** gözetiminde yaptıkları duvar resimleri, şenliğe ayrı bir renk kattı...

Belediye Kültür Binası'nda açılan **Mustafa Düzgün**'ün resim, Karikatürcüler Derneği'nin karikatür sergisi görülmeye değerdi...

Programda söyleşisi olduğu yazılan **Oral Çalışlar**'ın Sarıgazi'ye gelmeyişini kınayanlar oldu.

Hasan Kıyafet, şenliğe eşi **Leylâ Kıyafet**'le birlikte katıldı. **Hasan Kıyafet** bir ara Kartal'a gidip "Yılmaz Güney" için düzenlenen günde konuştu, kitaplarını imzaladı..

Plaket törenine katılan **Yılmaz Güney**'in kardeşi **Yaşar Pütün**'ün, "Ben ölseydim de burada Yılmaz Güney bulunsaydı ve plaketi o alsaydı" demesi hem coşku, hem hüzün doğurdu...

Şenliğin hemen hemen her şeyiyle ilgilenen Sarıgazi Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler sorumlusu **Ayten Karaca**'nın yorgunluktan, konuşmaktan ve akşamın soğuğundan sesinin iyice kısılması herkesi üzdü...

Sarıgazi kadınlarının her gün öğleden sonra kendi elleriyle yapıp ikram ettikleri börek, kek, gözleme ve mercimek köfteleri gerçekten çok nefisti...

Şenlik boyunca her gün ücretsiz ekmek dağıtıldı. Ücretsiz dağıtılan diş fırçaları ve macunları da büyük ilgiyle karşılandı...

İmza gününe ikinci gün katılan şair **Hüseyin Topçugil**'in, "Ben getirdiğim kitapları geri götürmem" diyerek bazı kişilere kitaplarını imzalı olarak armağan etmesi ilgiyle karşılandı...

Zihni Anadol'un "Can Pazarı Yolcuları" (Demet Yayıncılık), **Tansu Bele**'nin "Ay Geceye Yalnız Doğar" (Demet Yayıncılık), **Yılmaz Çongar**'ın "Gökyüzüne Bir Bilet" (Kastaş Yayınevi) adlı kitaplarını severek kabul ettim. Bu arada **Zuhal Tekkanat** da **Nisa Kadıbeşegil**'in hazırladığı "Oluşum'da Cemal Süreya" adlı kitabını imzalayıp verdi..

Kelim iyice yanmasın diye, güneş bulutların arasından sıyrıldığında, **Nâzım Hikmet Parkı**'ndaki gölgelik yerlere kaçıyorum. Gene gölgedeyken, baktım **İsmet Kemal Karadayı**, 70 yaşlarında, beyaz kasketli biriyle sohbet ediyor. Güneş buluta girince yanlarına gittim. Adının **Agâh Önen** olduğunu söyleyen kişi, "Ben sizinle tanışmak için İzmit'e gelecektim. Burada olduğunuzu öğrenince sevindim. Ben sizin şiirlerinizi çok severim" dedi. Sonra çantasından ciltli bir defter çıkardı. defterde sevdiği şairlerden şiirler vardı. En çok da benim şiirim varmış.. 1950'li, 60'lı yıllardan şiirler. "Birkaçını imzalar mısınız?" dedi. "Sevinerek" dedim ve imzaladım. Giderken verdiği kartından İTÜ Dil ve İnkılâp Bölümü Türkçe Öğretim Görevlisi olduğunu öğrendiğim sayın **M. Agâh Önen**'e, şiirime gösterdiği yakınlık için teşekkür ediyorum.

İNSANCIL GÜLÜMSÜYOR..
İNSANCIL SEKİZİNCİ YILINDA..
İSTANBUL KİTAP FUARINDA, YENİ ESERLERLE.

BERRİN TAŞ
• Aşk...
Yeni İnsanın Dili

AFŞAR TİMUÇİN
• Düşünce Tarihi
• Özgür Prometheus
• Çöl (şiir)
• Destanlar (şiir)
• Böyle Söylenmeli
Bizim Türkümüz
(şiir)

ANIL MERİÇELLİ
• Kırmızı Kırmızı
Bir Güldür Aşkım
• Aşk Şiiri

MESUT AŞKIN
• Çocuk Gülünce
(şiir)

TEMEL DEMİRER
• ÖDP'ye Kenar
Notları

YILMAZ ELMAS
• Çoban Ateşleri

Ayrıca **Aydın Öztürk, Cengiz Gündoğdu, Sennur Sezer, Osman Bozkurt, Semiha Uçuk, İsmet Alıcı, Ayhan Ergun, Yusuf Çotuksöken** İnsancıl'daki eserleriyle...

A74 ALT KAT

Türkçe Yazım: Bir İleri İki Geri

Cafer YILDIRIM

Türk Dil Kurumu'nun hazırlamış olduğu yazım kılavuzlarının (1929-96) hikayesi bir bakıma Türkçenin kimliğine kavuşma ya da bu sürece karşı duruşların da hikayesidir. Hazırlanan her imla ya da yazım kılavuzu muhafazakar-ilerici çekişmesinin, cepheleşmesinin hayat bulduğu odaklardan biri olmuştur bu yüzden. Süreci imlâ ve yazım sözcüğünün kullanımından izlemek bile mümkündür. Sözcüğün imlâ ya da yazım olarak tercihi genel dil görüşü açısından da bir tercihi anlatmakta, bu yönde adeta mesaj olmaktadır.

1928'de Latin yazısına dayalı yeni alfabenin kabul edilmesinden bir yıl sonra Dil Encümeni tarafından İmlâ Lügâti de yayımlanır. *İmlâ Lügâti* on üç yıl Türkçenin yazım kılavuzu olarak işlev görür. 1941'de Lügat'in ikinci baskısı *İmlâ Kılavuzu* olarak yapılır. Kılavuz 1965'e dek yedinci baskıya ulaşır. 1965'te yeni bir düzenlemeyle ve adına "yeni" sözcüğü eklenerek *Yeni İmlâ Kılavuzu* olarak basılır. Bu kılavuz aynı adla dört kez basılır. Beşinci baskıda "imlâ" sözcüğü yerine "yazım" kullanılır. Basım *Yeni Yazım (imlâ) Kılavuzu* adıyla yapılır. Yedinci baskıda ayraç içindeki "imlâ" atılarak *Yeni Yazım Kılavuzu* benimsenir. Kılavuz bu adla on birinci baskıya ulaşır, on birinci basım tarihi 1981'dir.

Başlangıçta *Dil Encümeni* ve daha sonra kurulan *Türk Dil Kurumu*'nun ürünü olan yazım geleneği 1985'te bir yana bırakılır. TDK'nın 1983'te Başbakanlığa bağlanmasından sonra bütün kadroları değiştirilir. Atanan yeni kadrolar yeni bir yazım kılavuzu hazırlamaya başlar. 1985'te baskısı yapılan işte bu kadroların hazırladığı kılavuzdur. Kılavuza önce Yazım Kılavuzu adı verilecekmiş. Ne var ki TDK'nın bünyesindeki Bilim Kurulu oy birliği ile İmlâ Kılavuzu olmasında karar kılmış. Böylece Yeni Yazım Kılavuzu'nun adı İmlâ Kılavuzu'na dönüşür. (1)

Türk Dil Kurumu'nun tarihini 1982 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak gerekir. 1982'de Anayasal bir kurum haline getirilmeden önce TDK dernek statüsünde özerk bir kurumdur. Dil anlayışı Cumhuriyetin ilk yıllarındaki anlayıştır. Türkçeye girmiş ya da giren her yabancı sözcüğe Türkçenin olanakları içinde karşılık bulma ilkesini benimsemiştir. Yazım anlayışı ise sesçil yazımdır.

Sesçil yazımda dildeki seslerin karşılığı olan harfler seçilmekte, her sese bir harf ayrılmaktadır. Bu tür yazımda söyleyiş esas alınır ve söyleyişe dayalı bir yazım düzeni benimsenir. Sesçil yazım taraftarlarının "dilin sürekli değişip gelişen bir kurum olduğu" gerçeğine bağlı olarak sorunları ele almaları Türkçe yazımın birçok sorununa pratik çözümler üretilmesini sağlamıştır.

TDK'nın ikinci tarihi açık faşizm dönemine ilişkin bir tarihtir. Bu dönemde Başbakanlığa bağlanarak Türk-İslam sentezci kadroların eline verildi. Bu kadrolar Cumhuriyetle birlikte bertaraf edilmiş olan bir dil ve yazım anlayışını yeniden egemen kılma ve dayatma olanağını ele geçirmiş oldular. Hazırladıkları İmlâ Kılavuzu'nda (1985) benimsediklerini açıkladıkları "kökene bağlı ve geleneksel imlâ anlayışı" dilin değişimine karşın yazımın kalıcılığında direnmektedir. Söyleyişle yazılış uyumunun aranmadığı kökene bağlı anlayışta değişime karşı direnilen bir noktada konumlanıldığı için bu anlayışın önermeleri dilin yaşayan gerçekliği ile kopukluk halindedir. Bu açıdan bakıldığında Türkçe ve Türkçe yazım alanındaki geriye dönük mücadelenin devlet eliyle yürütüldüğü bir noktaya gelindiği söylenebilir. Sorun temelde hayatın dışladığında direnen, statiği dayatanların Türkçenin Arapça ve Farsça ile ilişkilerinin iki komşu dil arasındaki doğal ilişki düzeyine indirilmesini engelleme, bu dillerin Türkçedeki varlıklarından İslami ideoloji ve Osmanlı geçmişle köprüler kurma sorunudur.

Öztürkçe anlayışını benimseyen ve 12 Eylül cuntası tarafından tasfiye edilen TDK 'nın eski kadrolarının "Türkçe Esperanto" yaratmaya uzanan halkın canlı dilinden kopma aşamasına ulaşan tutumları bir tarafa, yazım eğilimleri, bu alandaki uygulamaları yaşamla daha bir uyum içindeydi. Önermeleri bir iç tutarlığa ve yalınlığa sahipti. Türk-İslam sentezcilerinin hazırlayıp devlet eliyle dayattıkları "imlâ" yaşama aykırı olduğu gibi iç tutarlıktan da yoksun ve çelişkiler manzumesi görünümünde.

"Yazım" ve "imlâ" tercihlerinin ardındaki anlayışların hazırladıkları kılavuzları birkaç noktada karşılaştırmak bu anlayışların Türkçenin yazım sorununa bakışlarını örneklemek açısından yararlı olacaktır.

Yeni Yazım Kılavuzu sesçil (fonetik) yazım anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayış Türkçenin yapısıyla uyumludur.

- İmlâ Kılavuzu'nda Türk imlâsının ses, geleneksel ve köken imlâsı olmak üzere üç ilkeye dayandığı belirtilmektedir (1985) (2) Bu üç imlâ anlayışından birbirinin eksiğini tamamlar biçimde yararlanılmış olması bir yana, birinin kurallarını diğerinin geçersiz kıldığı uyumsuz yapı ortaya çıkmıştır.

Yeni Yazım Kılavuzu hazırlanırken yazımın kimi sorunları ile ilgili olarak güncel yaşama dönülmüş, soruşturma gibi bazı pratik yöntemler kullanılmıştır. Bu tip çalışmalar sonucunda kimi sorunlar halkın eğilimleri doğrultusunda çözümlenmiştir. Örneğin "ile" edatının ünlü uyumuna uygun biçimde kullanılabileceği yönündeki yazım kuralı bu tür çalışmalar sonucunda oluşturulmuştur.

- İmlâcılar ise bu doğru yöntem yerine sıfatı ve adı ne olursa olsun ideolojik bir niyetle oluşturulmuş olan kurullarda oylama yapma yolunu seçmişlerdir. Oylamaların sonucu da tabii ki oy birliği olmuştur.

- Yeni Yazım Kılavuzu'na göre yazım sorunlarının büyük bölümü *yabancı kökenli sözcüklerden* kaynaklanmaktadır. Bu doğrudur, ne var ki bu konuda yeterli düzeyde çözüm üretilememiştir.

Yabancı sözcüklerin yazımı ile ilgili olarak *İmlâ Kılavuzu*'nda ortaya konan kurallar ise birbiri ile çelişir durumda ve belirsizlik içindedir. Bu kuralların başlıcaları şöyledir:

-Yaygın olarak kullanılan Batı kökenli kelimeler Türkçe yazılış kurallarına göre yazılır.

-İki ünsüzle başlayan Batı kökenli kelimeler ünsüzler arasına ünlü almadan yazılır.

-Batı kökenli yeni kelimeler orijinal yazılışlarına göre yazılır.

-Yabancı kökenli yaygın bilim terimleri söyleyişe göre yazılır.

-Ancak, birtakım bilim ve uzmanlık dallarında kullanılan terimler orijinal biçimlerine göre yazılır.

Latin yazı sistemini kullanan dillerden alınma deyim ve sözler yabancı yazılışlarına göre yazılır.

Yaygın olarak kullanılan Batı kökenli kelimelerin Türkçe yazılış kurallarına göre yazılması istenmekte, fakat iki ünsüzle başlayan Batı kökenlilerin arasına da ünlü koyulmaması istenmektedir. "Yaygın bilim terimleri" ile "birtakım bilim ve uzmanlık dallarında kullanılan terimlere" farklı yazım kuralları getirilmektedir. Bütün bunlardan sonra Latin yazı sistemini kullanan diller özel bir yazıma tabii tutulmaktadır. Önerilen kuralların bazısı sesçil, bazısı da köken yazımı anlayışına dayandığı için biri diğeri ile bütünleşememektedir.

Yeni Yazım Kılavuzu'nda yabancı kökenli sözcüklerin yazılışı yazımın temel sorun alanı olarak görülmesine karşın, *İmlâ Kılavuzu*'nda birleşik kelimelerin yazılışı Türk imlâsının en güç ve karışık sorunu olarak tespit edilmiştir.

- *Yeni Yazım Kılavuzu*'nda birleşik özcükler "tek bir kavramı karşılamak için, iki ya da daha çok sözcükten oluşmuş öğelerdir biçiminde tanımlanır. "Tek bir sözcük gibi kullanılan birleşik sözcükler bitişik yazılır" kuralı getirilir.

- *İmlâ Kılavuzu*'nda birleşik kelimeler" kelime birleştirmesi yoluyla kurulan sözler" olarak tanımlanıyor. Bunlar ayrı yazılan birleşik kelimeler, bitişik yazılan birleşik kelimeler olarak ikiye ayrılıyor. İki grup arasında sınır ölçeri olarak da tam 51 ana madde sayılıyor (1996) (3) Bu maddelerin yaşayan dil mantığına yönelik yaptırım gücü bir tarafa aralarında hayli ilginç olanları var. Birbiri ile çelişenleri ise çok fazla.

A.6. Vurgusu son heceye kaymış birleşik kelimeler bitişik yazılır. Vurgusu son hecede bulunan kelimeler de bitişik yazılır.

7 Eş anlamlı kelimelerde vurgu normal olarak ikinci hecededir. Vurgusu ilk heceye kayan ikilemeler bitişik yazılır.

A.8.ç. Benzetme yoluyla kurulan gök cisimleri (bitişik): Büyükayı, Yedikardeş...

B. Gök cisimleri (ayrı): gök kuşağı, Kutup Yıldızı...

A.8.c. İnsana özgü isim ve sıfatlarla kurulan bitki, hayvan ve eşya adları bitişik.

A. 14. Hayvan, bitki, organ ve çeşitli nesne adlarıyla kurulan ve içinde renklerden birinin adı veya renk sözü geçmeyen renk adları bitişik...

B.2.a. Hayvan türlerinden birinin adıyla,

b. Bitki türlerinden birinin adıyla,

c. Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler ayrı.

A.23.b. Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki "başı" sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları (birleşik).

B. 14. "Ev, ocak ve yurt) kelimeleriyle kurulan birleşik kelimeler (belirtisiz isim tamlamaları) ayrı.

A. 30. Müzikte kullanılan makam adları bitişik.

B.2.e. Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler ayrı.

B.2. Birleşme sırasında kelimelerden herhangi biri anlam değişikliğine uğramışsa bu tür birleşik kelimeler ayrı yazılır.

B.15. "Ara, dış, öte, sıra" sözlerinin sona getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır. Somut olarak yer belirten "alt" sözüyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler de ayrı yazılır.

İmlâ kılavuzu'nu hazırlayanlar "Türk imlâsının en güç ve karmaşık sorununu" böylece içinden çıkılmaz bir hale sokuyorlar. Fakat bununla yetinmiyorlar. Sorunsuz olan kesme işaretinin kullanımını da iyice karmaşıklaştırmışlar.

Kılavuzun "Kesme İşareti" başlıklı bölümünde 1. maddede "Özel adlara getirilen iyelik ve hal eklerini ayırmak için kullanılır" diyor. Hemen sonraki satır ise ilginç: "Ancak kurum ve kuruluş adlarından sonra kesme işareti kullanılmaz."

"Ayrıca adlardan sonra kullanılan unvanlara gelen ekler de kesmeyle ayrılmaz: Zeynep Hanıma, Ali Beyden..."

Yalçın Küçük'ün çok sevdiğini söylediği, Stalin'e ait bir söz vardır: "Yoldaş bu bir tesadüf mü?"

"Tuz kokarsa ne olur?" soru kalıbındaki atalar sözü soru olmaktan çok belli bir gerçekliğin tanımlamasına yöneliktir. Anlatılmak istenen olumsuzluğun en uç noktasına gelindiğidir. Artık olanlar ve olacaklar bilge bir olağanlıkla karşılansa da "ne olur" sözünün anlam kıvrımlarında endişeli, kaygılı bir ruhun varlığı da yok değildir.

Türkiye, yağmacılarının dayattığı sistem en saygın kurumundan en sıradan birimine dek önlenemez bir çürüme sürecine girmiştir. Ekonomik, sosyal, siyasal yapıların önünü açsın, çözüm olsun diye ortaya konan uygulamalar çürümenin bir parçası haline gelerek çürümeyi ancak yoğunlaştırmaktadır.

Yalçın Küçük'ün çok sevdiğini söylediği sözün devamı ise şöyledir: "Hayır yoldaş, bu bir tesadüf değil."

Kadroları tescilli ırkçı ve şeriatçılarla dönemin dönekleri, para ve kariyer avcıları arasından cunta eliyle seçilmiş olan ve düzenin dil şubesi işlevini gören TDK'nın böylesi karışık, çelişkilerle dolu yazım kılavuzu hazırlaması da, bunun halka yol gösterici bir ürün olarak dayatılması da tesadüfi değildir.

TDK kadroları bir yandan yaşayan dil gerçekliğine, oluşmuş bulunan yazım geleneğine bütünüyle sırt çeviremez, tavizkar bir tutum takınmak zorunda kalırken, diğer yandan da aristokrat bir tavırla dile müdahale ediyor, geçmişe ilişkin özlemlerine hayatiyet kazandırmaya çabalıyor. Bu ikili tutum yazımda fazlasıyla yansımasını buluyor ve ortaya birbirini geçersiz kılan, birbirine eklemlenmeyen, aynı mantık çizgisine oturmayan eklektik, ucube bir kurallar yığını çıkıyor. Bu kurallar yığınının adı olan kılavuz onların akademik düzeyinin aynası olmakla kalmıyor, yazının elit kalması, halka zor kılınması bakımından ideolojik misyonlarına da hizmet ediyor.

Türk-İslam sentezci sentetik gericiliğin yazım alanındaki yansıması olan İmlâ Kılavuzu zorunlulukla yükümlü ilköğretim ve lise öğrencileri ile sağ cenah dışında kullanılmasa da Türkçenin yapısıyla uyumlu, halkın dil eğilimlerine yaslanan, yaşanan somutluğu çıkış noktası yapan, dilbilimin sonuçlarından yararlanan bir anlayışın ürünü olan yazım sisteminin kurulması, bunun gelenekleşmesi sürecini etkileyecek, bu süreci geciktirecektir.

DOYUMSUZ

Rüzgarın saçlarımı uçurması yetmiyor
Yetmiyor denizin iki adım yamacında olmak.
Kurutmuyor göz pınarlarımı
Sahilden esen meltem.
Dalga sesleri yetmiyor dans etmeme,
Yosun kokusu yetmiyor
Yetmiyor özlemimi gidermeme.

Bana bir kuyruk,
Bir de solungaç lazım.

ORTAK

Hayat karlı bir filmdi
Netleşmesini bekleyerek geçti
Tüm aşk sahneleri

Bahar ULUKAN

1 Sevgi Özel, Yazım Kılavuzu'ndan İmlâ Kılavuzu'na, Cumhuriyet, 21 Ocak 1986.

2 İmlâ Kılavuzu, Türk Dil Kurumu, 1985.

3 İmlâ Kılavuzu, Türk Dil Kurumu, 1996.

SAHNE

Kuşlarla oynamaya başladığın gün daha
Sen henüz yürüyordun, kuşlarsa uçuyordu
Yürümek toprakla oynamaktı, uçmaksa hava ile
Neden sonra oyunları bir bir ayırd edebildindi.

Anası hasta çocuklar gibi ilk önce
Hüzünle yüz yüze geldindi odalarda
Anasız kamak ne demekti, ölmek ne demekti
Ne biçim oyundu bu şaşırdındı.

İlkokulda kalem silgi harita
Haritayı bir kızla onardındı
Çizgilerin kesiştiği şu nokta
Birini sevmeye orada başladındı.

Sözcüklerin başka başka anlamlara geldiği
Coşkuları yürek yürek dolaşan
Şiirlerdi devingen sözcüklerle uyaklı
Tek başına oynanan bir oyuncak buldundu.

Sınavlara girdindi, bildindi bilmedindi
Sınıflarda en çalışkan oldundu
Kitaplardan gerekli bilgileri aldındı
Bilgiyle oynamayı ne kadar başardındı

Nedense kadınları yoksulları sevdindi
Bu sevgilerin çoğu babadan mirasmıydı
Kendini aşmak demek geçmişi aşmakmıydı
Başka biri olmakmı o zaman anladındı.

Toplumun kaderini devrime bağladındı
Eylemlerin içinde kendini denedindi
Ne başkalarından cesur, ne başkalarından korkak
İnsanı değiştirmeyi sen kolay mı sandındı.

Kimliğini hilafsız kente'de taşıdındı
Arkadaşlar edindin kadınlar tanıdındı
Evlenip baba oldun dedeliğe geldindi
Şimdi de yaşlanmayı oyuna çevirdindi.

Yargı sahnelerinde kırk yıldır savundundu
İnsanların en ciddi saydıkları oyunda
Her yargıç bir yargıya varacaksa sonunda
Yaşam tam bir oyundur yargısına vardındı.

Müşür Kaya CANPOLAT

Kapital'den Emperyalizme *

Yılmaz ELMAS

Rasih Nuri İleri, kitabının arka kapak yazısında "Carlo Cafiero'nun özeti, bende onu tamamlamak gereksinmesini doğurdu. Kapital'in üç cildinden Rosa ve Lenin'in *Emperyalizm* adlı yapıtına kadar bu görevi yerine getiren temel yapıtlar bulunmaktadır.

Ancak benim amacım bu konuları bir lise öğrencisinin bir sanayi işçisinin veya sendikacının kolayca kavrayabilecekleri bir düzeyde ve kalınlıkta özet olarak vermektedir," diyerek bu yapıtın ne amaçla hazırlandığını vurguluyor. Kitabı okuduğunuzda gerçekten amaca uygun hazırlandığını göreceksiniz.

Rasih Nuri İleri Karl Marks'ın ünlü *Kapital*'in birinci cildinin özetini hazırlarken diğer ciltlerin daha sonradan 2400 sayfalık sol yayınlarından yayınlanan tüm ciltlerinin okunması gerektiğini vurgular.

F. Engels, son şeklini verdiği ikinci ve üçüncü ciltlerin önsözünde şu açıklamayı yapmaktadır.

"Kitabı tartışmasız yazarın eseri olarak sunmak gerekiyordu. Bu tamamen yazarın kaleminden çıkmalıydı. Oysa taslaklar basılmak için hazır değildi. Birçok bölümler birçok kez yazılmıştı. Ayrıca artıdeğer teorileri ve ekonomi politik tarihi hakkında geniş parçalar bulunmaktaydı. Bunları düzene koydum. Aralarında seçimler yaptım. Eklediğim bağlamalar ve yeniden yazdığım bölümler on sayfa tutmaz."

"Amacım bir bakıma Marksizmden, Leninizmden dönenlere onları ekimiş sananlara bir yanıt vermektir. Sosyalist mücadelenin yolunu açmaktır," diyen Rasih Nuri, Önsözünde, Karl Marks'ın baş yapıtı *Kapital*'den Lenin'in *Emperyalizmi*'ne kadar yüzyılımızın sosyoekonomik gelişmesini ve onun ereğini bilimsel olarak sergileyecek olan incelemeye başlamadan önce insan kimliğini sorgulamayı gerekli görüyor, ve ekliyor, dünyayı, uygarlıkları insanları bütün canlıları yokedecek silahlanmayı, "dünyayı saran ozon tabakasını zedelemek (nükleer ışık) yaratmak olanağına sahip oldu. Ve bu son üç katından fazlasını depoladı. Kentlere yönelik 100 megatonluk bir nükleer saldırı aylarca sürecek olan 30 derecelik bir soğukluk, radyoaktif bulutlar, bütün ekolojik dengenin bozulması, bombaları atanların da dahil olmak üzere insanlığın, uygarlığın yok olması sonucunu doğuracağı bilimsel olarak saptanmış durumdadır.

Teknolojik ve bilimsel gelişme ne yazıktır ki İNSANCIL gelişmeyi sollamış (yeni bir insan), sosyalist insan oluşmadan bugünkü kaosa dünyayı sürüklemiştir.

Kapitalizm, dünyaya çok şey kazandırmıştır, bugünkü uygarlık düzeyini ona borçluyuz, ancak KAPİTALİZM kendi sosyal sınırına, emperyalizme eriştiğinde fazla üretim devri-krizlerine, gitgide savaşlara, silahlanmaya, bolluk olanakları karşısında dünya çapında açlığa, nüfus patlamalarına eriştiğinde SOSYALİZME geçiş alternatifi gerçekleşmemiş, 70 yıllık bir dev hamleden sonra ertelenmiştir. Şunu da unutmamalıyız ki Marks'ın dediği gibi, dünyamızda hiçbir sosyal rejim, bütün olanaklarını tüketmeden yok olmaz. Ancak dünyamızın dramı şudur ki yirminci yüzyılın bilimsel-teknolojik patlaması: dünyada Sosyalist Devrimin oluşmasından sosyalist insan yaratılmasından önce vuku-bulmuştur. Sosyal gelişme treni kaçırılmış, teknolojik bir felaket eşiğine varılmıştır.

Karl Marks, 1848 devrimlerinden esinlenerek *(Sosyalist devrim)'in en gelişmiş kapitalist ülkelerde patlak vereceğini düşünmüştü.* Lenin bu devrimin Almanya'da gerçekleşeceğini düşünerek beklemiş, hatta devrimin ön şartı olarak görmüştür. Alman Devrimi askeri zümre ile güçbirliğinde bulunan sosyal-demokrat iktidar tarafından boğulmuştur.

Sovyet rejimine olanak açılıyordu; Birinci dünya devriminin merkezi olmak ve devrimi diğer ülkelere yaymak, ikincisi ise tek bir ülkede sosyalizmi kurmayı denemek. Başlangıçta bu iki girişimi birlikte yürütmek. Lenin ve Troçki ağırlığı devrime ve Sovyetik demokrasiye erdiler.

Lenin'in 1924'de ölümünden sonra tek bir ülkede sosyalizmi gerçekleştirme ön plana çıkarıldı. Bütün dünya Komünist partileri de bu görüşe göre yönlendirildi. Kendi ülkelerinde devrim yapmaktan çok Sovyet Devrimini emperyalist saldırılara karşı savunmak oldu. Bu tez günümüzde yeniden ele alınarak tartışılmalı. Ve yeni sentezlere götürmeli bizleri.

Sovyetler Birliği'ndeki uygulamalarda, strateji ve taktik olarak yapılan yanlışlıklar, kapitalist ve emperyalist gelişmeler, bunalımlar, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerdeki uygulamalardan kendileri için çı-

kardıkları dersler, kapitalist-emperyalist gelişmelerden sosyalist ülkelerin yeterince ders çıkarıp çıkarmadıkları sorgulanmalı ve Sovyetler Birliği'ndeki çöküşün nedenleri yeterince incelenerek belli sonuçlar çıkarılmalı. Savaşım; insanlar bu dünyada yaşadıkça sürecektir. Rasih Nuri İleri'nin dediği gibi "Bu savaşımda en güçlü silahımız Marksist-Leninist Bilimsel Sosyalist doktrindir."

Kapitalizm ve emperyalizm, sosyo-ekonomik açıdan bilimsel olarak incelenmeli, bilimsel sosyalizm ışığında eleştirel olarak özümsenmeli, güncel görevlerimiz arasında yer almalıdır. Bunun için *Kapital*'i kendi kültür birikimleriyle anlayabilen, kavrayan insanlarımızın çoğalması gerekmektedir.

Lise, üniversite öğrencisi, işçi, köylü, ücretli bütün emekçiler, yurtsever aydınlar, her inançtan ve etnik gruptan Türkiye yurtseverleri kapitalizmden emperyalizme günümüzdeki gelişmeleri daha sağlıklı kavramalarına yardımcı olacak bu yapıtı her kesimin okumasında yarar vardır.

Rasih Nuri İleri, başlangıçta anlattığı gelişmeye *Hücreden Sanayi Toplumununa İnsanın Kökeni* başlığını veriyor. İnsanların, dünyamızın üç milyon yıl kadar önce primatların bir kolu olarak geliştiğini belirttikten sonra dünyadaki yaşam üç milyar yıl, insanın gelişmesi üç milyon yıl, tarih onbin yıllık bir gelişim çizgisi izlediğini özetliyor. Kendi bakış açısıyla komünist bir dünyaya nasıl varılacağını da belirtiyor.

Marks, kızına yazdığı bir mektupta son iki cildin F.Engels tarafından yayınlanmasını istemektedir. Ayrıca *Kapital* hakkındaki "Marks-Engels yazışmaları "koca bir cilt tutmaktadır. Engels'ten sonra kalan bölümleri K.Kautsky, Marks'ın "Ekonomik Doktrinler Tarihi" kitabı olarak yayınlanmıştır. Bu da bir bakıma *Kapital*'in eki sayılır.

Bu dev eserin birinci cildi dışında Türkiye'de başka bir özeti yoktur. Lenin *Emperyalizm* kitabında kapitalizmin sonraki döneminin Marksist açıdan incelemesini yapmıştır. Bir bakıma bu kitap *Kapital*'in devamı sayılabilir. Rosa Lüksemburg'un da bu konuda çok değerli bir yapıtı olduğunu unutmamak gerekir.

Kapital'in tümünün özetini vermek için Rasih Nuri İleri'nin izlediği yol C. Cafiero'nun izlediği yol. İşçi sınıfı için bir mücadele kitabı yazmak.

Rasih Nuri İleri, *Kapital*'in üç cildiyle birlikte Lenin'in *Emperyalizm* kitabının özetini vermeyi yeğlediğini belirtiyor önsözünde.

Kapital'den Emperyalizme kitabı doktrine ve bilimsel verilere tamamen sadık kalıyor. Özellikle işçi sınıfı ve gençlik için esas kaynaklara başvurmadan önce, gerekli ve faydalı bir el kitabı niteliği taşımaktadır.

Bu kitap Sovyetler Birliği'nin çöküşü dolayısıyla kafaları karıştıranlar, globalizm gibi emperyalist propaganda silahlarının etkisi altında kalıp eski düşüncelerinden dönenler için de yararlı olacaktır sanırım.

Rasih Nuri İleri, inan topluluklarını, başlangıcından bu yana irdeliyor. Biz, bu irdelemede, topluluklarda üretim başlayınca, ürün fazlasının ortaya çıktığını öğreniyoruz. Özellikle savaş esirlerini çalıştırmak elverişli duruma gelince sömürü ve sömürücü sınıfın baskı aracı olan devlet ortaya çıkıyor. Bu dönemde tüccarlar görünüyor. Tüccarlar, ürünü ucuza alıp, pahalıya satıyor. Trampanın yerini para alıyor.

Rasih Nuri İleri, anlaşılır ve özlü bir dille tarihi süreç içinde öbür üretim biçimlerini anlattıktan sonra kapitalizme geliyor.

İlk burjuva devrimi 17 yüzyılda İngiltere'de gerçekleşti. Görünüşte bütün halkın çıkarını savunan burjuvazi kanlı bir ihtilal ile burjuva demokratik devrimini başarıya ulaştırdı. Ancak ondan sonra işçi sınıfı mücadelesi başladı.

Kapital'in birinci cildinde makine düşmanlığı inceleniyor. Bir örnek verilse, Danzin'li Anlyhony Müller, 4 veya 6 parça kumaşı birden dokuyan olağanüstü bir makine görüyor. Kent Meclisi, birçok işçiyi dilenciliğe düşüreceğinden korkarak makineyi parçalatıyor. Makineyi yapan öldürülüyor.

İşçilerin makine ile kapitalist arasındaki farkı kavramaları, makineye değil, sömürüye karşı çıkmaları için deney, bilgi ve zamana gereksinmeleri vardı.

Eserde daha sonra kapitalist üretim aşamaları, metadan kapitale dönüş, artı-değerin oluşumu ve aldığı biçimler anlatılıyor. Daha sonra kapitalizmin krizleri irdeleniyor. Krizden üretici güçlerin, üretim ilişkileri ile çatışmasından çıkan krizlerden en başta işçi sınıfı zarar görür. Ancak bütün sınıflar, kapitalistler bile krizin bedelini öder.

20. yüzyılda kapital merkezileşmekte ve yoğunlaşmaktadır. Yüzyılın başından beri kapital ve işgücü gitgide büyük şirketlerde toplanmaktadır. lenin ve Lüksemburg bu konuya eğilmişlerdir. Lenin'in *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* adlı kitabı bu bakımdan Marks'ın *Kapitali*'nin devamı gibidir.

Emperyalist ülkelerin tekelleri ve finans kapitali bir kapital fazlası yaratır. Bu fazla, geri kalmış ülkelere ihraç edilerek o ülkenin artı-değeri sömürülür.

Emperyalizm döneminde kapital ihracatı meta ihracatının önüne geçer. Meta ihraç ederken süreli pazar oluşturmak önemlidir. Kapital ihracatında kapitalin garantisi çok önem kazanır. O ülkeyi bağımlı kılmak önemlidir. Ayrıca kapitalizmin gelişmesi ile hammadde tekelleri çok önem kazanır. Bu tarım ürünleri için de yeraltı zenginlikleri için de böyledir. Sömürgeler için verilen mücadelenin nedeni budur. Kullanılan, kullanılmayan kaynakların kontrolü önem kazanır. Bu da uluslararası alanda büyük rekabetlere, savaşımlara yol

açar. Kuveyt için yapılan savaş ve Hazar Gölü Havzası'nın petrol denetimi birer örnek olarak gösterilebilir.

Emperyalizmin silah ticareti: üretimin en aykırı ve tehlikeli biçimde halkın gerçek gereksinimlerinden saptırılması silah üretiminde görülmektedir. Emperyalizm gitgide daha etkili, daha güçlü silahlar üretmekle ekonomik ve sosyal krizini ertelemeye çalışmaktadırlar.

Kapitalizm artık yaygın savaşlar istememektedir. Bunun için de silah üretimini sürdürmek için yapay düşmanlıklar üretmek kapitalizm için bir zorunluluk durumuna gelmiştir. Bunu da en rahatlıkla geri kalmış ülkeler arasında anlaşmazlıklar yaratmakla, dinsel, mezhepsel çatışmalar, etnik mücadeleler ve hatta terörizmi silahlandırmakla başarabilmektedir.

Sosyalizm, yüksek ve durmadan gelişen bir teknoloji, büyük mal bolluğu, bilinçli olarak ortak kararların alınacağı, gerçekten demokratik bir toplumdur. Sosyalizm, dünya varoldukça, bir nükleer bataklığa düşmedikçe, uygulamalardaki aksaklıklarını düzelterek kesinlikle başarıya ulaşacaktır.

Sosyalizm pek yakında olmasa da insanlığın kurtuluşu, dünyamızın kurtuluşu, ışık ve genel mutluluğun yoludur. Doğru düşünceler işçi ve emekçilerde, aydınlarda, sanatçılarda benimsendikçe emperyalizmin en etkili silahlarından daha güçlü olarak başarıya ulaşacaktır.

(*) Rasih Nuri İleri, Kapitalizmden Emperyalizme, Scala Yayıncılık.

Lıçezar Elenkov
Granit Destanı
Şiir
250.000 TL.

Miklós Radnóti
Köpüklenen Göl
Şiir
250.000 TL.

Yordam YAYINLARI

İnsancıl abonelerine elden satışlarda % 50, postayla satışlarda % 40 indirim.

KALINTI

Öyle bir çağda yaşadım ki bu dünyada,
alçalacağı kadar alçalmıştı insan,
keyfi için de öldürdü yalnız buyrukla değil,
boşinançlara da taptı, köpürüp de yolunu şaşırdı mı
yabanıl saplantılar kuşattı yaşamını.

Öyle bir dünyada yaşadım ki bu dünyada,
muhbirlik erdemdi, kahraman sayılırdı
katiller, hainler ve hırsızlar-
susan varsa, çağın ulularına övgü düzmeyen,
bir vebalı gibi nasibini alırdı nefretten.

Öyle bir çağda yaşadım ki bu dünyada,
sesini yükseltenin, sığınacak bir delik araması
ve utancından ısırması gerekti yumruklarını-
yabanlaştı, kısmeti iyice köreldiği için
kan ve pislik başını döndürür oldu ülkenin.

Öyle bir çağda yaşadım ki bu dünyada,
anneler lanetliydi çocukların gözünde,
düşük yapınca mutlu oldu kadınlar,
gömütteki kurtlu ölüyü kıskandı yaşayan,
masasında acı bir ağu köpürdüğü zaman.

Öyle bir çağda yaşadım ki bu dünyada,
sesini duyaramaz oldu ozan bile,
ve bekledi belki yeniden seslenirim diye -
kimse söyleyemez çünkü hangi lanet yaraşır bu çağa-
korkunç sözleri bilen o yalvaçtan başka.

Miklós RADNÓTİ

Türkçesi: **Kemal ÖZER-Edit Tasnádi**

Köpüklenen Gök adlı eserden

Berhudarlar

Hayri KAKO

Bir dehşeti yaşıyoruz; insan olarak yarattığımız vahşetin sonucu bu. Kan ve gözyaşı, hâlâ canlı, hâlâ güncel ve süregen. Yabancılaşmamız, meta-tapımı içinde hipnotizeye dönüşmekte. Ütopyalar bile karamsar; iyilerini ürküttük. Birey yok, birey, bir örnek karakterlerden medyatik bir tip yalnızca. Daha karamsarlarımız, onbin yıllık insan tanımının aşıldığını içinde bulunduğu başkalaşım sürecine göre, yani buyruğunda elektronik aygıtlar, araçlar, medyanın buyruğundaki yarattığa indirgenmiş haliyle insanın yeniden tanımlanması gerektiğini ileri sürüyorlar. Buna bağlı olarak tartışmamız gereken bir sorunsal da 'bu sürece katılmak mı karşı durmak mı doğru olur?' sorularına yanıt bulma arayışı... Aslında bütün bunlar içselleşmiş bir kaygının değişik görünümlerdeki dışavurumu: Daha vahşi bir tarihin yaşanması olasılığı. Bilim-kurgu öykülerini de, yarattığı kahramanları da yabana atmamak gerekiyor. Bilim-kurgu öyküleri bilincimizin gelecekten dönen yankılarıdır. Ütopik sosyalizm tarih bilincimizin gelecekten 'umut var' oluşunun sonucuydu; iyimserliğimizin ve iyi olmamızın. en gerçekçi kaynağıydı. Gerçekçi olmayışı bir yana, din ve idealist felsefe terkettiği mesihgil umuda yeniden sarılıyor; mehdi ve mesih ikonları yeniden sahneye sürülüyor; artık adları, Batman, Süperman, Power Ranger, He-Men oluyor, bu sanal kahramanların. Oysa tarihte gerçek kahramanlar vardı ve tarih, olağan seyri bir yerlere takıldığında onlarla ivme kazanmıştı. Özdekçiler, özdekçilik gösterisi uğruna bu gerçeği yoksadılar; Camus'un çırpınışını da gözardı ettiler, kahramanlığı Evhemerosculuğa terkettiler; kahramanlık ahlâkı alaya alındı.

Kahramanı saf gören bakış açısı, verili olmadığını söyleyemediğimiz us, mantık ve bilincimizin nitelemesi; gerçekle ussal olanın örtüşmedikleri zaman, bir başka deyişle, insan gerçekten ve gerçek yerine konandan kuşku duyduğunda us önünü keser düşlemin; onu aşırılıktan alıkoyar; kuşku diretince de aykırılık reel ya da ütopik başka bir dünyanın, başka bir duyarlılığın islah olmaz tutkusuna dönüşür. Derken öteki dünya, bu dünyanın yenilmesiyle olanaklı görünmeye başlar. Kahramanlığın gözükaralığı ve köktenciliği, tutkusunun derecesine bağlıdır. Entellektüel kahramanlardan öze girelim. Galileo da Descartes de kahramandır; ama ivmenin bağlı olduğu en gözükara olan Gıordano Bruno'dur. Onunki us ve mantık işi değil sanki... İlginç değil mi, Copernik öğretisini kendine çıkış noktası yaptığı halde, onu daha çok duygu yönünden geliştirmeye çalışması?... Doğa görüşü bile estetik pantheizm içerir. Adını da buralara bağlayacağımız "Eroici Furori" (Kahramanca Coşkunluk) yapıtında evren üzerine düşünceleri yer alır. Bu yanı şiirsel bir biçimde şöyle dışavurur: "Evrenin sonsuz güzelliğine dalmak yanında insanın ölümü hiç kalır." Platon'un Eros'unu anımsatan bu görüşleri Tasavvufla da birçok noktada buluşur. Yine bu bağlamda maddeci olarak değerlendirilen Gıordano Bruno ile bir mutasavvuf olan, müslüman Hallac-ı Mansur'un akibetleri entellektüelce meydan okumanın kahramanlığı gerektirdiğinin, kahramanca bir başkaldırı olduğunun birer çarpıcı örneğini oluşturur.

Kahramanlık adanmadır. Hallac-ı Manur bunu vurgular. "Öldürün beni." diye yalvarır. Gıordano meydan okumakla yapar bu çağrıyı. Bu yüzden kahramanınki intihardan çok bir misyondur. İntihar, 'bu olmayan' yaşama verili olan, içinde bulunduğu yaşamın,'bu olan yaşamın' dışına, artık sorgulamaktan, yaşamaya değer birşeyler aramaktan vazgeçip, 'ölümde ne var' dercesine bir atılıştır. Bu adlandırmalarda ayrılabilir müntehirler; kimisi 'kalkış' der, sözgelimi, kimisi 'geçiş' Önemli olan özünde vazgeçiş ve rıza içermesidir. Kahramansa çoğu zaman yaşamın gündelik bağları karşısında bir kibirin, insanca bir yücelişin itkisiyle yaşama gözünü kapatmış olarak dalmak ve öne atılmaktır herkesten önce; herkesin dili, yüreği ve yumruğu olup/olmak için... Ölümüne bir varoluştur kahramanlık. Spartaküs'te de böyledir bu, örneğin Che'de de. Ama ölümleri çok pahalıdır; çünkü ağır bir bedel ödenmiştir/ödenmektedir. Yalnızca insan olma isteği olarak algılayıp ileri sürdüğü tepkisine reva görüleni sonuna kadar reddeder. Bu bağlamda ölmek değil korkunç olan; insan yerine konmamaktır; insan olamamak korkusudur. Bu noktada "yaşama nedeni denilen şey aynı zamanda çok güzel bir ölme nedeni" olarak algılanır kahramanca. Camus'un tırnak içine aldığımız bu sözlerinin bir başka anlatımı Toynbee'de "sevgi kendini adarken kendini ödüllendirmiş olur" biçimine bürünür.

Denilebilir ki 'intihar' ölümle sorunumuzun, 'adan-

ma' ki özgün bir türü kahramanlıktır; yaşamla sorunumuzun göstergesidir. İster Halkın Tapınağı bağlılarının dokuzyüz kişilik intiharı olsun, ister A kişisinin intiharı bir sorunsal olarak psikoloğun ve filozofun önünde duruyorlar. Kendini halkın davasına adamışlarınsa davası hepimizin önünde. Tepkimiz onların boynunun borcu. Yine bu yüzden insanlık tarihi her zaman kahramanlara gereksinim duymuştur. Kahramanını yaratmış, bazen de ona tapmıştır. İktidarlar kahramandan değil bu tapma nedeninden korkmuşlardır; hem de geniş yığınlardan da çok. Anlamışlar ki kahramanlık ruhu ve kahramana bağlılık ulusal ruhtan daha kışkırtıcıdır. Savaşçı ilkel kabilelerin ilk hedefinin kabile reisi olmasını da, iktidarları kahramanı ve kahramanlık ruhunu hedef seçmesini de bununla açıklayabiliriz.

Sözlükler her zamanki ölçülü dilleriyle "Savaşta yiğitlik gösteren kimse" ya da "üstün erdemleri ve nitelikleriyle dikkat çeken kimse" tanımlarını veriyor. Birinci tanım fedainin, askerin olabilir; bence kahramanı ikincisi tanımlıyor. İkincisi olsa olsa bir iltifat, bir abartı olarak fedai ya da asker için kullanılabilir. Fedai de asker de görevlidirler. Resmidirler; kahramansa sivildir, silahı olmayabilir, haktan, hukuktan, adaletten gücünü alır, halkın öfkesini ve isteğini yansıtabildiği oranda sarsıcı olur. Yirmi dört yıl bir sütun üzerinde yaşamış olan Kostatinopolisli Ermiş Daniel çarpıcı bir örnek oluşturur. Sütunundan indiği haberi bile imparatorun şehri terketmesine yeter. Askerleri de dahil bütün halk ermişin ardına takılır. İmparator dönüp, ayaklarına kapanır ve af diler. Dini yetkisi yoktur, münzevi katından inip dünyaevi olaylara bulaşması da patriğin ricasıyla olmuştur. Spartaküs de böyle değil mi? Bir gladyatör olmasına, aslında ölümden kaçarken, kaçamayacağını anlayıp ölümün üstüne yürümesine karşın yüzbinleri ardına katmadı mı? Mandela'nınki çok mu farklıdır? Ya Beşikçi'ninki, Katharlar'ınki, Bedrettin'inki?... Bu adlara yüzlercesini eklemek olanaklı; ancak bir teki bile fedaiye benzetilemez.

Tanıma gelmeyen her şey gibi kahraman da tarihin önündedir hep. Çoğu zaman apolitiktir, toplumsal ruhun somutlanması, telapatinin, sempatinin merkezidir. Aslında dizgenin dayatmasına karşı kendine saygısını dayatır. Kendini düşlediği gibi olmaya hazırlamış, inandırmıştır. Başkaldırmayla bu bilince yükselmiştir, bu yüzden ona devrimci demek, fazladan bir niteleme sayılmaz. Bu, halkın kurtuluş umudu olmasından da kaynaklanır; aşkın bir istemi de yansıtır kahraman böylece. Bu istem us dışıdır, çılgınlık beklentisine dönüşür kimi zaman. Bilimin deneyi, us, mantık, muhakeme ölçütleri yadsır böylesi beklentiyi de arzı da. Bunun için Galileo, görüşüp etkilendiği Bruno'nun görüşlerindeki estetik yanları, duygu öğelerini bırakıp doğa görüşüne matematik bir form verir. Bu tutumu yaşamında, davranışında da görülür. Bruno (1548-1600) engizisyon yargıçlarına, yakılarak öldürüleceğini bile bile: "Siz kararınızı bildirirken korkuyorsunuz da ben onu dinlerken korkmuyorum." der. Bilimsel düşünceyle pratiğin çelişkisinin ahlakî yanını geçiştirebilen Galilei Galileo (1564-1642) inanarak ileri sürmüş olduğu Copernik kuramının yanlış olduğunu, yerin merkezliğini söyleyerek canını kurtarır; o an kahramanlık da onu terkeder.

Descartes (1596-1650) yeniçağ felsefesinin kurucusu, babası; analitik geometrinin ustası, sarsılmaz bilimin arayıcısı; varlığını düşünmesine bağlayan, insanı evrenin merkezine koyan filozof sıfatlarını taşır. Galileo gibi Copernik kuramına inanır, ama ahlak anlayışıyla Galileo'dan da, Bruno'dan da ayrılır. Ona göre ahlak öğretisinin temeli iyiye yönelmiş olan ussal bir istem ile duyguları yenmektir. Erdem, iradeyi bedenin yönetmesine bırakmamak, bedenin rastlantısal olan itiş ve sürükleyişlerine ruhu köle etmeyip, onları yenecek, onlara dayanacak ruh göçünü insanın kendinde bulmasıdır. Böyle olması belki Bruno ve Galileo deneylerinden çıkardığı derslerin sonucuydu. Bir mektubunda Bruno'ya çok uzak düşen ve hiç de erdemli olmayan şu görüşlere yer veriyordu: "Galileo'nun yerküremizin Güneş çevresinde döndüğü yolundaki görüşünün kilise tarafından suçlandığını biliyorsunuz. Kitabında ele aldığım konular ki bunlar arasında yerkürenin devinimi de vardır." Sonra şu sözlerle sürüyor: "Kiliseye karşı gelmek istemem..." İyi yaşamak için göze batmadan yaşamak gerek," sloganına bağlı olarak yaşamımı sürdürmek niyetindeyim." Seçimine karşın görüşleri yayılır; Calvincilerin, Bruno'yu izlemesi gibi Cizvitler de Descartes'i gözaltında tutar. Uyguladıkları baskılar, kitaplarının yasaklanmasıyla sonuçlanır, ama bu baskılara, engizisyonun, kilisenin dehşetine inat bu üç filozofun görüşleri bir süre sonra tartışılmaz gerçekler durumuna gelir. Ancak sormadan edemiyorum: Bruno'nun ölümüyle gösterdiği şiddet, onun yarattığı sarsıntı olmasaydı, Galileo mu öldürülürdü, Descartes mi?... Bilim ve tarih aydınlığa XVII. yüzyılda mı varırdı, XVIII. yüzyılda mı?... Kuşkusuz tarihsel değişimler dönüşümler nicelik süreçlerinin sonunda gerçekleşir, nitelik dönüşümü de bu süreçlerden sonuncusunu bekler... Tarihin orasında o son damla Bruno olamaz mı, hem şair, hem filozof hem kahraman olarak?...

Bazıları da düşünebilir: Geç veya tez doğrular ka-

bul görürdü/gördü, Bruno öldüğüyle kaldı... Descarte ölmedi mi, Galileo ölmedi mi? Doğrusu sonuçta ölüm var, kimisi birgün fazladan yaşamayı, kimisi de üç beş yıl az yaşamaya karşılık onuru gözetir; kimisi de Sandino gibi "Öleceğimi biliyorum, ama ölümümün Nikaragua için gerekli olduğuna da inanıyorum." der; kimisi de bir aşk uğruna tahtı ve devletin yüksek ideallerini elinin tersiyle iter. Bütün bunlara birçok açıdan bakabilir, birbirinden ayrı anlamlar verebiliriz; ama Bruo'nun Dünya'nın Güneş çevresinde döndüğü ve başka güneşlerin de bulunduğu, evrenin sınırsız olduğu bilgisini kanıtlama telaş ve heyecanına Pascal'ın sözleriyle söylersek: "Aydınlığa başka bir yetimizle duygumuzla, gönlümüzün doğrudan doğruya olan ışığıyla, sezgisi (ıntution)la ulaşabiliriz."

Bugün bilimin bile kendine şaşırdığı bir noktaya varmış bulunuyoruz. Ana Britannica'yı bir toplu iğnenin ucuna sığdırabilen bilgisayar teknolojisi usumuza sığıyor mu? Ya evrenin büyüklüğünü kavrayışımız? Canlı kopyalamayı tanrılığa kalkışmak olarak gören/adlandıran, ama aslında statükoyu korumayı amaçlayanlara karşı gerçeği görebilen, anlayamayanlara anlayacakları dille anlatabilen Brunolar gerekmiyor mu? Belki de şöyle sormak gerek ilkin: Brunoların olmaması sağlanabilir mi? Brunoların, Albert Personsların olmadığı bir tarih bugüne varabilir miydi? Genel anlamda hayır.. Düşünün ki toplumsal ve siyasal sorunların bittiği, eşitsizliklerin ortadan kalktığı bir sürece girdik... Tam orada hem de hiç gecikmeden insanın doğayla savaşımı yeni boyutlarıyla gelecektir gündeme; belki de doğayı fazlasıyla uysallaştırmış olacağından doğallığının isyanı çıkacak öne. Peygamber Eyüp sabrını vurgulayan dini öyküler, nefse egemen olmayı temel hedefleri arasına koyan Tasavvuf yöntem olarak içe dönüktür, tepki kendi dönemi içindeki yabancılaşmayadır. Artık dünyadakeşfedilecek Amerika'da da yok; Güney veya Kuzey Kutbu da, ama buzlaşmaya, donduracak canavara insanın dayanıklılığını, direncini ve utku tutkusunu kanıtlamak istercesine yola koyulan Amundsenler, Robert E. Pearyler, De Longlar'ın ilerisinde Mars'a ya da Jüpiter'in uydusu Europa'ya gitmenin risklerinden olan kas zayıflamasına, radyasyon tehdidine ve beklenmedik tehlikelere, bir anlamda insanın sınırlılığına meydan okuyanlar ve onlara gereksinme olacak her zaman. Ötede, ötelerin ötesinde ne olduğu biçiminde görülse de tutku, kahraman, başka olmanın çabası, yani toplumsal yasaklara, sonra doğanın sınırlamalarına ve ikisi içinde kendi doğasına karşı koyma ereğini içeriyor olacak; karşı koymanın, başkaldırmanın da insan olmanın, insanlaşmanın bir parçası olduğunu kanıtlayacak. Ona göre insan suçsuzdur; kendi sorumluluk/duyarlık alanı içinde de olsa insanı sınırlayan gerçek de olsa ona doğal değilmiş gibi davranır. bu bağlamda aykırı kişidir kahraman, aykırılık olsun diye değil; aykırı olduğu için aykırıdır. Ayrıca aykırı olduğuna da inanmaz; neyse o, olduğuna, bunun doğallığı olduğuna inanır. Gerçekte, nesneye indirgenmesini görür; oysa özne olmaktır onun içindeki dayatma ve kendine yakıştırdığı görev. Görev aşkıyla adanmayı göze almışlığı giderek sıradanlaşır; sıradanlaştığı oran da kahramanlığı beslenir. Hiçbir suçu olmayan insanın günahkar ve suçlu derekesine düşürülmesine göz yummayı bir günah, kabullenilmez bir suç gibi reddetmeyi sonuna kadar götürür.

Kahraman içimizde, kahramanlık içimizdekinin içinde. Ölmekte olduğu söylenemez, ama insan medyamatik bir varlığa dönüştürülürken öldürülmekte. İnsanın şeyleştirilmesi başka türlü olanaklı değil. Bunun başarıldığını kahramanlık ruhunun da öldüğünü varsayalım... O gün kahramana, bir Kawa'ya gereksinme duyulur... Kawa, Bruno olmaz da Geranimo olur ya da Blanqui olur. Belki betimleyemeyeceğimiz bir tip olur.

Evet, dünya değişince, yani sosyo-ekonomik, bir başka deyişle iktisadi ilişkiler değiştikçe insanların değer yargıları, etik değerleri de değişiyor; estetik değerleri de... dolayısıyla kahraman tipi de, ama Power Rangers türünden döven, öldüren, yokeden güçlü tipler geleceğin kahramanları olabilir mi? Ya da Rambo?... Yoksa Şwayk mı, Tanya mı, General Patton mu, Kamikazeler mi... örnek oluşturacak; esinlendirici olacak geleceğin kahramanlarına; Geranimo,Tatanka Yotanka mı?...

Kahraman kimlikleriyle Bedreddin, Bruno, Geranimo ve ötekiler taşıdıkları misyon gereği gelecektekiler için esinlendirici bulunacaklar mı? Yukarda vurgulandığı üzere kahramanların aynı biçimde ve içerikte kalacağı gibi bir kural yok; çünkü etik, estetik yargılarımızı da değiştirecek değişim gibi bir değişmez yasa gereği doğasıyla, doğaüstüyle, düşlerimizin süslediği böylece tasarımlayıp algıladığımız bir dünya üzerinde yaşıyoruz. Bu dünya samanyolu merkez dairesinin uzak bir köşesindeki Güneş'in gezegenidir ve henüz ulusal şövenistler olmaktan kurtulabilmiş değiliz. Şimdilik olsa olsa bunu aşıp dünyanın evrenin merkezi olduğu koşullanmasına gelebiliriz gibi duruyoruz. Yani henüz bilinçaltımızdaki şovenizmi aşıp dünyalı bile olmamışken Güneş Sistemliler, samanyolu galaksililer duyarlığı kavranamaz bir büyüklük olarak kalacağa benzer. Bu

kadar değişmedik, belki hiçbir zaman bu kadar çok değişmeyeceğiz; en azından böylece insan kaldığımız sürece.

Sahip olma duygusunun tüketim maddesi üreticisi çokuluslu şirketler, medyalar, reklam örgütlerinin ittifakıyla kışkırtılıp önüne geçilmez biçimde bir virüse dönüşmüşçesine proleterlere bile bulaşmış, meta-tapımı diye de adlandırılan bir sarhoşluk yayılıyor yığınlara. Onunla birlikte işlenen tema: Tek yolun bireysel kurtuluş olduğu, bunun içinde güçlü olmanın kaçınılmazlığı inancı; güçlü olmanın şiddet uygulayabilme üstünlüğüne bağlı olduğu yanılsaması... Ondan da önemlisi onun uzantısı durumunda bulunan ve gelişmekte olan bir başka yanılsama: Güçlünün iyi olacağı yanılgısı ve bu yanılgının kahraman imgelemimizin belirlenmesinde ölçüt alınması tehlikesi dünyayı robotlara teslim edemeyiz; bu, 'celladını sevmek' olur; dolayısıyla robotlaşmış olanlara da... He-Manler, Robocoplar yeni-ırkçı bakış açılarının öngördüğü, esinlendiği üstün-insan savlarından beslenenlerin kahramanları olabilir ancak. Bunların çocuklara, gençlere sempatik gelmesi onların doğasından yansımıyor hiç kuşkusuz; daha çok içinde bulundukları kötü dünya görüntüsünün içinde başka seçenek olmayışının, sunulmayışının sonucu. Umarsız ve yabancılaşmış insanın kurtarıcısı gibi görünen bu sanal, çizgi film kahramanları, Power Rangerslar, Action Menler, Batmanlar çocukların bilinçaltına yeredip bir zaman sonra "asacaksın bunlardan kırk ellisini" söylemini işlemeye uygun totaliter rejim eğilimi olarak su yüzüne çıkabilir. Herkeste en azından yaşamını sürdürme içgüdüsünden kaynaklanan kendini korumaya dayalı bir şiddet potansiyeli vardır ve bunun 'en iyi savunma taarruzdur' paranoyasına dönüşmesi olasıdır. Daha bir yığın tehditler taşıyan, yaşamaktan korkulacak denli tehlikeler içeren günümüz yaşam alanları varken bir de kahramanlığı boşlarsak insanlığımız korumasız kalabilir; insana ve yaşama inancımızı yitirebiliriz. Süperman, Batman düşleriyle savunmamız olanaklı değil. Bunun kadar kötü bir durum: Batmanların, Teksasların, He-Menlerin çıkacağı iyimserliği, Mehdi beklentisi, o Mesihgil duygu...

"Gerçek bir yaşamın olmadığı yerde düşler yürürlüğe girer." diyen Çehov'un bu sözleri sanal kahramanların doğuşunu da açıklıyor. Aynı zamanda olması gereken gerçek kahramanların olmayışının sonucu olarak da görünüyor... Bize özgürlüğü duyuran, içimizdeki insanı dışavurmamızı gösteren sevmeyi, özveriyi, dayanışmayı, gerektiği yerde ölümüne öne çıkmayı bir saygınlık, bir değeryargısı olarak benimseten kahramanlar gerekli. Evrenin araştırılması eşiğinde kendini bir şaşkın çocuğa benzeten Coparnicus (Copernik) entellektüel kahramanlık bağlamında da bir çocuksuluk gösteriyor; Bruno onun gençliğini andırıyor, Galileo yetişkinliğini, Descartes yaşlanmışlığını; denebilir mi? Descartes gibiler kendi köşelerinde bilimsel çalışmalarını elaltından yürütsünler; Galileo gibi "nasıl olsa dönüyor" ya da nasıl olsa bilimsel gerçekler bir yolunu bulup gün ışığına çıkacak, ya da Brunolar çıkıp onu yüksek sesle dillendirecek gibisinden sorumluluğu ve görevi başkalarına bıraksınlar.

Brunolar olmaksızın onlar varolamaz. Tanrıların Brunolar gibi kurban istemesi de bir yana, Brunoların olmadığı bir dünyadan insan olarak hoşnut olmak ve böyle bir dünyada özgürce ve güvenlik içinde yaşadığımızı söylemek, insan onurundan sözetmek olanaklı görünmüyor.

Dar çevremizde de kahramanlar var, hem de her zaman ve yerel kahramanlar ülkesel kahramanlardan küçük değildir; çünkü kahramanlığın bedeli her ikisinde de ya bir ömür ya da bir yaşamdır. Zihniyetin kulağındaki pamuğu yerinden oynatmak, dönüşümün niceliğine katılmak, o güzel dünyaya yüreğini katarak gönüllere kurulmak üzere bazen bayan Jane Goddall gibi şempanzelerin korunmasına ömrünü adar; bazen Beşikçi gibi ömrünü cezaevlerinde geçirir; bazen Turan Dursun gibi hayatını verir; bazıları da düşmandan ve gökyüzünden başka tanığı olmadan adanır, meçhuldur. Hepsi yerli yerince tarihe özne olur. Onlar yasa koymayan, yasa aşan, mucize yerine genç ömürlerini veren alçakgönüllü yalvaçlarımız, gerçek beyaz atlı şovalyelerimiz olarak işbaşında olacaklar. İçimizde hayvanî yanlarımıza karşı tam bir değer olarak insanlığımızı dengede tutarlar; onlara bakarak hizaya geçeriz; 'İnsanlık ölmemiş, ölmez' deriz... Berhudar ol (berxwedearbe) diye dua ederiz, Promete'den beri yaşamları kinaye yansıtan onlar ateş çalar, ateşi korur ve yanarak karanlığın üstüne giderler, Bruno gibi. Katharlar gibi...

ADLAR:

ALBERT PERSONS: Sekiz saatlik işgünü için mücadelede öldürülen işçi önderi.

AMUNDSEN-ROBERT E PEARY-DE LONG: Kuzey Kutbu'nun keşfini gerçekleştiren üç kaşif.

ACTION MEN: Çizgi film kişisi.

BATMAN: Yarasa adam. Bilim-kurgu kişisi.

BEŞİKÇİ: Kürt tarihi ve sorunuyla ilgili araştırmalarından ötürü onlarca yıl hapis yatan araştırmacı, sosyolog.

BEDRETTİN: Sınavna Kadısı oğlu Şeyh Bedrettin Mahmut. "Yarin yanağından gayrı herşeyin" ortak olmasını öngören düşünür ve eylem adamı, XV. yüzyılda Osmanlıya karşı bir ayaklanma başlatmıştır.

BLANQUI: (LOUİS AUGUSTE) XIX. yüzyıl Fransız sosyalist hareketinin usanmaz mücadele adamı. Birçok kez tutuklandığı halde dışarı çıktığında mücadeleye bıraktığı yerden devam etmiştir.

COPERNİCUS: Evrensel çekim yasasının kuramcısı, astronom, fizikçi.

CHE (Ernesto Guevera) Latin Amerikalı Efsanevi devrimci gerilla.

CAMUS (Albert) Kahramanlık ahlakı üzerine yazılar yazmış Fransız yazar.

CALVİNCİLİK: İncil'i tek iman merkezi alan, hristiyanlık mezhebi.

CİZVİT: İsa Birliği Okulu üyesi.

EVHEREMOCULUK: Kahramanlık ahlakını esas alan antik Yunan düşüncesi.

ERMİŞ DANİEL: Bizans'ta yaşamış, halkın sevgisini kazanmış bir ermiş kişi.

GERANIMO: Beyaz istilasına karşı savaşım vermiş Kızılderili savaşçı.

GENERAL PATTON: Nazilere karşı başarılar kazanmış Amerikalı ordu komutanı.

JANE GODDALL: Afrika'da şempanzelerin incelenmesi ve korunması için uzun yıllardan beri savaşım veren kadın araştırmacı.

HE-MEN: Çizgi film kişisi.

HALLAC-I MANSUR: 'Enel hak' dediği için parçalanarak öldürülmüş mutasavvuf.

HALKIN TAPINAĞI: 1979'da 902 kişisi birden intihar etmiş tarikat.

KAMİKAZE: Japon intihar komandoları.

KATHAR: XI. ve XII. yüzyıllarda eşitliği savunmuş din dışı bir tarikat.

KAWA: Kürt mitolojisinde zalim Dehhak'ı öldüren demirci.

MEMO: İslâmi inanışa göre kıyamet habercisi zat.

MESİH: İsa'nın kurtarıcı imgesi.

MANDELA: Irkçılığa karşı savaşımından ötürü 24 yıl hapis yatmış zenci önder. Güney Afrika'nın şimdiki devlet başkanı.

POWER RANGER: Çizgi film kişisi.

PLATON (Eflatun) Eski Yunan filozofu.

ROBOCOP: Bilim kurgu öykü kişisi. Biyonik adam.

RAMBO: Vietnam'ı işgal etmiş olan Amerikanın komando tipi.

SUPERMAN: Bilim kurgu filmlerinin kurtarıcı tipi.

BAHAR DEDİĞİN

kara kıştır bu gelen
bahar değil
yeşil bakmaz sevinçlerimize
gece fırtına basar kapını
alır seni
tıkar hücrelere
yahut kar yağar gözlerinden
lapa lapa
akasya bahçelerine
beyaz beyaz...

bahar değildir bu gelen
bahar dediğin
bir başka demler adamın yüreğini
alır seni
dağlara bayırlara savurur
saçlarına şiir düşmüştür oralarda çiçeklerin...

Ve köhne bir karanlığın ardında
çiğ tanesinde bahar
ateşle karşılanır
zulüm yanar
zalim yanar
kan durur
kansız akar ülkemin nehirleri
çağlayanlara
dolu dolu...

İbrahim AYDOĞAN

SPARTAKÜS: Gladyatörken Roma'ya karşı ayaklanma başlatmış eski Trakyalı.

SANDİNO: Nikaragua kurtuluş savaşımının öncüsü.

ŞWAYK:Amerika iç savaşının ilginç askeri.

TANYA: Nazilerin işkenceyle öldürdüğü Rus direnişçisi.

TATANKA YOTANKA: Beyaz soykırımına karşı direnerek ölmüş Kızılderililer.

TOYNBEE: (Arnold) İngiliz tarihçi.

TURAN DURSUN: Kur'an'daki çelişkileri yazdığı için öldürülmüş araştırmacı.

Diwali (Divali)

Murat TUNCEL

Diwali, Hindistanlıların her yıl Ekim ayı içerisinde kutladıkları bir şenliğin adı. Hollandalılar Divalifeest (Divali şenlikleri) diyorlar. Bu şenlikleri biraz da dinsel yanı olan bir bayram olarak da düşünebiliriz. Fakat bizim dini bayramlardaki gibi bir saygı gösterme ya da görüş günü değil, eğlence ve coşku günü olarak düşünmek gerek. Çünkü şenliklerin ana felsefesi iyi(lik)lerin-kötü(lük)lere ve ışığın-karanlığa karşı zaferidir.

Diwali şenliklerinin kaynağı bir efsanedir. Bu efsanenin özünü oluşturan öykü ise Hindistanlıların efsanevi kahramanı Prens Ramajana'nın öyküsüdür. Fakat bu öyküyü bazı dini gruplar da sahiplenip Mutluluk Tanrıçası Laksmi ile özdeşleştirmektedirler. Bu nedenle şenliklerin havasına biraz mistik hava karışır. Bana göre önemli olan kimin sahiplendiği değil, efsanenin dilden dile aktarılarak ve şenliklerle kutsanarak günümüze kadar gelmiş olmasıdır. Günümüze kadar gelen bu efsaneye bütün Hindistanlılar ya da Hindistan kökenlilerin sahip çıktığını söyleyemeyiz. Fakat Hindistanlıların büyük bir bölümü her yıl (diya)lar yakarak bu şenliklere katılırlar. Daha önceleri sadece diya yakılarak (karanlığa karşı özel bir aydınlatıcı) kutlanan şenlikler, son zamanlarda havai fişek gösterileriyle kutlanmaktadır.

Tradisyonel olarak Hindistanlılara ait olan Diwali şenlikleri, Hollanda'da da her yıl düzenli bir şekilde kutlanır. Zaten benim ilgimi çeken yönü de Hindistanlıların bayramını Hollandalıların da kutlaması oldu. Böylece konuyu araştırmaya başladım. Araştırmalarım sonucunda öğrendim ki, şenlikleri Hollandalılar değil de, Sürinam'dan (Hollanda Guyana'sı) gelen ve Hindistan kökenli Hollandalılar kutluyorlar. Yani Hollandalılar 16.yüzyılda esir ticareti yaparken Hindistan'dan Orta Amerika'ya götürdükleri insanların efsanelerini de birlikte götürmüşler. Şimdi de çokkültürlü bir toplumda kültürlerin bir arada yaşamaları için yoğun çaba göstererek ayrı kültürel mirasları da Hollanda kültürünün bir parçası yapmaya çalışıyorlar. Fakat olayın en güzel yanı efsanenin bir başka ülkede de olsa her yıl soluk alıp vererek yaşamasını sürdürmesidir.

Bu kısa açıklamadan sonra efsanenin konusunu oluşturan Prens Ramajana ve karısı Sita'nın öyküsünü anlatalım.

Kaynaklara göre öykü şöyle:

Çok uzun zaman önce Hindistan'da Dasrath adında bir kral varmış. Bu kralın dört oğlu varmış. Oğullarının en büyüğü Ramajana imiş. Halk kendine yakın bulduğu için Prens Ramajana'ya kısaca Rama diyormuş. Prens Rama, geleneklere göre kral adayıymış ve halk tarafından da çok seviliyormuş. Halk kralın yaşlandığını sık sık dile getirerek, bir an önce Rama'nın kral olmasını istiyormuş. Fakat Rama çok dürüst bir insan olduğu için kurallara uyarak, kral olacağı zamanı bekliyormuş.

O sıralar yaşlı Kral Dasrath ikinci kez evlenmiş. Bir süre sonra da ikinci karısından bir oğlu olmuş. Oğlu olduktan sonra kralın genç karısı kara kara düşünmeye başlamış. Öyle ki, kocasından sonra Prens Rama'nın kral olacağı aklına geldikçe, uykuları kaçıyor, lokması boğazında düğümleniyormuş. Kendi hükümranlığını sürdürebilmek ve oğlunun kral olabilmesini sağlamak için yollar araştırmaya başlamış. Sonunda istediklerini elde edebileceği bir hile bulmuş. Durumu sezdirmeden yaşlı kocasının iyi bir anını beklemiş. Bu an gelince de derin derin iç çekmeye başlamış.

Karısının bir dediğini iki etmeyen Kral, iç çeken karısına ne derdinin olduğunu sormuş. Kurnaz kadın hemen ona:

-Sen evlenmeden önce bana, karım olursan senin iki dileğini yerine getireceğim demiştin, diye söylemiş.

Kral Dasrath:

-Doğru, demiş. Sonra da, neler diliyorsun benden? diye sormuş.

Kurnaz kadın, biraz da nazlanarak:

-Birinci dileğim benim oğlum Prens Bharat'ın senden sonra kral olması, ikinci dileğim ise; Prens Rama'yı on dört yıllığına başka bir ülkeye sürgün etmen, demiş.

Kral, bu istekleri çok garip karşılamış ama karısına verdiği sözü de yerine getirmiş.

Böylece Prens Rama karısı Sita ve kardeşi Latjhman ile bir başka ülkeye sürgün edilmiş. Bu ülke Sri Lanka'ya çok yakınmış. O zamanlar Sri Lanka'da Ravanna adında kötülerin kötüsü bir kral varmış. Kral Ravanna,

prens Rama ve karısı Sita'yı çok iyi tanıyormuş. Hatta Sita'nın dillere destan güzelliğni de biliyormuş. Onların sürgün edildiğini duyunca kötü yüreği heyecanla çarpmaya başlamış ve ne pahasına olursa olsun güzel Sita'yla evlenmeyi düşünmüş. Fakat Sita kocası Prens Rama'yı çok seviyormuş.

Bütün tuzaklarını deneyip Sita'yı elde edemeyen Kral Ravanna, bir gün giysilerini değiştirip dilenci kılığına girmiş. Prens Rama ve kardeşi Latijhman'ın evde olmadığı bir sırada dilenci kılığındaki Ravanna kapının önüne gelerek Sita'dan sadaka istemiş. İyi yürekli Sita sadaka vermek için kapıyı açınca, Kral Ravanna onu yakalamış. Önce dil dökerek razı etmeye çalışmış ve ona aşık olduğunu söylemiş. Fakat Sita kocasından başka kimseyi sevemeyeceğini ve ölse de başka kimseyle evlenmeyeceğini söylemiş. Kral Ravanna, Sita'nın iyilikle kendisiyle evlenmeye razı olmayacağını anlayınca, onu tutsak edip Sri Lanka'ya doğru yola çıkmış. Yakındaki ormanlarda onu bekleyen askerleri de onları izlemiş.

Prens Rama ve kardeşi eve dönüp olayı öğrenince çok kızmışlar ve az sayıdaki askerleriyle kötü kralın arkasına düşmüşler. Geçtikleri ormanlar çok sık olduğu için yollarını kaybetmişler. Yollarını kaybettiklerini gören ayılar ve maymunlar onlara yardım etmiş. Böylece kestirme yollardan hızla yol alan Prens Rama'nın askerleri, kısa zamanda Kral Ravanna'nın askerlerine yetişmişler. Fakat Kral Ravanna'nın askerleri çok olduğu için doğrudan saldıramıyorlarmış. Böylece savaş uzadıkça uzuyormuş. Sonunda Kral Ravanna'nın akerleri yenilmiş.

Sita tutsak olduğu günlerde karanlık bir yere hapsedildiği için sürgün günlerini saymayı unutmuş. Fakat Prens Rama bir yandan savaşırken, bir yandan da sürgününün biteceği günü hesap ediyormuş. Karısı Sita'ya kavuştuğu gün, karısına:

-Sita benim bugün en mutlu günüm, hem sana kavuştum, hem de sürgünümüz sona erdi. Haydi şimdi kendi ülkemize gidiyoruz, demiş.

Sita da çok sevinmiş ve hep birlikte yola çıkmışlar. Bu iyi haber daha Prens Rama ve karısı Sita yoldayken Hindistan'da duyulmuş. Halk sokaklara dökülmüş. Ülkeyi bir bayram havası sarmış, çünkü kral öldükten sonra halk çok acı çekmiş. Herkes Prens Rama'nın dönmesiyle bütün kötülüklerin biteceğine ve karanlıklardan kurtulacaklarına inandıkları için onların ülkeye ayak bastıkları gün, büyük şenlikler olmuş. Diyalar yakılarak karanlıklar aydınlatılmış.

Böylece efsanevi öyküye göre iyiler kötüleri yenmiş, aydınlık da karanlığa galip gelmiş.

MASAL

ışıl
ince
su boyunca
cılız kavak fidanları dikerdik
diplerinde sevişirdik

(hakederdik sevişmeyi ancak
yararlı bir işten sonra)

su muydu
sevgi miydi
kavakları bunca
uzatıp gürleştiren

sarılmalık olurdu her biri
üç kış geçer üzerinden

yeni toplanmış buharlı
bir demet dağ teveğince
tutardım kalçalarını

çoğu zaman
ayırdı yoktu ellerimizin
avluya bırakılan kürekten yabadan

işleyen araçlar gibi
umutsu ışıltılar saçardı
parmaklarımız da

yemyeşil dalgalanırdık ufka
yemyeşil dalgalanırdık güne
koynumuzda keklik yumurtası
kır menekşesi
ay altın bir balta gibi
budardı geceyi çabucak

bir atım vardı alapaça
kara giderdim dağ doruklarına
sıcak içilmezdi tatlı şarap

Umut GERMEÇ

Beyoğlu... Beyoğlu...

Zühtü BAYAR

Ben, Beyoğlu'nun binlerce aşığından biriyim. Ancak diğer Beyoğlu sevdalılarından; Beyoğlu'ndan dışarı çıkıp başka semtlere, (iş için de olsa) gitmemek gibi bir fanatizmle ayrılırım. Bu yönümü bilmeyen bazı kimseler; toplantı, konuşma ve paneller için yapılan çağrıları geri çevirişime bir anlam veremezler. Onlara genellikle şunu söylerim: "Beyoğlu'ndan dışarı çıkmam. Çıkarsam tam çıkarım ve İspanya'ya giderim."

Fanatizm iyi birşey olmayabilir. Ama karakterimizin bir parçasıdır ve bizi "biz" yapan özelliklerimizden başlıcasını oluşturur.

Yirmi altı yıldan beri Beyoğlu'nda oturuyorum. Ondan önce de işlerim biter bitmez hemen kapağı Beyoğlu'na atar; o zamanın içkievlerinden birinin limanına yanaşarak palamarı bağlardım. Çocukluğum ise yine yarı yarıya Beyoğlu'nda geçti sayılır. On-onbir yaşlarımdan beri en tutkun olduğum alışkanlığım, İstiklâl Caddesindeki dükkanların vitrinlerini seyretmekti. Bu dükkanlar içinde en ilgilmi çeken de; vitrininde 8 mm'lik oyuncak bir sinema makinesinin sergilendiği eski "Japon Mağazası"ydı. Bu mağazanın vitrini önünde, İstanbul'un yoksul semtlerinden gelmiş diğer çocuklarla birlikte renkli düşlere dalar, uzak ülkelere hayalî yolculuklar yapardık.

Beyoğlu, bölük pörçük anılarım içinde; çekme katında eleştirmen Asım Bezirci'yle oturup rakı içtiğim, "Degüstasyon"; şair Hasan Hüseyin ile beyaz örtülü masalarında ördek çorbasını mideye indirip, Rus votkaları devirdiğim "Rejans" ve öykücü Muzaffer Buyrukçu ile sonu gelmez söyleşilere daldığım eski "Papirüs"le çok gerilerde kaldı. Şimdiki Beyoğlu, artık "rock bar"ların yanısıra kaval ve bağlama çalınan "Anadolu Pop" barlarıyla; kırkını çoktan aşmış aşufte bir hatunun harap yüzüne acemice çekilmiş makyaj boyalarına benziyor. İki ayrı kültür yaşanıyor Beyoğlu'nda: Biri yüzü batıya dönük, çağdaş kültürle haşır neşir, öbürü ise yüzü karanlıklara dönük mollaların denetiminde buram buram feodal kokan bir kültür. Ve bu herc-ü merc içinde sırtlarında meşin ceketleri, ayaklarında motosikletçi postalları, bellerinde zincirleriyle yaş ortalamaları yirmiyi zar zor bulan metalci gençlik, çağı yakalamaya çalışıyor. Altmışlı yılların başlarnıda şair Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın akşam sefasına çıktığı, Salâh Birsel'in haftanın en az üç günü boydan boya adımladığı, Hüseyin Avni Dede'nin kitap ve şiir şergileri açtığı İstiklal Caddesi, şimdi kağıt mendil satan sübyanlarla, tinerci çocukların istilasına uğramış durumda.

Dersaadet, imparatorluğun ihtişamlı başkenti idiyse, yapıları arasında neo-klasik üslupta birçok apartman rasgelinen Pera, (Beyoğlu)da bu ihtişamlı başkentin gözbebeğiydi. Beyoğlu beş imparatorluk diliyle, altı farklı ulusu ve onların kültürlerini birarada barındıran, dünyanın bir başka köşesinde zor rasgelinebilecek ender semtlerden biriydi. Beyoğlu, Cumhuriyetin ilk yıllarnıda bu niteliğini titizlikle korumuştur. Ama Türkiye toplumunda son on yıl içinde oluşan sosyo-kültürel değişimler, Beyoğlu'nun bu eski kimliğini yoketti. Zaman ve onun acımasız gerekleri, Beyoğlu'nu sokaklarınıda torba pantolonlu, sakallı, sarıklı erkeklerle, rahibe kılıklı müslüman kızların dolaştıkları bir medrese bahçesine çevirdi.

Beyoğlu bu durumdan kendini kurtarabilecek mi?

Elbette... Onu bu acıklı kılığa bürünmeye zorlayan "zaman ve gerekleri", gelecekte onun kurtarıcısı da olacaktır.

O günü sabırla bekleyeceğim.

Öfkesinde volkan patlıyor
Sonra sağnak yağışta
Hıçkıra hıçkıra ağlıyor
Sarıl sevgilim sımsıkı
Bak
Tanrı aşık olmuş.

Hulusi DOĞAN

Batıda Gençlikle İlk Kucaklaşmalarım

Almanya notları-2

Güngör GENÇAY

Heyecan yük olur mu?

Düsseldorf'la gideceğimiz kamp arasının, arabayla yaklaşık üç-üç buçuk saat sürdüğünü söylüyorlar. Bir yandan yol arkadaşlarımla konuşurken, zaman zaman da heyecanlarımın arasında dolaşıyorum.

Çok kullanıldığını sandığım bir sözde "ilkler unutulmaz" dendiğini anımsarım. Demek ki, insanlar ilk kez yaşadıkları olaylardaki heyecanlarını bilinçlerine taşıdıkları, daha sonra da bilinçaltlarına yerleştirdikleri için ilkler unutulmuyor. Ya da ben böyle bir sonuç çıkarıyorum. Heyecanlandığım ilk olayı düşünüyorum. Ama bir türlü bulup çıkaramıyorum. Tam Avrupa'ya ilk kez çıkmış olmamla işi kapatmak istiyorum ki; çocukluğum elimi bırakmıyor.

Manisa'nın bir zamanlar kavunuyla ünlü olan Kırkağaç ilçesinde oturuyoruz. Ben daha okula gitmiyorum. Sonradan anlattıklarına göre, beş yaşında ya varım, ya yoğum.

Babam, bir şeyler yazdığı kâğıdı elime tutuşturarak beni manifaturacıya gönderiyor. Ben, şimdi adını unuttuğum o manifaturacı amcaya kâğıdı veriyorum; o da bana orta büyüklükte, karton bir kutu uzatıyor. Kutuyu kolumun altına kıstırıp, evin yolunu tutuyorum.

Bu olayın geçtiği dönemde yaşayan büyüklerden çoğunun hiçbir zaman anlayamadıkları öylesine bir heyecan ve öylesine bir merak içindeyim.

Sonuçta dayanamıyorum. Yolumun üzerinde bulunan küçük arsadaki tümseğe oturup, kutuyu özenle açıyorum. Birkaç parçadan oluşan bir çocuk giysi takımı çıkıyor karşıma. Her birine ayrı-ayrı bakayım derken, bir parçasını rüzgâr alıp götürüyor.

Yapacak birşey yok. Gözyaşı sığınağımla, yük olmuş heyecanımla birlikte; ağırlığı tonlara ulaşan kutuyu, eve taşımağa uğraşıyorum.

Şimdi arabayla kampa giderken, Kırkağaç'ta bir parçasını kaybettiğim bu giysiyi, biraz önce tanışmadan uçak arkadaşlığı yaptığım kadının kucağındaki eski giysili çocuğa giydiriyorum. Tam da üstüne uygun düşüyor. Babası olduğunu sandığım adam, kadının yanında oturan kız çocuklarından birine çıkışıyor. Kadın, kızgın bir biçimde adama dönerek:

"Sorunlarını çocuklara bağırarak çözemezsin," diyor. Adam susup, başını ters tarafa döndürüyor. Daha sonraki konuşmalarından; beş kişilik bir aile olduklarını, dört yıldır çalıştığı işyerinden haber verilmeden işten atıldığını öğrenmesi üzerine, apar topar Almanya'ya döndüklerini öğreniyorum.

Tam arkalarındaki sırada, kara çarşaf giydiği halde yüzünü gösteren ve de bir yandan kucağındaki kafesin içinde bulunan kuşla konuşurken, bir yandan da ön koltuktaki fısıltılara kulak kabartan bir kadın oturuyor. Kollarındaki altın bilezikler ise, çocuklu kadına nisbet yapar gibi şıkırdıyor.

Babası işsiz kalan aile bireylerinin tektek yüzlerine bakarken, sömürünün olduğu her yerde emeğin kavgasını görüyorum.

Yol arkadaşlarımdan biri;

"On dakika sonra kampta olacağız abi," diye sesleniyor.

Kendime geliyorum. İlk kez çıktığım bir Avrupa ülkesinde, yüksüz bir heyecan içinde olup olmadığımı tam olarak anlayamasam da yine seviniyorum.

Kampa doğru

Saatlerce, sağı ve solu ağaçlarla kaplı olan ve tertemiz hava solunan bir yolu geçiyoruz. Ülkemin ormanlarındaki yanık ağaç kütükleri, utancından yüzünü kapatan bir ağaçsoylular olarak resimleniyor karşımda.

Gözlerimi, başka bir tarafa,belki de kendimden kaçırıyorum.

Yeşil, gülücüğünü yağmur olarak sunduğu için, herkesin güneşe özlem büyüttüğünü söylüyorlar. Ama yağmur yağmıyor. Temmuz rüzgarının kararan bir akşam içindeki okşayışı, ılık bir nefes gibi yüzümüzle sarmaşıyor.

Gelişmiş bir ilçe görünümünde olan, ya da bu denli bir yerleşim yerinin ışıklarını içinde taşıyan aydınlığa doğru hızla akıyoruz. Kısa bir süre sonra, kalbinin orta yerinden geçerek çıkışa yakın bir yerden sola dönüyoruz.

Arabayı süren arkadaş, Morbach Köyü'nün dışından DİDF Gençlik kampının yokuşuna doğru tırmandığımızı söylüyor.

Tek-tek göz kırpan ışıklar, giderek yakınlaşıp daha çok belirginleşiyor. Saat: 22.30 sıralarında kampa ulaşıyoruz. 27 Temmuz 1997 Pazar günü başlayan kampa, içinde bulunduğumuz ve tüketmeye vardığımız günü de saymazsak, üç gün gecikmeyle katılmış oluyoruz.

Kamp deyince aklıma ilk gelenler, çingenelerin göçebe yürüyüşleri sırasında, ailelerin plâjlara yakın yerlerde ve de yalnız fotoğraflarda görüp, gazetelerde okuduğum dağcıların kurdukları kamplar oluyor.

Bir de gençlik yıllarımızda, yerleşik kişileri çok az olan bir adada dört arkadaş kamp kurmuşluğumuz. Üç aya yakın sürdürdüğümüz o kamptan, tarzana benzer bir görünümle İstanbul'a dönmüştük. Ama, şimdi kafamda tasarımı olmayan bir kampla karşılaşıyorum.

Hoşgeldiniz

Kamp gündüz gibi. Hayır, elektrik ışıklarından ötürü değil, kaynaşan ve gittikçe çoğalan insanlardan ve bu insanların yarattığı güzellikten ötürü. Üstelik kampa katılan üç yüz kişiye yakın insanın ağırlıklı sayısını gençler oluşturuyor. Çoğunlukla Almanya'nın çeşitli kentlerinden ve Hollanda ile Fransa'dan gelmişler.

İlk hoşgeldin, telefonla tanışmış olduğum kampın sorumlularından Savaş Doğan Koyupınar'dan geldi. Sonra, ilk günün, daha doğrusu ilk gecenin ayaküstü tanışma ve konuşmaları sürdü.

Zaman yeni günün içinde ilerlerken, ben üzerimdeki yorgunluğun etkisiyle yatmağa; gençler ise arka bahçede kamp ateşini yakmağa gidiyorlardı.

Güngör Gençay
DÜŞÜNCENİN MUSLUĞUNDAN
Fiatı: 200.000 TL.
Gerçek Sanat Yayınları

VİTRİNE BIRAKILAN AŞK BİTER

Sevdin onu
yaşamının bir yerlerine usulca bıraktın
geceye çekilirken gövden
sabahı bekleyen gün ışığı
orda kalacak sandın
duymadın elleri ne kadar soğuktu
görmedin yalnızdı korkuyordu
sevdin...
yitip giderken gün
menekşeler çırpınıyordu.

YAŞLILIK

ten öldü
menekşeler
toprağı bırakıp gittiler
titreşerek yanan bir mum kaldı
umudu besliyor

Berrin TAŞ

Tıp'da Etik

Nermin ERSOY

Bugün hangi gömleği giysem? Yeni bir araba almalı mıyım? Evlenmeli miyim?, İşyerimde çalışmayan arkadaşımı patrona söylemeli miyim?, Diğer bir kişiyi de ilgilendiren sırrı söylemeli miyim?, Arabamla bir yayaya çarptığımda durmalı mıyım yoksa kaçmalı mıyım? gibi, günlük yaşantımızın her anında bazı tercihler yapmak durumunda kalırız. Bazen, bu tür tercihler yaparken neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar vermekte güçlük çekeriz. İşte etik, tüm tercihlerimizde olmasa bile ahlaksal boyutu olan tercihlerimizde bize rehberlik eder. Ahlaksal olarak yanlış ve doğru olan hakkında fikir yürütmemizde kullanabileceğimiz bilgiyi verir. Örneğin; neyi giymemiz ya da yeni bir araba alıp almamamız hakkında bize yön gösterici olmayabilir. Çünkü bunlar etik tercihler değildir. Fakat bir şeyler çaldığını gördüğünüz kişiyi ihbar edip etmeyeceğimiz, diğer bir kişiye de ilgilendiren sırrı paylaşıp paylaşamayacağımız, kazadan sonra kaçıp kaçmayacağımız gibi kararlar etiğin konusudur. Çünkü etik, değer sorunlarıyla hesaplaşma gerekliliğidir. Tıp'da da verilmesi gereken pek çok tercih / karar etiğin konusudur. Örneğin; toplumu ya da yakın çevresini tehdit eden bulaşıcı hastalıklarda hastanın sırrını korumalı mıyım?, hastaya tanısıyla ilgili tüm gerçeği söylemeli miyim?, reşit olamayan bir genç kıza kürtaj yapmalı mıyım?, sınırlı sayıdaki tıbbi hizmetlerden hangi hastamı neye dayanarak yararlandırmalıyım?, ölme riskine rağmen önerilen tedaviyi reddeden hastamı serbest bırakmalı mıyım?, hatalı tıbbi uygulama yaptığını bildiğim meslektaşımı ihbar etmeli miyim?, gibi kararlar günlük tıbbi uygulamlarda sıklıkla karşılaşılan ve çoğunlukla da hekimi ikileme düşüren etik sorunlardır. Tıp'da etik, tıbbın çağlar boyunca gelişimiyle ilgili olmuş ve hasta-hekim ilişkisini yönlendirmiştir. Her çağda tıbbın özünü oluşturan insancıllık korunmaya çalışılmıştır. Fakat ilk çağ uygarlıklarında, örneğin; Ebers papirusunda (Mısır Tıbbında) ya da Hipokrat Külliyatında etik, tıbbi uygulamanın küçük bir parçasını oluşturmakta ve hekimlik bir zanaat olarak kabul edilmektedir. Plato ise, tıbbı ahlaksal bir sanat olarak kabul etmiş ve zanaat ile sanat arasındaki farkı açıklamıştır. Plato'ya göre sanat; ahlaksal bir amaca sahiptir, oysa teknik etkinlik olan zanaat'ın kendisi bir amaçtır. Bu bağlamda tıp; ahlaksal amacı teknik etkinlikten ayrılamayan bir sanat olarak düşünülmelidir. Tıbbın bu şekilde tanımının kabul edilmesiyle etik tıbbın kalbine yerleşmiş oldu (1). Son yıllarda da görüldüğü gibi tıbbi teknolojinin baş döndürücü bir hızla gelişimi ve başarısı, tıbbın teknik amacının (araçlar) daha başarılı olduğunu göstermektedir. Örneğin; yeni yardımcı-üreme teknikleri, gen tedavileri, yapay organ çalışmaları ve klonlama. Bu yeni tıp teknolojilerinin kullanımının yanlış ya da doğruluğu konusunda yapılan tartışmalar, tıbbın ahlaksal amacı ile temellendirilmeye çalışılmıştır. Elbette yanlış olan teknolojinin kendisi değil, sadece tıbbi teknolojilerin getireceği yararların ahlaksal yararlar açısından yeterince irdelenmemesidir. Bu durum yani tıbbın teknik yönünün hekimler tarafından da rağbet görmesi ve hekimlerin karmaşık tıbbi teknolojik bilgiyle daha fazla ilgilenmesi, hasta hekim arasındaki mesafeyi artırdı. Öyle ki kendisini müşteriye hizmet eden bir iş adamı olarak gören hekim sayısı arttı.

Buna bağlı olarak da hastaneler hayırsever kurumlar olmaktan çıktı ve sağlık endüstrisi oluştu. Dolayısıyla tıp ahlakını ve statüsünü korumak için tıp, temel insani değerlerle anlayışını, amacını ve sorumluluklarını gözden geçirmek, yenilemek durumunda kaldı. Her bir tıbbi kararın ayrıca bir etik karar olduğunun genel kabul görmesiyle birlikte tıp fakültelernide etik eğitime ağırlık verilmeye başlanmış oldu. Çünkü tıp etiği eğitimi; hekimin, günlük tıbbi uygulamalarda etik karar vermek durumunda olduğunda neyin doğru, neyin yanlış olduğu konusunda yaşadığı ikilemlerle baş etmesine yardımcı olabileceği gibi, tıbbi-etik kararın hasta açısından (bazen toplum) da sonucunu düşünmesine, hatta daha özenli, duyarlı davranmasına yardımcı olabilecek bilgiler sunmaktadır. Hekimin kendini tanımasına, değerlerini sınamasına olanak sağlayabilecek olan tıp etiği, mesleksel değerlerin, dolayısıyla meslek statüsünün korunmasına yardımcı olmaya başladı. Hasta-hekim ilişkisi boyutunda önemli rol oynayan kişisel, sosyal, ekonomik, dini değerler bazen hasta-hekim ilişkisini zedeleyebilmektedir. Hekim ile hastanın değerleri birbiriyle çatıştığında yani hekimin kişisel ve mesleki değerleri ile hastanın kişisel değerleri farklılık gösterdiğinde hekim; kendi değerleri ya da geleneksel tıp ahlakı anlayışı olarak isimlendirilen -hastasını koruyan, kollayan baba gibi gözeten- hekimlik değerleriyle hastasının değerlerini göz ardı edebilmektedir. Örneğin; hasta, hekiminden kendisiyle ilgili tüm gerçekleri söylemesini isterken, hekim, hastanın gerçeği öğrenerek daha fazla üzülmemesi hatta tedaviyi reddetmemesi için

hastadan gerçeği gizlemeyi doğru bulmaktadır. Çünkü ilk ödevinin hastasına zarar vermemek olduğunu bilmekte ve gerçeğin hastasına zarar vereceğine inanmaktadır. Hekimin içine düştüğü bu ve benzeri çelişkiler birer etik ikilem olmaktadır. Tıp da etiğin önem kazanmasıyla bu ve benzeri durumlarda; hekimin, kendisine ne yapmalıyım? Ne yaparsam doğru olur? Nasıl yaparsan kendimi daha rahat hissederim? gibi soruları sorması sağlanmış olabilecektir. Çünkü tıbbi etik, hekimin kendi değerlerini tanımasına yardımcı olabildiği gibi, hastasının değerlerini anlamasına da yardımcı olabilmektedir. Yüzyıllarca toplumun yaşam kalitesini yükseltmeyi hedeflemiş olan tıp, insanlığa daha yararlı olabilmek için geleneksel yöntemlere meydan okumuş, yenilikler getirip yeni sorumluluklar yüklenmiştir. Hekimlerin bu kadar ağır bir yük altında kalmaları bazen tartışılmışsa da hekimliğin ayrıcalıklı bir meslek olması nedeniyle doğal olarak sorumluluklarının da ağır olacağı kabul görmüştür. Tarih boyunca yüklendiği bu ağır ödev onu yüceltmiş, fakat değişen sosyal yapılanmalara ayak uyduramayan mesleksel değerler, toplumun beklentilerine cevap vermekten uzaklaşmaya başladığı için "iyi hekim kimdir" ve "iyi hekimlik ne demektir" soruları tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Hipokrat zamanından beri iyi hekim; bilgili, becerili ve hastası için her zaman en iyiyi yapmaya özen gösteren, asla zarar vermeyen, fedakar, güvenilir insan olarak kabul edilmiştir. Günümüzde geleneksel hekimlik anlayışı olarak değerlendirilen bu tür tutumların bazıları paternalistik-baba gibi-hekim tanımlamasına girmektedir. Oysa günümüzde, bireyin insan olmakla elde etmiş olduğu saygı gereği (tıp'da bireye saygı ilkesi bağlamında değerlendirilmektedir), birey hasta olduğunda da kendisi için doğru ya da uygun olana karar vreme hakkına sahiptir ve kendisi için en iyi olana bireyin ancak kendisinin karar verebileceği kabul edilmektedir.

Tıbbın ahlaksal amacının yerine getirilebilmesi için hekimin yüklenmek durumunda olduğu ağır etik ödev ve yükümlülükler, hekimin; tarafsızlık, bilimsel doğruluk ve vicdanlılık gibi erdemlerin yanında, hastanın iyiliğini isteyen, hastanın yararına davranan teknik kişi olmaktan öte, insancıl, doğru sözlü, dürüst, sadık, güvenilir, adil, akılcı, ölçülü, cesur olması, ayrıca etik haklara (hasta hakları gibi) saygılı, etik ödev ve yükümlülüklerden haberdar olması beklenmektedir.

1 *Loewy E.H. Teaching medical ethics to medical students. Journal of Medical Education, 61(8): 661-665, 1986.2.Pellegrino E.D.A concept of professional ethics in medical education. XIV th Round Table Conference. Mexico City. 1980, 172-179.*

Dağ Gölleri

İsmet Alıcı; *"İnsanın insanlaşma mücadelesinde bir ayağa kalkış şiiri"*

Ruhan MAVRUK

Merhaba sevgili İnsancıl okurları. Bundan böyle Dağ Gölleri adlı köşede sizlerle birlikte olacağım. Yaklaşık bir buçuk yıldır Çevre Radyo'da aynı adla yayınlamakta olduğum söyleşileri derinliği önemseyen, ıssız yetenekleri denize kavuşturmayı amaç edinmiş olan İnsancıl Dergisinde de sürdüreceğim.

Hızla kirletilen dünyamızda emperyalist güçler insanı, değerlerine yabancılaştırmaya, gerçek kültürel birikimini engellemeye ve sanatın ince duyarlılığından uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Çünkü bunlar onu derinleştirir, bir kadeh gibi doldurur yüreğini. Derinlik, incelik ve estetikle donanmış bireylerden de kolayca güdülebilecek bir sürü yaratılamaz.

Bu köşede dağ göllerinin serinliğini taşıyan ve "tanınması gerekenler" diye nitelendirdiğim güzel insanları sizlere ulaştıracağım. Bu amaç çerçevesinde yitirmeyi hiç istemediğim bir ilkem var; sınırsızlık. Dağ gölümüz kimi zaman bir edebiyatçı, kimi zaman bir müzisyen, tiyatrocu ya da heykeltraş olabilir. İnsandan emekten yana bir sanat görüşü ekseninde farklılıklar taşıyabilirler aralarında, unutmayalım ki önümüzdeki döneme ışık tutacak özelliklerin başında arayış gelmektedir. kuytularda yeşeren filizler kadar, yetkinliğini kanıtlamış ustaları da yakından tanıyabileceksiniz. Kısacası dağ gölleri kadar sade, içindeki çocuğu hiç öldürmemiş tüm sanat emekçilerine açık kalbimiz.

Yüreğimdeki tüm fırtınaları, o çok sevdiğim yağmurları bile vereyim onlara, yıkasınlar yeşil yaprakların üzerindeki tozları ve gerçeğin üstünü gri bir tül gibi örtmüş olan sığlık perdesini savurunlar. Sevinci, hüznü, korkusu, cesaretiyle, toplumsallığı ve bireyselliğiyle bir bütün olan yaşamın sanatını sunsunlar.

Düşünmekten ve düşlemekten hiç vazgeçmeyin. Cevabı tufanlar yaratacak sorular sorun kendinize. Her şey karşıtıyla çelişerek gelişir, bunu hiç unutmayın...

Sevgili okurlar, ilk dağ gölümüz bilinci ve duyuncu kadar, yalın söylemi, sese ve sözcük seçimine verdiği emekle hızla yükselen şiiri, sade kişiliğiyle gerçek bir dağ gölü: Şair İsmet alıcı. Acı ve direnişi diyalektik bir bağ içinde veren sanatçı yaşamdan aldığı somut, çarpıcı imgeleri, özgünlüğünü hemen sezdiren söylemiyle okurun ve adil eleştirmenlerin ilgisini çekti. İlk ve tek kitabı olan Farenin Ölüm baladı'ndan son şirine kadar güvenli kanat çırpışlarını izleyebildik. Önümüzdeki dönemlerde somut şiire damgasını vuracak güçte ve azimde...

Sanat doğası gereği devrimcidir. Eski ve yalnış olan herşeye saldırır. Yaşam sürekli bir değişim halindedir. Sanatın, değişen yaşamı ve doğmakta olan yeni dünyayı yansıtabilmesi için sanat sınıflamalarını ve yöntemlerini yeniden biçimlendirme yolunu seçmeliyiz. Geleceğin önünü açmak için cesaret gerek ve zorla karşı bir tutku. Bedeli ne olursa olsun. Tabii ki, "dünyayı kuran ve kurtaracak olanların emekçi insanlar olduğunu"unutmadan...

-Hoşgeldiniz. İsmet Alıcı'yıkendi sözcükleriyle tanıyabilir miyiz? Hangi kervanlarla nerelerden geldi, böyle taşları aşa aşa, hangi menzile koşmakta, özgün yönleri nelerdir?

-Özgün yönlerim yok diyebilirim. Sıradan bir insanım. Duyarlılık ve gözlem tüm insanlarda bulunan bir olgu olduğundan, ben bunları özgünlük saymıyorum.

-Bu denli sade bir insan da sıradanlıktan taşıyor ama. Bazen İsmet alıcı'yı solgun, yüzünde karmakarışık bir ifadeyle görebiliyoruz. Derinliklerini hep şiirlere sakladığından mı?

Malatya'da doğdum. Tek katlı evlerin bahçelerinden meyva çalarak büyüdüm. Nisanla birlikte ağaçlar çiçek açtı mı Malatya kar kaplamış bir il gibi dururdu.

Beyaz çiçeklerdi hep, çocukluk gibi. Özal'la birlikte ve ikinci ordunun Malatya'ya gelmesiyle betonarme bir kent oldu. Artık kendi ilimi bile tanıyamıyorum. Ortaokul mezunuyum. Onyedi onsekiz yaşında ailemle birlikte İtanbul'a geldim. İstanbul'da su sattım, çorap, mendil, kitap, tişort abonman bileti sattım. Sonra su tesisatı işine başladım. Dört beş yılım inşaatlarda geçti. birara kendi çayocağımızda çalıştım. Şiiri dört yıldır yazmaya çalışıyorum.

-Pekiyi nasıl başladı şiir serüveni... Gerçi bazı yetenekler doğuştan vardır, hatta her insanın içinde bir şair vardır denir.Siz nasıl keşfettiniz içinizdeki şiiri?

-Ben de tüm insanlar da şiirin varolabileceğine inanıyorum. İçimde şiirin başlaması daha çok, toplumsal sorunların benim üzerimde yoğunlaşmasıyla ilintili. İnsanlara kendimi daha iyi ifade etme gereğinden dolayı, yeni bir araç arayışıyla şiire başladım. Böylece şiirle kendi sesimi insana duyurmaya çalışıyorum. Tabii ki bu ses benim olduğu kadar toplumun da. Şiire yönelmemin bir diğer nedeni de şu: Ülke ve dünyada toplumsal yabancılaşma ve bu eksende emek sömürüsü had safhada... Sömürünün yarattığı yabancılaşmadan dolayı, insanlar alabildiğine körelmiş, umutsuz, karamsar... şiirimle kendi yabancılaşmamı kırarken, aynı zamanda özgürlüğümü de yaratıyorum.

Yaşam mücadelesinin güzellemesi olan şiirimi insanlara yansıtırken onlardan biri olduğum duygusunu da iletiyorum. Bunun yanında şiirle yaşamlarına bir soluk, bir güç kattığıma inanıyorum. İnsan, diyorum çok engeller aştı, badireler atlattı, güzel bir dünya umuduyla geldi bugüne. Bence hiçbir güç durduramaz onu.

-Tüm bunlardan yola çıkarak şiri nasıl tanımladığınızı söyler misiniz? Sizce şir nedir?

-Ben şiiri,ağacın topraktan aldığı suyu dallarına, yapraklarına, meyvelerine pompalaması olarak görüyorum. Bir uyanış, yaşama sevinci... Fakat bu söylemi bile bazen kuşkuyla karşılıyorum: Hayat sadece umut değil, direnmek, coşku duymak değil. Umut umutsuzluğu taşır, yaşam ölümü, direnmek direnişsizliği... Karşıtları iyi bilmek gerek. O zaman gerçekliği topluma taşıyabilirim. Gerçekliği topluma taşıyabilmek için şunu bilmek çok önemli. İçinde bulunduğumuz toplum kendine ne kadar yabancılaşmışsa, kendimiz de o ölçüde yabancılaşmışızdır. Sanatçılar pürüpak, hiç kirlenmemiş insanlar, halk da yoğun bir kirliliğin içinde yaşıyor şeklinde bir sanrı var. Gözündeki çapağı silmeyenler koca dağları gösteriyor. Bu yüzden şiirimi kendimi sorgulama süreci olarak ele alıyorum. Bu sorgulamanın ne kadar yaygınlaşırsa o kadar toplumsallaşacağına inanıyorum.

-Proleter bir yaşam ve mücadeleci bir ruh... Şiirinizde ince bir duyarlılık da var. Bazen bir kedinin mırıltılarını duyabiliyoruz bazen vurulup düşen bir yoldaşın çığlığını. Biçim ve içerik olarak siz nereye oturtuyorsunuz kendi şiirinizi. Hangi ekole daha yakın duruyor?

-Biliyorsunuz, İnsancıl Dergisi toplumcu gerçekçiliği reddetmeyen bir tutum içinde. Onun belirli sakıncaları üzerinden kendini "insani gerçekçilik"çerçevesinde ifadelendiriyor. Kendimi şu an bir ekol içinde ifade etmekten yana değilim. Çünkü, toplumcu gerçekçilik ve insani gerçekçilik sorununu ve sorunlarını tam olarak kavradığıma inanmıyorum. Emekten insandan yana sanatı savunmak bu süreçte bana yeterlidir. Bir ütopyam var tabii ki. Tüm insanların şiir yazdığı, en büyük üretimin sevgi ve bilgelik olduğu bir dünya; yani sınıfsız, sömürüsüz bir toplum ideali.

-Sanatçının toplumsal ideallerini gerçekleştirebilmesi için, yalnızca görünen çelişkileri değil en gizli ve derinde olanları da yakalaması gerek. Örneğin kuyuya bakmadan kuyunun içindeki suyu görmek. Bu çelişkileri gösterebilmesi de gerek insanlara...

Tümüyle katılıyorum. Şairin en önemli yeteneklerinden biride soyutlama. Soyutladığının maddi yaşam içindeki somut dayanaklarını iyi görebilmeli. Bu da ancak felsefeyle olur.

-Sanatçının en kötü kıstırıldığı tuzağa değinelim biraz da: Ekonomik sorunlar. Yaşam mücadelesi içinde soyutlanmaya, yazmaya, yazdıklarını son evresine getirmeye zaman bulamıyor sanatçı. Siz nasıl zaman ayırıyorsunuz buna?

-Şiir olgunlaştığı zaman kendini hissettiriyor. Ben hangi koşulda olursa olsun kağıdı, kalemi alıp yazıyorum. Örneğin çay dağıtırken, çayı birilerine verip bir kenara çekildiğim oluyordu. Fakat yaşamını başka işlerle kazanan -sanatın dışında- insanlar için bu yeterli değil. Şiiri işlemek,teknik aşama başka zamanlara kalıyor. Gelişimi uzun bir evreye yayılıyor. Bu da hedefe giden yolu uzatıyor.

-Şu varki, gerçekten şiir yazılmalı, yaşanmalı... Şöyle diyor Yaşar Kemal: "insan çürümedikçe şiir çürümez". Tersi de geçerli tabii, "şiir çürümedikçe insan çürümez." Esas sorunda bence şiirin insana ulaştırılması. Bu noktaya gelmişken biraz star sistemine değinelim isterseniz:

-Önce şunu bilmek gerek ki star sistemi dediğimiz şey, sadece Türkiye ile ilintili değil. Yeni Dünya düzeniyle ortaya çıkan bir olgu. Bir ülkedeki yayın tekelleriyle emperyalist ülkelerin yayın tekelleri arasında kısmi veya bütünsel ilişki ağları var. Sanıyorum önümüzdeki süreçte bu olgu dünya yayın tekellerinin hega-

monyasıyla hedeflediği amaca ulaşacak.

Bu yayın tekellerinin birinci işlevi -gördüğüm kadarıyla- sınıflar mücadelesinin ortaya çıkardığı deneyimleri kullanarak, bu sömürü çarkını insanlara hoşgörü ile karşılatmak. Burjuva ideologları artık renkten renge bürünüyor. Bunu da "çokseslilik" adı altında empoze ediyor. Onlar için önemli olan dönemsel tavırlarının getireceği rant. Buna pragmatizm deniyor, ya neyse. Kişilik parçalanması bu ideologlar tarafından bilinçli bir şekilde politik bir hat olarak izleniyor. Bu ideolojik saldırının en önemli ekseni, insanı alabildiğine yalnızlaştırmak (insani değerler anlamında) ve düşünmeyen, tartışmayan, sorular sormayan Yeni Dünya Düzenine uygun bir varlık haline getirmek. Bugün felsefede pragmatizmin, sanatta postmodernizmin tartışılmasının nedeni biraz da bu. Ama her yeniliği pragmatizm ya da Postmodernizm diye algılamamak gerek.

Bugün Sanatta Star Sistemi adı altında tartışılan kurumlar, ne kadar demokrat görünseler de bu bir yanıltmaca çabasından başka bir şey değildir. Eğer star sistemine giren alanları derinlemesine bir eleştiriden geçirirsek iki olguyla karşılaşırız: Birincisi, piyasaya göre üretim, ikincisi Y.D.D'nin kültüre ilişkin programının uygulanması. Bazen bunu düşündükçe korkuyorum. İnsancıl çok yalnızlaştırıldı. Bu gerçekleri bağıra bağıra söylediği halde. Ne yazık ki Türkiye solu, mücadelenin bir yönünün de kültür alanında güç olmak olduğunu kavramış değil.

-Evet, kültürel mücadeleye daha sıkı sarılmak zorundayız. Bir zamanlar yanyana yürüdüğümüz insanları karşı saflarda görmek çok acı. Burjuvazi yılgın, çelişkileri tarafından kıstırılmış, değer yargıları çürüme içinde olan sanatçıları avucunun içine alıyor. Star sistemi bazen de cinselliğin abartıldığı, metalaşmış ilişkilerin kutsandığı yapıtları lânse ediyor piyasaya. Bunun yanında devrimci dinamik taşıyan, insanın yabancılaşmasını kıran yapıtlar bilhassa gözardı ediliyor. Yaşamın içeriği boşaltılmak isteniyor.

-Doğru. Ama bu da tepkisini doğuruyor, bu tepkinin güçleneceğine inanıyorum.

-Sayın İsmet Alıcı, dilerseniz şiire dönelim yine. Şiirinizin öz ve biçimsel yapısına değinelim. Halk ve Divan Edebiyatından aldığınız etkiler var mı? Örneğin uyak, hece vezni, aruz vezni, çeşitli söz sanatları gibi. Ya da sorularımın yerini değiştireyim. Önce şunu sormak istiyorum. Önce öz mü gelir senin için, biçim mi?

-Öz ve biçim birbirinden ayrılamaz. Fakat benim şiirlerimde içeriğin biçimi belirleme eğilimi var. Yaşamayı içerik olarak algılarsak, yaşamın yarattığı ilkelerin etrafında disipline olmayı da biçim olarak algılayalım. Sorunum da burada işte; kendimi fazla disipline edemediğimden, şiirin biçimsel sorununa eğilmekte biraz "miskinlik" edebiliyorum.

Bu ülkede her şair halk ve divan edebiyatından çekirdekler taşır. İkisi de kendi tarihselliği içinde şiire sızmıştır. Bir şair böyle köklü bir edebiyat kültüründen etkilenmedim diyorsa, ortada bir sorun vardır. Ben de etkilendim. Fakat divan ve halk edebiyatının biçimsel yanları (Aruz, hece vezni, uyak sistemi) aşıldığından bu formlar şiire direkt olarak yansımaz. Bunların statükocu yanları aşıldı diyoruz, özgür koşuk kalıpları kırdı. Özgür koşuk için de kalıp oluşmaz diye de bir mantık yok.

-Biraz da imgelere değinelim. Daha çok yaşamınızın içindeki nesnelerle imgelerinizi oluşturuyorsunuz. Bunun nedenini açar mısınız?

Bana göre var olan durum, o durumu belirleyen nesnelerle oluşturulan imgelerle yazılır. Bunun dışında davranmak o alanı yabancılaştırır gibime geliyor.

-Fakat, pek çok şair bir şiir yaratırken imgeyi doğadan mı yoksa yakın nesnelerden mi alayım şeklinde düşünmediğini söylüyor. Bunun duruma göre değiştiğini iddia ediyor. Bakış açısı, yaşanan, okunan her şey bilinç altına iniyor ve bazı çağrışımlarla şiir olarak gün yüzüne çıkıyor. Örneğin nehir, tufan, çavlan gibi yoğun hareket içeren doğa imgelerine mesajı yüklediğimizde de bir coşku yaratabiliyoruz. Bu da bir gerçek. Ben yaratıcılığın o denli sınırlanmasına gerek yok, diyorum.

-Bilinçli olarak yazan şairler bu çabaya giriyor. Konuya göre değiştiği bir yere kadar doğru. Örneğin Eylül'ü anlatırken doğadan imge almak anlatım için gerekli materyalleri verebilir. Ama işkencede ölmüş bir yoldaşın acısını doğadaki olgularla da anlatabilmekle birlikte, nesnel koşulları gözetmezseniz sadece bilinen bir olayı anlatmaktan öteye gidemezsiniz. Bu da şiiri acı, korku, sevinç, tasa gibi sonuçlar bildirgesi ve insana yaklaştırmak. Açıkçası feodal toplumun diliyle kapitalizm, kapitalistlerin diliyle de insanın şiiri yazılamaz. Piyasa diliyle farklı şeyler pazarlayabilirsiniz, ama şiiri asla.

-Doğrusu ben herhangi bir türden imgeye karşı olduğumu ifade etmek istemedim. Yalnızca doğallıktan yanayım. Biraz da sizin tercihleriniz nedir, bunu açmaya çalışıyorum. Şiirlerinizde ironiye de büyük ölçüde yer veriyorsunuz. Çok renkli ve etkileyici örnekler vermişsiniz bu yolla, örneğin kahramanlığı beklerken adlı şiirinizde olduğu gibi. Şimdi yabancılaşmaya değinelim biraz da. Susurluk'ta, bu yabancılaşmanın bir dışa vurumu. Toplumsal yoksulluk, eğitimsizlik hat safhada. Biz sanatçılar ne yapmalıyız buna karşı?

-Toplum içinde yoksulluğun ve yabancılaşmanın

ağırlığını en çok çekenler beden ve fikir emekçileri. Burjuvazi zorunluluğundan dolayı kendi kendine yabancılaşır. Onun zorunluluğu artı değere elkoyarak hayatını devam ettirmektir. Bunun için bir piyasa yaratması gerekir, bunun için de bir piyasa kültürü oluşturmak zorundadır. Yasalarını buna göre biçimlendirir burjuvazi. Sömürünün şekillendirdiği bu kültür sadece onu üreteni, yani burjuvaziyi etkilemez. Öyle olsaydı, burjuvazi iktidarı tezden yıkılır giderdi. Ama burjuvazi kendine yabancılaşırken etkilediği kitleyi de kendine yabanılaştırıyor. Ancak bu suretle varlığını devam ettirebiliyor. Sanatçının yapabileceği şu: Öncelikle sömürü çarkını aydınlatacak bir bakış açısı olmalı. Sonra, insanlığın kurtuluşu sorununu topluma taşıyabilmeli. Sanatçı çağını aydınlatmanın yanı sıra insanoğluna kendine ait bilinci de götürmelidir.

-Şiirle yaşam içiçe derim hep. Şimdi yine şiire dönelim dilerseniz. Hangisi ağır basıyor, esinmi çalışma mı?

Sizin bir sözünüz var: "Ben birisine haksızlık yapsam o gün şiir uzaklaşır benden.." Tabii, şiir de bu sorgulamaların içinden çıkıyor. İnsanın insanlaşma mücadelesinde bir ayağa kalkış şiir.Esin dışardan gelen vahiy gibi bir şey. Hayır, ben yaşıyor, sorguluyorum, düşünüyorum... Tüm bu yoğunlaşmaların sonucu ortaya çıkan patlama bende şiir. Aynı zamanda düzenli sarfedilen emek.

Bu yoğunlaşma sürecinde, sıkıntı, günlük işlerden kopma isteğiya da yalnız kalma gerekinimi doğuyor mu? Yani doğum sancısı gibi bir şey kendini hisettiriyor mu?

-Tabii. Vücutta bir ağırlıkgitgide çoğalıyor. Atmazsam beni yokedecek sanki. Ve şiirle birlikte boşalım başlıyor. Daha sonra teknik emek evresi geliyor.

Bir şiiri defalarca yazdığınız oluyor mu?

Evet, ama ilk andaki doğal özünü yok etmemeye çalışıyorum. Yoksa içeriğini yitirip başka bir şiir karşımıza çıkabilir.

-Eluard'ın "Ey özgürlük" adlı şiirinde olduğu gibi... Sevgilisine yazdığı şiirin sonunda "özgürlüğe" aktığını hisseder. Bence bu doğallık da güzel. Sonsuzluk duygusu vermiyor mu insana?

Tabii, şiir başladığı yerden başka yerlere nehir gibi genişleyerek,göller yaratarak, yeni durumlar başlatarak akar gider. Şiir statik değildir. Hiçbir şey statik değildir aslında. Ama kanım şu, aşureyle ayran aynı şeyler değil. İkisinin de sıvı olmasından başka ortak özellikleri yok. Ayranı anlatırken aşureyi tarif etmeyelim diyorum.

Doğallığı kutsamak pek doğru değil. İnsan o eski doğallığından sıyrılmaya çalışan kültürel varlık değil mi?

Şiirin bir yoğunlaşma üzerine patlak vermesi de "doğallık"olarak kabul edilmemeli. O anda da doğallık ve kültür içiçe girmiştir.

-Ülkedeki genç şairler konusundaki fikirlerinize değinelim biraz da.

Bilinçli olarak bazı şairler ön plana çıkartılıyor. İnsanın seçme hakkı kısıtlanıyor. Seksenli yıllarla birlikte yalnızca toplumsal muhalefet ezilmedi, yeni şeyler söyleyen, yaşamı değiştirmek için kolları sıvamış edebiyat ta budandı. Sistemin istediği edebiyat ön plana çıkmaya başladı. Bu alanda hiçbir yetkinlik taşımayan insanlar yazar, şair, eleştirmen olarak lanse edildi. Bu ortam kendini yayın tekelleri ile birlikte şekillendirdi. Sanat eserlerinde genelde duyguların tek yanını alan hüzün, karamsarlık, acı, coşku gibi duyguların hakim olması biraz da bu şekillenişin ürünü. Bir de geçmişe küfretmek.

Genç sanatçıların bu gerçeği bilmesi gerek. Bugün ülkemizde edebiyatın kimi kısırlığının nedenleri. Eylül yenilgisi, sosyalizm deneylerinin yıkılışı ve Anadolu insanının evrensel anlamda köklü bir kültürel birikimden yoksun olması...

-Nermi Uygur'un şöyle bir sözü var: "Aşırı iyimserlik de aşırı kötümserlik gibi sık görülen bir düşünce yanılgısıdır. Yetmişli yıllarda toplumcu şiirde aşk, cinsellik, yalnızlık gibi temalar işlense de belirgin değildi.Genel temadan ayrılma, sapma diye nitelendirilirdi (Tabii, toplumcu gerçekçi şiirin derin, bilinçli eleştirmenleri bu yanılgıya düşmedi) Konu kısıtlaması da zaman içinde kendi tezatını çağırdı. Yaşamın daha farklı alanlarına, her türlü ayrıntısına değinme gereksinimi açıkça ortadaydı. Bana göre bunu yapmak için de sanatçı ideolojisinden asla ödün vermek zorunda değil. Aslında önyargısız olarak düşünceyi geliştiren her birey ideolojisine çok şey katıyor demektir.

Başka bir yön de Batı Edebiyatının son dönemlerde tanınması ama çoklarınca iyi kavranmamış olması.Burada da köktenci yargılara olan eğilim olumlu olabilecek süreci tersine döndürdü. Sartre'ı, Fichte'yi, Chiller'i veya Kafka'yı yarım yamalak bilmek. Kökten kabul etmek, ya da tümüyle reddetmek zararlı bir yaklaşım. Bence her yaratıcılığı dikkatle ve gerçekçi bir gözle incelemeli önce.

-Tabii, haklı yanlarınız çok. Bazı sanatçılarımız bazı düşünürleri tam anlamıyla örnek alıyor. O düşünürün (ya da sanatçının) hangi dönem ve hangi koşullar içinde varolduğunu hiç önemsemiyor. Böyle bir bakışla da bir sanatçıyı veya düşünürü kavramaya imkan yok.

-Başka ekollerde ürün vermiş sanatçılar hakkında ne düşünüyorsunuz. (Ya da dönem dönem değişik ekolleri izlemiş olanlar için) Bir Edip Cansever, Can Yücel, Ece Ayhan...?

-İnsana ilişkin, insanın kendine yabancılaşmasına ilişkin kim bir dize yazmışsa, bana göre insandan emekten yana bir adım atmıştır. Bu noktada bu şairlerin kitaplarına baktığımızda güzel şiirler görebiliyoruz. Ama bütünsel değerlendirme yaptığımda bu şairler bana pek yakın gelmiyor. Ece Ayhan'ın şiirini hiç benimsemiyorum diyebilirim.Yaşamı açan, açımlayan, insanı bir sorgulamayla başbaşa bırakan şiirler değil.

-Sanatçının çağına, toplumuna karşı sorumluluğunu keşinlikle gözardı etmiyorum. Hele, "sanat salt kendisi içindir" gibi köktenci bir yargıya en, başta kendim karşıyım. Ama gelin Ece Ayhan'ın şu dizelerine bir bakalım:

"Buraya bakın/Burada, bu kara mermerin altında/ Bir teneffüs daha yaşasaydı/Tabiattan tahtaya kalkacak/Bir çocuk gömülüdür/ Devlet dersinde öldürülmüştür..."

Bizimde aşina olduğumuz öfkesini duyduğumuz bir gerçeği anlatmıyor mu sizce? Bir Arif Damar, Abdülkadir Bulut, Ahmed Arif bize çok yakın. Yaşam biçimimiz de onlara yakın. Ama farklı çizgilerde yazmış sanatçıların da olumlu yapıtlarını bir kalemde çizip atmayalım diyorum. Emek aşkına, yapmayalım bunu. "Zaman ötesi yanımızın bizi yabancılaştırmasına fırsat vermeyelim."

-Ruhan Hanım sizin söylediklerinizin çoğuna katılıyorum. Ama bu ülkede gerçekçi olmayan, yaşama ve onun dönüşümüne emek vermeyen insanlar "iyi şair" diye sunulurken gerçek sanata kendini adamış, ağır bedeller ödemiş insanlar kasıtlı olarak gözardı ediliyor. Bence, "Sağduyulu olalım ve birbirimizi sevelim..." söylemi yerine, "haklıdan yana olalım" söylemi ağır basmalı. En önemlisi ortada bir burjuva sanatı burjuva estetiği var. Bazı sanatçıların unuttuğu da yaşamın her anının bir mücadele olduğu.

Birilerinin beyaz demesiyle beyaz olunmuyor. Bakıyorunuz baskı koşullarının hakim olduğu 1950'lerde İkinci Yeni akımı çıkmış. 70'lerden sonra bu kesimin bazı sanatçıları Toplumcu Gerçekçi olmuş. Seksenden sonra yine içe kapalı anlaşılmaz bir şiir piyasaya sürülmüş. Zaten İkinci Yeni'nin sevilen şairleri de toplumcu gerçekçi ürünleriyle sevilmişlerdir. Haksızlık bununla kalsa iyi. 40'lı yılların direnişçi, onurlu sanatçıları unutturulmaya çalışılmış. Hasan İzzettin Dinamo, A.Kadir,Rıfat Ilgaz gibi... Nazım hapiste olduğu yıllarda hiç ağza alınmamış.

-Bu konularda çok haklısınız. Sistem kendisine muhalif olan sanatçıyı her zaman yoketmeye çalışmıştır. Yine de gelişmek isteyen sanatçı değişik kaynakları çok iyi incelemeli, her yaratıcılığa hakkını vermeli. Ritsos'un şu düşünceleri genç sanatçılar için çok aydınlatıcı: "Sanatsal heyecan doğa karşıında, yaşam karşısında duyduğumuz heyecanın aynısı, benzeri değildir. Çünkü yaşamın gerçeği sanatsal gerçek olurken bir değişim geçirir. Bu estetik gerçekliktir. Uçsuz bucaksız bir alandır. Çok geniş, çok derin ve çok yüksektir. Burada yasaklanmış duygu, düşünce ve sözcük yoktur. Bu estetik gerçek, herşeyi içine alır. Bütün duyguları, duygusallıkları hatta en katı mantığı da içerir. Eğer bunların tümü yoksa estetik gerçek tamamlanmış değildir..."

Peki sayın İsmet Alıcı söyleşimizin sonuna gelmişken dilerseniz bir sözcük çağrışım oyunu oynayalım sizinle. Söylediğim her sözcüğe karşılık size çağrıştırdığı ilk sözcük ya da tümceyi söyleyin. Yani ona tepki verin:

-Şiir

-Nehir

-Yağmur

-Temizlenmek

-Kavga

-Hergün yaptığımız

-Halk

-Üstüne konuştuğumuz

-Birey ve toplum

-Meyve ve ağaç

-Sevgi

-Beyaz

-Aşk

-O süt beyaz

Evet değerli okurlar farklılıklarımızı koruyarak ama saygıyla söyleştik. Çünkü, ayrıntıya inebiliyoruz. Böyle olunca da düşünceler yarışıyor. Düşman bir yanımız olmadığı ortaya çıkıyor. Çelişe çelişe gelişir fikirler. Yeter ki tüm bu çabanın, arayışın, sözün, sesin, dizelerin ve verdiğimiz kavganın anası olan o temel çelişkiyi unutmayalım. "Tarih uykusunda düşleriyle konuşur, uyuyan halkların alnında kan borcudur şiir. Uyandığında tarih imge edim olur. Şiir davranır, eylem olur şiir. Düşlerine layık olmaya çalış..."

Güleç

Hazan SUADİYE

Kas dokusunda ortaya çıkan kuvvetin miktarı kasın uzunluğu ile uyarının şiddetine bağlıdır. Dokuda yer alan gerginlik alıcıları merkez sinir sistemine zaman zaman kasın durumu, kasılma hızı ve derecesiyle ilgili bilgiler vererek kas etkinliğinin denetlenmesini sağlar.

Bilirsiniz.

Sindirim, görme, dolaşım, hareket ve vücut ısısını koruma gibi pek çok hayati işlevi olan kaslar; fosfor, kükürt, magnezyum, klor, sodyum, bakır, kalay ve kurşun gibi mineraller içerir.

Ya!

Yaaaa...

Adam elli yaşında. Duyu organları merkez sinir sistemine bilgi akışını sağlayamayacak duruma gelmişse yüzünü denetleyemez. Daha önce yediği bir darbe yüz kasını tahrip etmiş olabilir. Ya da az önce saydığım minerallerden biri veya birkaçı eksiktir. Eğer öyleyse, ki kesin değil, ruhunda olup biteni yüzüne yansıtması mümkün değil. Gözbebeğine iğne batırsanız böyle gülümser durur. Bunun ne kadarı doğru, ne kadarı üç kağıttır, bilemem. Hem sonra ben uzun boylu ihtisas görmüş biri değilim. Bu adamı çözmek için Ankara bile dar gelebilir. Takdir edersiniz ki astım tanısı koymaya benzemiyor. Büyük iş.

Al başına iş.

Kasabaya hep çiy düşecek değil ya. Hep yağmur hep buğu. Uyurgezer sis, kör koku. Bugün de ellisinde bir kıvılcım düştü. Teni kararsız, zayıf, orta boylu. İlk bakışta kasabanın pazarına akın akın gelen rum, ermeni, arap ya da türkmen satıcılardan biri olabilirdi. Köyün su sorununu çözmeye gelen bir muhtar, çalışacağı yerin neye benzediğini görmek için sabırsızlanan bir memur ya da sürgün edilmiş bir öğretmen.

Ama değil.

Aslında endamı her türlü yoruma açık. Yapacağınız her yakıştırma uygun düşebilir. Ancak, yarım saat arayla birkaç kez karşılaşma olanağı bulursanız, bütün suratını baştan aşağı kaplayan gülümsemenin, iki kulağından biriymiş gibi doğal ve en az buraya kadar sabit olduğunu görür, gönlünüzden geçen yakıştırmanın yerini bulamadığını anlar, kuşkuya düşersiniz.

Pazar kalktı. İki gün geçti. Gülümemesi yerli yerinde sokak sokak gezmeyi sürdürdü adam. Buraya kadar herşey normal. Gelin görün ki, önde üç arkada iki gözü, pullu derisi, sırtında yüzgeçleri olan bir yaratıkmış gibi yoğun ilgi gördü. Kısa zamanda bu sessiz çığlık bu titreşim bu alevle su arasındaki çizgiden başı döndü kasabanın. Yaşamı boyunca duyduğu fıkralara karşılık vermeye zamanı olmamış, bundan böyle borcunu ödemek için kesintisiz gülümseme telaşı sarmış gibiydi, dile düştü.

Ne çok fıkra duymuş bu böyle.

Acı, sevinç, heyecan, korku kâr etmiyor. Hepsine aynı tonda gülümsüyor adam. Kasaba çok geçmeden tanıyı koydu. Adam deli. Çok doğru. Bir düşünün. Yorgun çocuklar gibi kıvrılıp yatan sokakları isimlerine yakışır özellikler taşıyan bu kasabada; üç adamın zor taşıdığı bir kış kabağı, portakal iriliğinde erik, yirmi kiloyu aşan karpuz, dilim dilim doğranıp satılan adam boyu balıklar, ilmek ilmek sarı-beyaz ipekler, bütün bu nimetlerden yararlanan mutlu azınlığın ithal kumaştan takım elbiseleri ve bu elbiselerin salya sümük pırıltısı dururken, sen git, karakola en yakın yere yapıştırılmış işkence karşıtı afişin karşısına geç, bağıra bağıra oku. Olacak iş mi? Kıyıda köşede kalmış bunca afiş dururken üstelik. O gün hem yaka paça gözaltına alındı hem resmen deli damgası yedi Güleç.

Gece, geceyarısı, sabah üç falakadan geçti. İri budaklı dut sopa ayak tabanlarında iki kere kırıldı. Şaşılacak şey. Gülümsemesinde en ufak bir sapma, hüzün, ağrı duygusu yok. Bir sızı hiç değilse. O da yok. Sabaha doğru kırılan sopaların yenisini getiren polis Güleç'i kolundan tutup kapı dışarı etti.

Üç gün yok oldu Güleç.

Üç gün sonra bir öğle üzeri, güneş tüm nesneleri kendi gölgelerine başaşağı gömerken bir ses duyuldu. Yine ortaya çıkmıştı işte. Daha önce durduğu yerde bir başka afişin karşısındaydı. Falakanın acısını yansıtma gereği duymuştu. Daha bir yanıktı sesi. Esnaf, az sonra yaşanacak felaketin boyutunu sezmiş, acıma duygusuyla karışık alacakları rolü kestirmeğe çalışırken, onun bu hali karakolda gülüşmelere neden olmuştu. Kırılan sopaları yenileme görevi gören polis portatif bir merdivenle geldi. Duvara dayadı. Çıktı, afişlerde ne saç bıraktı ne baş. O gün Güleç'i kasabanın kalbine doğru ite

kaka sürükleyen polis, yirmi dört saat nöbete durdu. Uzun bir süre Güleç o duvara, karakol Güleç'e ilişmedi.

Kaymakamın 'aylık esnaf denetimi'ne kadar sürdü bu. Halep ekmeği gibi kabarık bir sabahtı. Çörekotu, su ve sabunla yıkanmış sokakların gergin yüzünü yaladı. Belli ki fırıncılar otun dozunu arttırarak kuşkuyu dağıtmak istemişlerdi o gün. En önde kaymakam, yanıbaşında iki koruma, üçüncü dereceden görevliler, ilk denetlemeden ak-pak çıkmış üç resmi esnaf ve meraklı birkaç insanla birlikte caddeye ayak basıldı. Ara sokaklardaki sıkı denetim caddede gevşedi. Zoraki gülümsemelerin su ve sabun destekli esintisi kısa sürdü. Caddenin egemenliğini pekiştiren çarşı meydanına girdiklerinde, yaydıkları kof sessizliğin ödünü donduran bir sesle, gözaltında kaybolanların afişini okudu Güleç.

Arkası dönüktü. Bir an kalabalığın nasıl duraksayıp sonra karıştığını görmedi. Üzerine kaç kişinin çullandığını da. Kulak, el, kol, burun, bacak, taşak, saç, topuk, parmak namına, vücudunda ne kadar çıkıntı varsa kapanın elinde kaldı. Ayakları yerden kesildi. Bir hafta önce falakadan geçtiği odaya, odadaki tezgaha yatırıldı.

Bu kez iş ciddi. Serde kaymakam var. Ayrıca eşrafı mahcup etmişti Güleç. Kuşkunun gözü çıksın. Araştırın, deşin, içışığını söndürün, bakışını şakağında kırın, dendi. İki polis üç gün üç gece sırayla tadına baktılar Güleç'in. 1.85 boyundaydı 1.65'e indi. 72 kiloydu 59'a düştü. Kararsız teni, mavi, mor, irin sarısına dönüştü. Suratında ilk sigara söndürdüklerinde çıkardığı sesi çıkaramaz olmuştu. Azar azar kendi kuyusuna çekildi göz, kaşları ırmak olup aktı çakmaktaşından kıyısına dilin. Su gibi ateş döküldü ağzından. Ve rüzgar oldu elleri.

Gülümseme sağnaklarının ardı arkası kesilmeyince, asıl dertleri nem olan kurbağaların ürküntüsüne şaşkınlık bulaştı. Dördüncü gün, doktor çağrıldı. Kendine özgü bir düşüncesi olmayan, saygı görmeyi iş edinmiş, eni konu zevzek biriydi gelen doktor. Ne boyu posu ne kaşı gözü ne ses tonu dikkate alınmazdı böylesinin. Güleç'in gülümsemesindeki gizi çözmeye yönelik tıbbi terimler sıraladı. Gülümsemenin kaynağı askıda kaldı yine.

Çare yok. Beşinci gün merkezden bir uzman istendi. Gelir gelmez telvesiz kahve içti uzman. Kolları sıvadı. Sakalını kaşıya kaşıya Güleç'in etrafında döndü. Bir tek derisini yüzmeden bıraktıkları Güleç'in, kırılan kaburga kemiklerinden dolayı çıkardığı acı hırıltıya rağmen, suratının hâlâ gülümser durumda olması uzmana bayağı çelişik geldi. Fena bir taktik olmadığını düşündü. İki saat yirmi dakika başbaşa kaldılar. Uzmanlık geçmişine ölümcül bir sayfa daha ekledi uzman. Gün ağarmak üzereyken, kolları hâlâ sıvalı, üstü başı kan içinde çıktı. Uzmanlığına gölge düştüğü kesin. Suratı harlı bir ateşe tutulmuş keçi kulağından daha berbattı çünkü. İçeri baktılar. Hücrelerinin vefası çeşitli yerlerinde açılan yaraları kapatmaya yetmemişti Güleç'in. Başı önüne düşmüştü. Saçından tutup geriye doğru yasladılar. İşin içinden çıkamayan uzman, Güleç'in suratına keserle parçalamıştı. Kasları son kez titredi. Hava, buhar ve ateşten daha hafif, kelebek, gül ve gözyaşından daha derin o bakışın ne gizini çözebildi ne de gerçeğini örtebildi ölüm.

Kasabaya hep çiy düşecek değil ya. Hep yağmur hep buğu. Bugün de ortalığı, baştan aşağı değiştirmeğe kararlı engin bir gülümseme sardı.

NE VARSA

İniltiler yazar kent
Yatıya giderse aşkın anısı

Uzundur unutuşun saçları
Ve eskidir ay kadar
Açılmamış lale ne ise odur

Ne varsa
Bir akşamın ayrıntısında var
Ne varsa
Bir fıskiye gibi havalanan kuşlarda

Saçların ne zaman düşse yüzüme
Ölümü atlatıp gelen
Bir uçurum oluyor alnım

Ne zaman başlangıç cümlesi kursan
Kesiyor hançer kınını
Lalenin üzerinde kan

Yine de bir yanılgı olabilir
Uzak rüzgarlı kıyılardan
Suya bırakılan

Sen artık ağrıyan yerlerime
Koyma ellerini

Ne varsa
Bir akşamın ayrıntısında var
Ne varsa
Bir fıskiye gibi havalanan kuşlarda

M.İrfan BENLİ

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

8 Eylül Pazartesi

Kaysın Kuliev'den bir şiir, "Bu ellerimle gömdüm/Savaşta ölen askerleri/Boz küllerine baktım/zamansız sönen ateşlerin/Bu şiiri yazan elimle/sardım mermi yaralarını karda/Duyarak "Sağ mısın sen balam?"/Diyen sesini anaların" (Anıl Meriçelli, Kırmızı Kırmızı Bir Güldür Aşkım, İnsancıl Yayınları)

Dün gece balkonda rakı içerken bu şiir düştü aklıma. Acıyla sızladı içim. Her gün "şehitler" "teröristler" göteriliyor televizyonlarda. Gencecik insanlar.. Kendini yerden yere atan analar. Bu vuruşmayı... buna savaş demeyi bir türlü gönlüm kaldırmıyor... yine biz durduracağız.

Biz bu vuruşmayı durdurmak zorundayız. Yoksa bu nefret, bu kin, Anadolu insanını cehennemi bir kargaşaya götüreek.

Önce şurdan başlamak gerekiyor. Tarihle, daha doğruyu bulmak için hesaplaşılır. Hesaplaşmak gerekir. Ama bu eylemle olmaz. Sözgelimi, bir zamanlar kızılderilileri kırdılar diye bugünün Amerikalısı öldürülmez. Yine yahudileri kırdılar diye bugünün Almanı kırılmaz.

Bu ülkede de yanlışlar oldu. Tarih, doğruyla, doğruya ilerlemez. Yanlışları da vardır tarihin.

Burdan şuraya geliyorum. Hem şeriatçılar da, hem Kürtlerde Mustafa Kemal düşmanlığı var. Oysa Mustafa Kemal'i anlamak gerekiyor. Mustafa Kemal, bir burjuva aydınlanma hareketiyle köhnemiş düzeni kökten değiştirmek istedi.

Bu olmadı. Olsaydı, Türkiye bugün sorunlarını daha başka düzlemde tartışan bir ülke olurdu. Sözgelimi, kürtçe yayın yapan bir televizyon kurulsun mu, kurulmasın mı, tartışması yapılmazdı. Ya da "şeriatla yönetilmeyen bir ülkenin pasaportuyla ülke dışına gidersem günah işler miyim" diye soru sorulmazdı.

Bunlar hep köhnemiş kalıntıların bilincimizdeki tutamakları. Mustafa Kemal bunları yıkmak istedi. Yıkabilseydi bugün bu ülkede isteyen istediği dilde yayın yapardı. Kimse kimseye şeriatla yönetilmeyen ülkenin pasaportunu alayım mı diye sormazdı.

Şunu söylemem gerekiyor. Fransız Ayaklanması kavranmamış bizde. Feodal kalıntılar yok edilsin diye kaç bin kişinin kafası kesildi. Robespierre'ye kanlı katil mi diyeceğiz şimdi. Üstelik o, tarihte en dürüst devrimci diye bilinir.

Bizim tuhaf bir huyumuz var. Kendi gazetemizi okuyoruz yalnızca. Öbür gazeteleri de okumalıyız. Öbür dünyalarla ilgilenmediğimiz için, dünyayı kendimizle sınırlı sanıyoruz.

Mitos-Boyut Yayınları oyun yazarlarının "Bütün Oyunları'nı yayınlıyormuş. Pek güzel bir iş bu. Bakın Turgay Fişekçi, *Cumhuriyet*'de 20 Ağustos'ta çıkan yazısında ne diyor. "Üstelik bir zamanlar Günay Akarsu yönetimindeki İzlem Yayınları gibi tek tek oyun kitapları yayımlamak yerine, oyun yazarlarının "Bütün Oyunları'nı yayımlamak gibi güç bir işi sürdürüyor!"

Turgay Fişekçi'de kıymık kadar tarih bilinci olsaydı bunu yazmazdı. Günay Akarsu, çok güç koşullarda, çok güç işler yaptı. Bugün Türkiye'de oyun kitabı basılıyorsa... "Bütün Oyunlar" basılıyorsa, bu birikimin temelinde Günay Akarsu var.

Turgay Fişekçi yerleşik... kolaycı... kaba... tarihsiz... insansız bir zihniyetin yazarı. Bu zihniyete göre, Günay Akarsu, hemen, yazarların "Bütün Oyunları"nı yayınlamalıydı.

Bugün bu zihniyet egemen Türkiye'de. Televizyonlarda her gün Anıt-Kabir'i gösteren zihniyetle, hergün üstü kapalı Anıt-Kabir'e söven zihniyet bu. Şeriatçı olmayan bir devletten pasaport alabilir miyim diyen soran zihniyet aynı.

Şimdi n'apmalı. Kesinlikle bu zihniyet dönüştürülmeli. Bilimsel... tarihi gözeten bir düşünce yöntemi öğretilmeli insanımıza.

Tabii bu çok zor. Öğretmesi zor olduğu için değil... Yerleşik... kolaycı... kaba... tarihsiz... insansız zihniyetin rantını yiyenler var bu ülkede. Bir dönüşümde bunlar sapır sapır dökülür. Turgay Fişekçi'yi kimse okumaz. 90 dakikalık bir filmde, 180 dakika reklam gösteren tv kanallarını kimse açmaz.

Şeriatla yönetilmeyen bir devletten pasaport alabilir miyim diye kimse sormaz.

Sistemi suçlamayalım hemen. Bu sistemi seviyoruz biz. Acı çekmeyi seviyoruz. "Trafik kazaları... cinayet-

ler... kimin karısı kimle yattıları" acı çekerek... burnumuzun direği sızlaya sızlaya garip bir zevkle seyrediyoruz.

Şimdi kendi gazetesinden başka gazete okumayanlar... öbür dünyaları görmeyenler, dar çevrelerinin pohpohlamasıyla "Yarın güzel olacak dünya" diyor.

Hayır. Yarın güzel olmayacak dünya.

Yarın güzel olur dünya. Yalın bir örnek vereceğim. Tek. Yarın güzel olacak dünya diyenler, neden bölgelerinde birer *Özgür Üniversite* açmıyorlar.

Özgür Üniversite açmadığınız için, en azından benzer yapılanmalar kurmadığınız için yarın güzel olmayacak dünya.

Zihniyet değişmezse, aydınlanma başlatılmazsa yarın bugünlerden daha çok acı çekilecek.

Dün gece balkonda rakı içerken, önce annemi, sonra Türkiye'yi düşündüm. "Beni niye, doğurdun, Türkiye'ye baktıkta oğulcuğunun yüreği parça parça oluyor" dedim.

15 Eylül Pazartesi

Sosyalizmi... eşitlikçi uygarlığı bir yana bırakıyorum. Şunu soruyorum. Bir ülkede yaşamanın temel koşulu nedir? Bence temel iki koşulu vardır bir ülkede yaşamanın. Birincisi, yaşama güvencesi, ikincisi adalet. şimdi Türkiye'ye baktıkta ne görülüyor. İki koşul da yok.

Herhangi bir nedenle, herhangi bir yerde öldürülebilirsin. Öldüğünle kalırsın. Hakkını aramaya kalkarsan, kesinlikle adil bir karar çıkartamazsın.

Bugün bu ülke.. bu sistem ordu gücüyle ayakta duruyor. Bunun nedeni de iki temel koşulun devletçe savsaklanması. Sözgelimi bu ülkede Çorum, Kahramanmaraş, 1 Mayıs, sivas kırımlarının suçlusu ortaya çıkarılmadı.

Yüzlerce "faili meçhul" cinayet işlendi.

Şunu açıkça söylemek gerekiyor. Bu ülkeyi, şu ya da bu örgüt parçalamıyor. Bu ülkeyi, doğrudan doğruya, bu ülkenin kapitalist devleti parçalıyor.

Şimdi Susurluk davasında sanıklar salıverildi. Mine G, dün *Radikal*'de şöyle yazdı. "Susurluk davasında, özel harekat ve özel tim sanıklarının tahliyesi nedir biliyor musunuz?

Bir devletin suça teslim olmasıdır. Bir devletin suçluyu ortaya çıkarmayacak, cezalandırmayacak kadar "suçlu" olmasıdır. Susurluk tahliyeleri, bir devletin bitişidir. Türkiye Cumhuriyet yasalarının iflası, hükümetinin, hukukunun, ahlakının tükenişi, halkına olan saygı borcunun üstüne yatmasıdır!"

Herkes biliyor... herkes açık açık yazıyor. Susurluk işi büyük. Haluk Şahin bugün Radikal'de bu iş için "Faili meçhul cinayetlerden suikastlara uyuşturucu ticaretinden silah kaçakçılığına uzanan bağlantılar araştırıldıkça genişliyor ve sistemin en hassas noktalarına kadar uzanıyordu!"

Bütün bunlardan ötürü olay örtülmek isteniyor. Olayı örtenler, şunu bilmiyorlar. İşte bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti parçalanacak.

Bu kişilerin çok "vatansever" oldukları söyleniyor. Gerçekten de çok "vatanseverse" bu kişiler, hayat boyu hapse mahkum olmayı göze alsınlar, suçlarını açıklasınlar. Çünkü vatanseverlerin koşulu, vatan için kendini feda etmektir.

Hadi, Türkiye için kendinizi esirgemeyin. Yoksa sizin yüzünüzden vatan kalmayacak.

19 Eylül Cuma

Çarşamba günü, dergide sıkı bir biçimde çalışırken, birden Tevfik Taş düştü aklıma. Hissettim. Tevfik Taş'ı özlemişim. "Bana Tevfik Taş'ı bulun" dedim.

Telefonla buldular.

Şunları söyledim Tevfik Taş'a "Niye arayıp sormuyorsun beni. Küçüğün, arada sırada büyüğü araması bizim geleneklerimizde yok mu" dedim. Tevfik Taş, bu geleneğe sadık kaldığını söyledikten sonra "Yarın geliyorum" dedi.

Perşembe günü de geldi.

Sevindim.

Oturduk, şurdan burdan konuştuk.

Geçen yıl Tevfik Taş'la tartıştık. Hem de sert tartıştık. Kavga ettik. Ama bu kavgada alışılmamış bir yan vardı. Belden aşağı vurmadık. Değer harcamadık. Şahsiyete saldırmadık.

Kavga ederken bir güzellik yarattık Tevfik Taş'la. Alışılmadık yan buydu işte. Türkiye'de her kavgadan çirkinlik yaratılır. Çünkü kavga etmesini bilmez bu bilinç yoksulu kişiler. Onlar, ne için bu dünyada yaşadıklarını bile bilmezler.

Bakın onlara, hayatları hakiki değildir. Bir tartışmada akıllarına hemen belden aşağı vurmak gelir.

Böyle kişileri hiç sevmem.

Söylüyorum. Tevfik Taş'la kavgamız örnek alınsın. Kavga etmesini öğrenmek gerekiyor... kavga ederken güzellik yaratmak gerekiyor. Bu tür kavgalar dostluğu pekiştirir... insanı ilerletir... insana öğretir.

Geçen gün bir yazı okudum. Nazım Hikmet yahudiymiş. Alevilerin radyolarında yahudi Nazım Hik-

met' in şiirleri niye okunuyormuş. Bir başka yazıda Nazım Hikmet'in kadınlarla ilişkileri gündeme getirilmiş.

İşte değer harcayan... şahsiyete saldıran... belden aşağı vuran bir kavga girişimi. Böylesiyle kavga edilmez. Çünkü bu kavgadan çirkinlik çıkar.

Bunları yazanların gücü, bilgisi yetiyorsa, Nazım Hikmet'in şiirini tartışsınlar. Bu kavga insanı ilerletir... bu kavgadan güzellik çıkar.

Kavga güzellik yaratmak iradi bir durum değil. Türkiye'de çocuklar, kavga bilmeyen karı kocalar elinde büyüyor. Çocuğun kavga modeli böyle, değer harcayan, belden aşağı vuran bir yöntemle büyüyor çocuk. Sonrası da böyle. Sokak... okul... çalışılan yer... hepsi.

Çocuk büyüyor. Ama bilinci "ben"ini göremiyor. Görmediği için kavga modelini kıramıyor.

Bir de şu var. Düşünme yöntemini bilmiyor. Kavramlar arası ilişki kuramıyor. Eline kalem aldıkta, çocukluğunda bilincine yerleşmiş sövgü kavramlarını, biraz düzelterek çirkin kavga yöntemiyle "fikir" tartışmasına girişiyor. Ama o kelimelerin arkasında sana ağız dolusu sövdüğünü görüyorsun.

Kavgada güzellik yaratabilmek için insanın kendine emek vermesi... kendini dönüştürmesi gerekiyor. Kendine emek vermeyen, bu bilinçten yoksun biri, öbürünün emeğine saygı göstermez.

Kendini dönüştüremeyen, öbürünü hiç dönüştüremez.

Dün Tevfik Taş'ın ardından bunları düşündüm. Hem Tevfik Taş'ı... hem de yarattığımız güzelliği bir kez daha sevdim.

22 Eylül Pazartesi

Dün İzmit'teydik.

İzmit-Saraybahçe Belediyesi, üç yıldır *Düşünce ve Kitap Fuarı* düzenliyor. Bu yıl *İnsancıl*'ı da çağırdılar. Biz de gittik. Berrin Taş, Afşar Timuçin, eşi Yüksel Hanım, Anıl Meriçelli, eşi Leman Hanım, Osman Bozkurt, eşi Sabahat Bozkurt, İsmet Alıcı, Ayhan Ergün, Gülnihan Küken, Yılmaz Elmas, Şadiye Güle.

Osman Bozkurt, eşi. Yılmaz Elmas önceden gittiler. Bizler Kadıköy'de *Haldun Taner Sahnesi*'nin önünde bizi İzmit'e götürecek taşıtı bekledik. Yarım saat geçti taşıt filan yok. Ayhan, "Ne kadar bekleyeceğiz" dedi. "Burda bekleyeceğiz. Gecenin hangi saati olursa olsun İzmit'e gideceğim. Bizi bekletenlerden hesap soracağız."

Biz beklerken, tiyatrodan biri çıktı. "Sayın Cengiz Gündoğdu'yla görüşmek istiyorum" dedi. Telefon etmişler, arabanın lastiği patlamış. Bir saat gecikmeyle taşıtlar geldi. 180 km hızla İzmit'e girdik.

Etkinliklerin yapıldığı *Sanat Sokağı*'na girdikte oradaki kişileri yerlebir etme niyetindeydim. Ama daha sokağın başında Ruşen Hakkı çıktı karşıma. Ruşen Hakkı'yı gördükte sustum, yutkundum, güldüm. Genç bir hanım, "Size kendmizi nasıl bağışlatacağız" dedi. "Güzel bir yemek verirsiniz" dedim.

Daha sonra söyleşi başladı. Önce Afşar Timuçin felsefenin önemini anlattı. Daha sonra benim sorularım doğrultusunda İsmet Alıcı, siyasi partilerin sanata bakışını, Anıl Meriçelli çeviri şiirin sorunlarını, Yılmaz Elmas eğitimin sorunlarını, Berrin Taş, insanın kendini eleştirebilme gücünü, Ayhan Ergün, işiyle şiir arasında çelişkiyi, Gülnihal Küken özverinin önemini anlattılar. Daha sonra şairler şiirlerini okudu. Osman Bozkurt şiirlerini benim okumamı istedi.

Şiirler de okunup bittikten sonra kitaplar imzalandı.

Ondan sonra yemeğe. Yemekte güzel bir rastlantı... Mahmut Makal. "Size burda raslamak... sizinle tanışmak ne güzel" dedim. Meğerse Ankara'da yıllar önce bir konferansımdan sonra tanışmışız. Ayaküstü bu tanışmayı unutmuşum.

Tatsız başlayan gün, güzel bitti.

Bu işleri düzenleyen kişi, Başkan yardımcısı Ertuğrul Kazancı? Belediye CHP.

CHP'de CHP'nin genel politikasının dışında davranan başkanlar var. Sarıgazi Belediye Başkanı Fikret Şahin, Saraybahçe Belediye Başkanı Hikmet Erenkaya, Başkan yardımcısı Ertuğrul Kazancı.

Biz bitmez tükenmez anlamsız tartışmalarla bir hayli zaman yitiriyoruz. Eylemleriyle emekten, kültürden yana mücadele veren Belediye başkanlarını saptasak... bu başkanları desteklesek... dahası, karma listelerle Meclis'te grup kurabilecek bir sayı elde etsek, iyi olmaz mı. Bu yöntem, emekten yana güçlerin daha geniş birlikteliğine giden bir yolu aşmaz mı.

Bunun üstünde ciddiyetle düşünsek diyorum.

23 Eylül 1997

Yıllar... yıllar önceydi. O zamanlar ondört-onbeş yaşındaydım. Çok çok zengin olmayı düşlüyordum. Villalar... yatlar... kadınlar... vur patlasın çal oynasın bir hayat. Buna karşı annem, "Senin insana ekmek borcun var. Senin düşlerin gerçekleşir ama, insan sömürüsüyle gerçekleşir. Sen insan sömüremezsin. Senin insana hiç ödenmeyecek ekmek borcun var." diyordu.

Anneme göre ben ateşi, tekerleği bulana borçluydum bugünkü hayatımı. Tabii bugün yaşayanlara da...

Buğday ekenlere... ekmek yapanlara... ayakkabıcılara... dülgerlere... terzilere...

Kafam karışmıştı. Hiç tanımadığım insanlara nasıl bir borcum olabilirdi. Dersleri bir yana bıraktık, başladık okumaya... Sokrates... Platon... Aristoteles... Viktor Hugo, Tolstoy, Balzac,Çehov.. Varlık dergisi... çeşitli gazeteler.

Her eser... her yazı dikkatle okunuyor... ciddiyetle değerlendiriliyordu. Yıllar süren bu çalışmadan sonra, anladım. Annem haklıydı. İnsana ekmek borcum vardı.

25 yıldır, insana ekmek borcumdan ötürü mücadele ediyorum. Bu 25 yılda haketmediğim durumlarla karşılaştım. Üzüldüm... acı çektim. Ama tepem atmadı.

Dün işte bu oldu... tepem attı.

Bakın nasıl oldu bu iş. Dün, sabah, *Cumhuriyet*'i okuyorum. Sıra Emre Kongar'a geldi. Mehmet Ali Kışla'nın *Güneydoğu, Düşük Yoğunluklu Çatışma* adlı kitabı çıkmış. Emre Kongar, şöyle diyor "bu kitabı okumayan, 21. yüzyılda Türkiye'yi bekleyen sorunları anlayamaz."

Olabilir dedim. Kişi bir eseri sever, böyle bir koşul koyabilir.

Devam ediyorum. Feridun Andaç'ın bir kitabı çıkmış. *Söz Uçar Yazı Kalır, Bugünün yazın ve kültür coğrafyası.*

Bu kitap için Emre Kongar bakın ne diyor. "Günümüz Türkiye'sinde "vatandaşlık, iddiasında bulunan her kişinin mutlaka okuması gereken bir kitap."

Aynen böyle.

Ne anlama geliyor bu. Sen, "vatandaşım" diyorsan, bu kitabı okumak zorundasın. Bu kitabı okumamışsan ya da okumam diyorsan vatandaş değilsin.

Böylece yeni bir vatandaşlık ölçütü daha oluşturuluyor. Bu ölçüt, Feridun Andaç'ın kitabı. Sen, istediğin kadar vatandaşım de, Feridun Andaç'ın kitabını okumamışsan vatandaş sayılmıyorsun Emre Kongar'a göre.

Şimdi burdan Emre Kongar'a soruyorum. Beyefendi, siz, hangi yetkiyle, hangi hakla vatandaşlık ölçütü saptıyorsunuz.

Emre Kongar'a soruyorum. Beyefendi, bu vatan, sizin çiftliğiniz mi de, kendi beğenilernize göre vatandaşlık ölçütü koyuyorsunuz.

Emre Kongar'a soruyorum. Beyefendi, ben hiç kimsenin zorlamasıyla, baskısıyla kitap okumadım. Bundan böyle de okumam. Feridun Andaç'ın kitabını da okumayacağım. Şimdi ben vatandaş değil miyim.

Emre Kongar'a soruyorum. Beyefendi, elinizde yetki olsa, bu kitabı okumak istemeyenlere işkeneyle okutur musunuz onları vatandaş kılmak için. Direnip yine de okumayanları "Bunlar vatandaş değil" diye yurt dışına sürer misiniz.

Emre Kongar'a soruyorum. Beyefendi, hapishanelerde insanlara zorla tek tip giysi biçenlerden, zorla istiklal marşı okutanlardan farkınız ne. Bunu açıklar mısınız.

Emre Kongar'a soruyorum. Beyfendi, Feridun Andaç'ın kitabını vatanseverlik ölçütü diye ilan ediyorsunuz. Bu buluşunuza sevindiniz mi.

Emre Kongar'a soruyorum. Beyefendi, bu yazınız çıktıktan sonra Feridun Andaç size teşekkür etti mi.

Emre Kongar'ı okuduktan sonra tepem attı... kan basıncım yükseldi. Annemi düşündüm. Sokrates'i, Platon'u, Spartaküs'ü, Paris komünarlarını, 1917 Devrimini, Nazım Hikmet'i, Ataç'ı... neleri neleri...

25 yıl önce insana ekmek borcum var inancıyla yollara düştüm. Neler neler gördüm. Bütün gördüklerim, bir kitabın vatandaşlık ölçütü diye ilan edilmesine dayandı. Oysa ben zengin olacaktım. Villalarda oturacaktım, yatlarda gezecektim. Kadınlara pahalı hediyeler verecektim. O zaman Emre Kongar adını bile bilmeyecektim. Bu tür yazıları okumayacaktım. Ama şimdi okuyorum. Bir kitap vatanseverlik ölçütü diye ilan ediliyor.

Hayır anne, ben bunu haketmedim.

29 Eylül Pazartesi

Dün, *Ateşi Çalmak* adlı eserin, 2. cildine başladım. *Ateşi Çalmak*, Karl Marks'ın hayatını anlatıyor. (Galina Serebrykova, Çeviren, Nurşen Özkan. Evrensel Basım Yayım, İstanbul, 1996) Ateşi Çalmak'ın başındaydım, etkilenmeden okuyordum. Ama 18. sayfaya geldikte derin bir sarsıntı geçirdim.

Marks Paris'te. Engels Marks'ın evine gelir. Gecenin ileri saatine kadar konuşurlar. Engels, evden ayrıldıktan sonra... yolda şöyle düşünür. "Belki... hayal ettiğim şeyi buldum, ömür boyu bir dost.

"Dost... dostlar... Bu sözcükler, çok sık dile getirilmelerine karşın insan üzülerek fark eder ki, hayatında böyle insanlar yoktur.

Rahatlıkla içini dökebildiğin ve bundan asla pişmanlık duymadığın, başarısızlıklarını ve sevinçlerini paylaşacak omuz omuza bütün bir hayatı birlikte yürüdüğün insan, dostundur. Dostluk... Eski çağlarda birbir için hayatını vermeye hazır olan Orist ve Pilad için bir destan düşünmüşlerdi. Sınamalar, mücadele ve arayışlar onları, daha güçlü ve daha sağlam bir şekilde birleştirmiş ve zafer getirmiştir."

Dostluğun güzel... doğru bir tanımı yapılıyor burda.

Rahatlıkla içini dökebileceksin... bundan asla pişmanlık duymayacaksın.

Bu satırları yeniden yeniden okudum sarsıntıyla. Bırakın içini dökebilmeyi... "merhaba" dediğin için, bu merhabaya bile pişmanlık getirtenleri düşündüm de içim sızladı.

Dostluk, insanın, insaniliği gerçekleştirdiği bir edimdir. Marks'la Engels işte bunu... son derece zor bir edimi gerçekleştirdiler. Kapitalizm, insanı, insanlıktan çıkarır. İnsanı metalaştırır. Bundan ötürü, küçük bir çıkar karşısında dostluklar paldır küldür yıkılır, tinsel değerler harcanır. Bunun için kapitalizmin delik deşik ettiği kişiler, yıllar süren bir dostluk kuramaz. Bunun canlı örneği Auguste Comte... Auguste Comte 1817 yılında rastlıyor Saint Simon'a, Comte 19 yaşında, Saint-Simon 60. Comte, bir mektubunda şöyle diyor. "Saint-Simon tanıdığım insanların en olgunu, hayatı, yazıları ve inançları birbirine en çok uyanı. Açık kalpli, alicenap. Yakından tanıyanların hepsi de çok seviyor onu. Düşünceleri çağdaşlarını aştığı için her vakit anlaşılamıyor ama ergeç takdir edilecek. Ölünceye kadar dostu kalacağım, o da beni oğlu gibi seviyor." (Cemil Meriç, Saint-Simon, ilk sosyolog, ilk sosyalist, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996)

Comte, Saint-Simon'dan çok şey öğreniyor. Saint-Simon'un bilgisinden yararlanan Comte, 1824 yılında şöyle yazıyor. "Uzun zamandan beri Saint-Simon'un ana fikirleri üzerinde kafa yormaktayım. (...) Pozitif politika sistemi bu çalışmadan doğdu. Bu beyanatı şunun çin arz ediyorum. Çalışmalarım beğenilirse, bu takdirin gerçek mercii pozitif mektebin kurucusudur. Ben de o mektebe bağlı olmakla şeref duymaktayım."

Yazdığı bütün mektuplarda hocası, Saint-Simon'u göklere çıkarır. Ama Comte'nun karakteri tırıldır... Bu yüzden küçük bir anlaşmazlığı fırsat bilir, dostluğu yıkar. Bundan sonra "Saint-Simon'a en küçük bir borcum yok" diye yazar. Tırıl Comte bununla yetinmez. Bakın, gerisini nasıl anlatıyor Cemil Meriç. "Bu haksızverlik zamanla yerini kine bırakacak ve Aguste Comte ebediyen dostu kalacağım dediği o büyük insana, o cömert yol göstericiye ağız dolusu küfredecektir. "Hayasız bir canbazdır Saint-Simon, her türlü gerçek değerden mahrum bir şarlatandır. Gelecek nesiller bu soysuz yazarın kazandığı geçici şöhrete bakarak, zamanımızın nasıl bir fikir anarşisi içinde yaşadığını anlayacaklardır.

Büyük adamın küçük tarafı."

Comte'nun bu küçük yanı... bu tırıl yanı, zamanla büyük yanını eritti. Comte, ona çok şey öğreten Saint-Simon'u, bu cömert yol göstericiyi, hayatı boyunca unutamadı. Hep onla uğraştı... hep ona ağız dolusu sövdü. Böylece hem kendine, hem çevreye, ihanetini meşru göstermek istiyordu.

Bu tırıl adam en sonunda kendini ikinci İsa ilan etti. Böylece Saint-Simon'un bir üstüne çıkmış sayıyordu kendini. Şöyle düşünmüş. Ona yol gösteren... bilincini açan Saint-Simon olsa olsa bir düşünür. Ona geldikte... O, ikinci İsa oldu, insanlığı kurtaracak.

Tırıl Comte'nun pek güvendiği gelecek kuşaklar ne düşünüyor acaba. Engels, Saint-Simon'un birçok konuda çağdaşlarından üstün olduğunu söyler. Marks'a geldikte... Marks, Saint-Simon'dan etkilenir. Cemil Meriç bu konuda şöyle yazar, "Kendilerinden önceki fikir adamlarına karşı pek haşin olan Proudhon ile Marx'ın, Saint-Simon'dan büyük bir saygıyla söz etmeleri sebepssiz değildir. Saint-Simon'un bu iki takdirkârı Comte'u hiç sevmezler. Proudhon bir mektubunda şöyle der. Bilginlerin en ukalası, filozofların en cılızı, düşünürlerin en yavanı, yazarların en çekilmezi olan bu Auguste Comte'le hayvanını okudukça midem bulanıyor." Çok daha sonra Marx da Charles Belay'e, "Comte'a karşı vaziyetim baştan sona düşmanca, ilim adamı olarak hiç de saygım yok ona" diyecektir.

Comte'nun üstünde biraz daha durmak istiyorum. Engels, Saint-Simon için şöyle der. "Daha sonraki sosyalistlerin tam anlamıyla iktisadi olmayan düşüncelerinin aşağı yukarı hepsi, onda, embriyon halinde bulunduğu için, Saint-Simon'da engin bir görüş genişliğiyle karşılaşıyorsak... "Comte, yıllar boyu, ölünceye kadar dost kalacağım dediği bu insanın "engin görüş genişliği"ni içine sindiremedi. Saint-Simon, Comte'nun bilincinde ağrısını bir türlü dindiremediği bir urdu. Hocasına saldırdıkça, hocasına sövdükçe bu ağrıyı gidereceğini.... bilincindeki uru söküp atacağını sandı. Sonunda kendini ikinci İsa ilan etti. Oysa, hocasının büyüklüğünü içine sindirebilseydi, hocasıyla uğraşacağına, hocasının sezişle bulduklarını ilerletseydi, anasının memelerini kuruttuktan sonra, ona tekmeler savuran taya benzetilmezdi." Auguste Comte, hocasının hatırasına hakaret kusan, yalancı, nankör, nasipsiz bir çömez mi?" diye sorular sorulmazdı.

Şimdi Comte'la Engels'i karşılaştıralım.

Engels tırıl değil. Tırıl olmadığı için Marks'ın gücünü benimsiyor. Marks'ın yanında ezilmiyor. Engels, Marks için şöyle der, "Son sıralarda bu kuramın hazırlaması'ndaki payım üstüne çok şeyler söylendi. Bu bakımdan, bu sorunu kapatmak için, burada birkaç söz

söylemek zorunda kalacağım. Marks'la beraber 40 yıllık çalışmamız süresince ve bundan önce, özellikle kuramın gelişmesinde benim de bir payım olduğunu inkar edemem. Ama, temel, yönetici düşüncelerin çoğu ve özellikle ekonomi ve tarih alanında bunların açık ve kesin formülleştirilmesi Marks'ın işidir. Benim getirdiklerimi -olsa olsa birkaç özel kol dışında-Marks da yapabilirdi. Ama Marks'ın yaptığını ben yapamazdım. Marks, hepimizi aşıyordu. Daha uzağı hepimizden daha geniş ve daha çabuk görüyordu."

Hepimiz insani değerlerin değer sayılmadığı bir dünyada yaşıyoruz. Comte da böyle bir dünyada yaşadı. Comte, o dünyanın ben'ini oluşturmasını engelleyemedi. Tırıllaştı. Engels o dünyayı kırdı. O dünyanın beni'ni oluşturmasına izin vermedi. Marks da böyle yaptı. Böylece sarsılmaz bir dostluk kuruldu aralarında. Çünkü onlar, insani olmayanı tinsel değer saymadılar.

Herhangi bir meta değer sayılırsa dostluk olmaz.

Dün gece bunları düşündüm. Sonra hocalarımı... Günay Akarsu'yu... Vedat Günyol'u... Kemal Özer'i. Ben, bu hocalarıma... benim yazarlığımın yolunu açanlara nankörlük ettim mi, bu insanlar şurda burda aşağıladım mı diye sordum kendime. Hiç duraksamadan, hayır dedim. Günay Akarsu öldü. Kemal Özer'le Vedat Günyol sağ. Bugün bile kafama bir dokunuşta ağzımdaki lokmayı alabilirler. Sesim çıkmaz.

Tabii Afşar Timuçin... Bilincimin oluşmasında Afşar Timuçine çok şey borçluyum.

Güneşle uyudum... Işıl ışıl.

30 Eylül Salı

Sırtı Çilçiçeği Bahçesi Kadın... Ruşen Hakkı'nın öyküleri... *Sırtı Çilçiçeği Bahçesi Kadın* (Özgür Kocaeli Yayınları, İstanbul 1996) için söylenecek ilk söz şu. Ilık bir rüzgar. Ama bu rüzgar dağlardan, tepelerden, denizlerden gelmiyor. Bu rüzgar insandan geliyor. Rüzgar, bu dünyada varolma... bireyselliğinde kendini gerçekleştirme mücadelesi veren insanın "ben"inden çıkıyor.

Dağlardan, tepelerden, denizden gelen rüzgar, insana oranın havasını... kokusunu getirir. Ruşen Hakkı'nın öyküleri insandan çıkıyor... insanın havasını... insanın kokusunu getiriyor.

Nasıl bir insan bu. O insan "kayalıklarda otururken, aklına birdenbire denize karışmak gelir..." denizin canlısı olmak."

"Her kadın değil elbette, ama bazı kadınlar, sırtlarının bahçesinde çilçiçeği üretirler" Bazı erkekler de sırtlarında çilçiçeği üreten o kadınlardan birini arar.

Bazıları insan olma niteliğini yitirir, işkence odalarında insana kıçından cigara içirtir, insanı lağım çukurlarında dolaştırır. Ama insan, insanlık dışı bu işkencelere direnir. İnsanlığını yitirmez.

Ruşen Hakkı'nın ılık rüzgarı işte bu insanların... somut insanın ben'inde dolaşıyor, somut insanın havasını getiriyor en ince noktasına kadar. Öyküler somut insanda yoğunlaşıyor... bu yoğunluk öbür insanı da kapsıyor. Şöyle kuş olup havalanmayı hiç düşünmediniz mi. Ben düşündüm.Ruşen Hakkı'nın öykülerinden birinde Hasan, kuş olup havalanıyor. Sevgilinizle tek beden olmayı... en küçük noktalara kadar parça parça olup, sevgilinizle özdeşleşmeyi düşünmediniz mi. Ben düşündüm. Ruşen Hakkı'nın öykülerinin birinde ağaç, duman olup Gökyüzü'ne savrulmanın mutluluğunu yaşıyor.

Ruşen Hakkı'nın okuduğum bu eserdeki üç özelliğini söylemeliyim. Birincisi dil. Daha önce de söyledim. Dil, insanın hapishanesidir. Sistem, bunun için dili korur, kollar. Böylece bilincin ışımasını önler. Yazar, şair bu hapishaneyi kırmalıdır. Hapishanenin içinde kalan, ne yazarsa yazsın bilinci ışıtamaz.

Ruşen Hakkı, *Sırtı Çilçiçeği Bahçesi Kadın* eserinde dil hapishanesini kırıyor. Böylece öyküler özgürleşiyor... hayatın içine giriyor, yaşayan insanla buluşuyor... köhnemiş dille oluşturulan bilinci kırıyor, sistemin estetiğini aşıyor.

İkincisine geldikte... Bir sevda nasıl öyküleştirilir. İşte öyküde sorun bu. Sevgiliyle özdeşleşmek isteyeni doğadan çıkarıyor Ruşen Hakkı. Doğayla simgeleştiriyor. Gökyüzü Sevdalısı Ağaç diyor. Doğanın zenginliğinde aşkı insanileştiriyor. Bu öyküyü okudukta insan, aşık olmak istiyor.. aşkın güzelliğini anlıyor.

Anlatımı cesur Ruşen Hakkı'nın. Sözgelimi güneşle konuşmayı düşündünüz mü hiç. Bakın, *Gölgem ve Ben* adlı öyküde ne diyor, "Sabahleyin karşılamak için yola çıktığım güneş, beni görmezlikten gelmiş ve selamsız sabahsız üzerimden geçip gidivermişti. Bir süre ağaçlaran birinin dibine oturmuş ve güneşin niye böyle davrandığını düşünmüştüm."

Hiçbir sorunu düşünmemeye alışmış bir toplumda, insanın biri, kendisini görmezlikten gelen güneşin neden böyle davrandığını düşünüyor. Güneşi düşünen insan, bize, neleri düşünmemiz gerektiğini anımsatıyor. Sözgelimi, niçin portakal çalıyor insan, niçin bazı insanlara işkence yapılıyor, niçin bazı kadınların sırtında çilçiçeği var.

Hiç düşündük mü, Türkiye'de devlet, neden insanı

görmezlikten geliyor. Ya da hangi insanı görüyor, hangi insanı görmüyor.

Ruşen Hakkı, durağan bir "öz"ü değil, ilinekleri anlatıyor. Bu nedenle rüzgar tek yerden, aynı hızla esmiyor. Rüzgar, bütün yönlerden değişik hızlarla esiyor.

Son nokta, Ruşen Hakkı, öykü yazmanın tadını çıkarıyor.

Bütün bunları sevinçle değil, üzüntüyle yazıyorum.

Biz bozulduk. Çok bozulduk. Su böreğini küçümseriz, hamburger geldikte "çağdaş" olduk sanırız. Güle güle demeyiz, bay bay deriz. Tırıl olsa bile Avrupalı bir yazarın karşısında ağzı açık ayran budalasına döneriz. Ama bu toprakların insanı... bu toprakların yazarı Ruşen Hakkı dendikte susarız. Oysa Ruşen Hakkı'mız var bizim.

İSTANBUL TÜYAP KİTAP FUARI'NDA İNSANCIL ETKİNLİĞİ

Düşünce Özgürlüğüne ve Kültür Yaşamına Katkılarının 40. Yılında

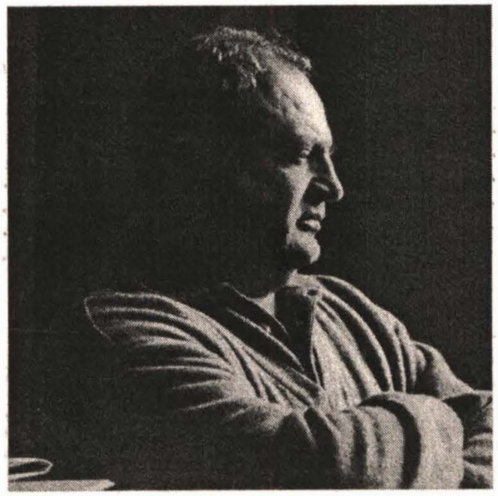

AFŞAR TİMUÇİN

KATILIMCILAR:
Cengiz Gündoğdu (söz verici)
Ruşen Hakkı,
Güngör Gençay,
Aydın Öztürk,
Tevfik Taş,
Berrin Taş,
Aydın Hatipoğlu

Yer:
Tüyap Kitap Fuarı B Salonu
Tarih:
3 Kasım 1997 Pazartesi
Saat:
15^{oo}-17^{oo}

İNSANCIL YAYINLARI

Düşünce Tarihi	Afşar Timuçin	3.000.000 TL.
Özgür Prometheus	Afşar Timuçin	400.000 TL
Nazım Hikmet'in Şiiri	Afşar Timuçin	400.000 TL
Çöl (Şiir)	Afşar Timuçin	300.000 TL
Felsefe Bir Sevinçtir	Afşar Timuçin	400.000 TL
Aşkolsun Kırlangıçlar (Öykü)	Afşar Timuçin	400.000 TL
Eleştiri	Cengiz Gündoğdu	400.000 TL
Yıldız Güncesi	Cengiz Gündoğdu	400.000 TL
Akanyıldız (Öykü)	Cengiz Gündoğdu	400.000 TL
İnsanın Ayak Sesleri (Şiir)	Berrin Taş	200.000 TL.
Bir Kenti Ağlıyorum (Şiir)	Berrin Taş	250.000 TL.
Işığa Doğrulum	Berrin Taş	300.000 TL
Martısız Deniz (Öykü)	Semiha Uçuk	200.000 TL.
Uzaydan Gelen Kadın (Öykü)	Semiha Uçuk	200.000 TL.
Gezi Notları	Semiha Uçuk	200.000 TL.
Cumartesi Anneleri (Şiir)	Aydın Öztürk	200.000 TL.
Farenin Ölüm Baladı (Şiir)	İsmet Alıcı	200.000 TL
Değiniler-Deneme	Osman Bozkurt	200.000 TL
ABC Denemesi (Şiir)	Aytekin Arık	200.000 TL
Bir Saksılık Dünya (Şiir)	Ayhan Ergün	200.000 TL
Hayasın Sözleri (Şiir)	Halil Özkul	200.000 TL
Saklı (Şiir)	S.Sırrı Kazdal	200.000 TL
Gül Dikenini Öpünce (Şiir)	Arif Madanoğlu	200.000 TL
Obur Yanıda Ateş (Şiir)	Bozan Yaman	200.000 TL
Açık Gece	Ömer Bilge	200.000 TL
Dinlenen Cadı (Şiir)	Nihat Ateş	200.000 TL
Arka Balkon (Öykü)	Kezban Özbay	200.000 TL
İnsan Eli (Öykü)	Mehmet Şekeroğlu	200.000 TL
Proxima Centuari (Roman)	Ömer Baytaş	250.000 TL.
Şiir Gündemi-Deneme	Sennur Sezer	300.000 TL.
Okul Sözlüğünün Eleştirisi	Yusuf Çotuksöken	200.000 TL.
Deneminin Kıyılarında	Yusuf Çotuksöken	300.000 TL.
Kırmızı Kırmızı Bir Güldür Aşkım (Şiir)	Anıl Meriçelli	400.000 TL
ÖDP'ye Kenar Notları	Temel Demirer	300.000 TL.
Destanlar (Şiir)	Afşar Timuçin	350.000 TL
Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz (Şiir)	Afşar Timuçin	300.000 TL.
Çocuk Gülünce (Şiir)	Mesut Aşkın	250.000 TL.
Cilt 1		Bitti
Cilt 2		Bitmek üzere
Cilt 3		Bitmek üzere
Cilt 4		2.500.000 TL
Cilt 5		2.500.000 TL
Cilt 6		2.500.000 TL.
Cilt 7		2.500.000 TL.

Not: İnsancıl abonelerine elden satışlarda % 50, posta yoluyla satışlarda % 40 indirim yapılır. Ciltlerde indirim uygulanmaz

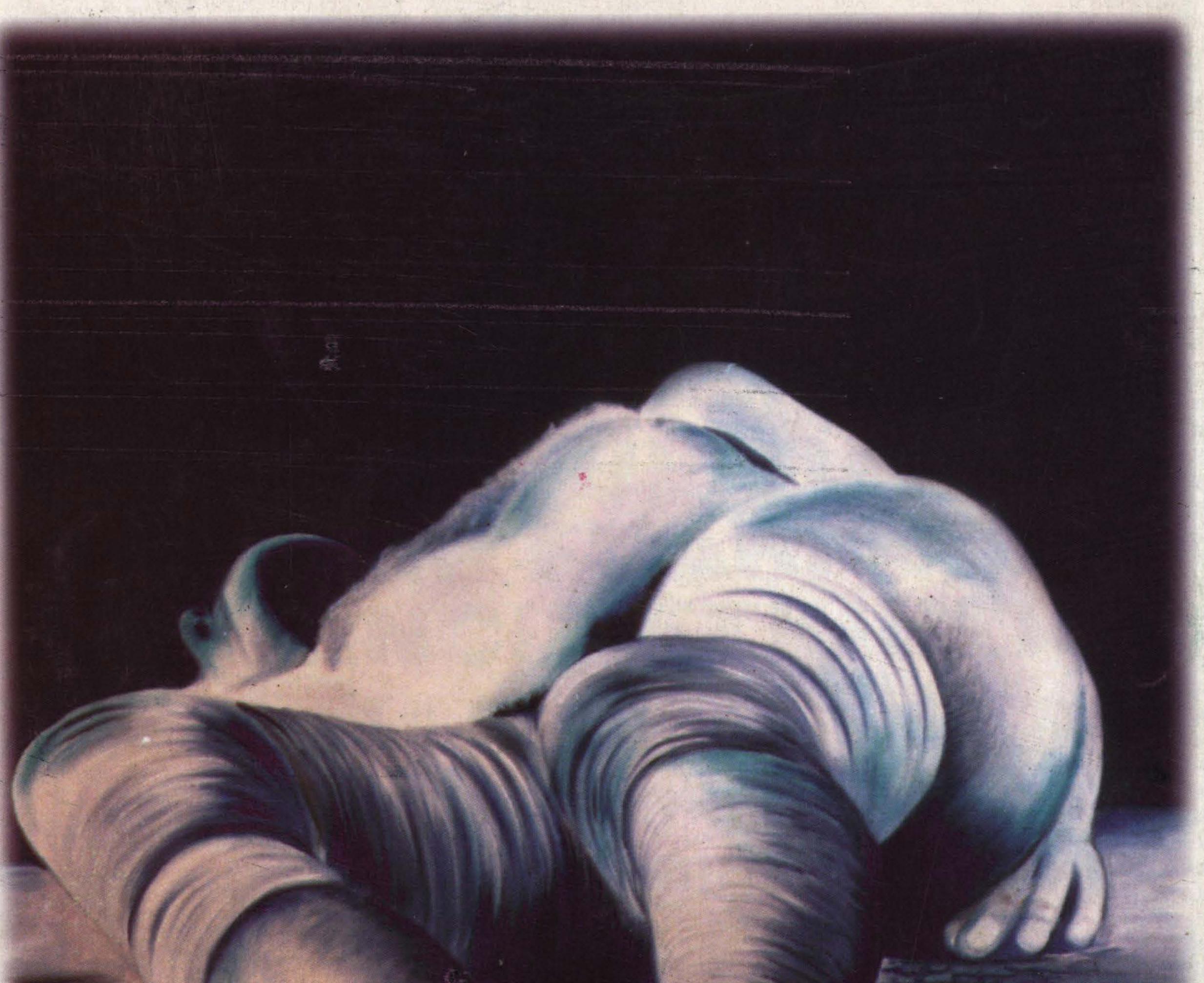

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ
İNSANCIL

AYDINLIK İÇİN
YURTTAŞ GİRİŞİMİ

Haydi Işık Başına!

SÜREKLİ AYDINLIK İÇİN
1 DAKİKA KARANLIK